

ЗРП
ПАЛА

ДЕМ'ЯН
СЕРГІЙОВИЧ
КОРОТЧЕНКО

О. ПАЛАЖЧЕНКО

ОРДЕНА
ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА
ВИДАВНИЦТВО
ПОЛІТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВ • 1974

**ДЕМ'ЯН СЕРГІЙОВИЧ
КОРОТЧЕНКО**

Дем'я́н Серге́йович Коротченко — видатний діяч Комуністичної партії і Радянської держави — усе своє свідоме життя присвятив самовідданому служінню справі великого Леніна. Борець партизанського загону в буремні роки громадянської війни, відповідальний партійний працівник у відбудовний період, в роки довоєнних п'ятирічок, Голова Раднаркому УРСР і Секретар ЦК КП(б)У, організатор партійного підпілля і партизанського руху на Україні під час Великої Вітчизняної війни, а з 1954 року і до останніх днів життя Голова Президії Верховної Ради УРСР — такими є основні віхи біографії цього вірного спадкоємця ленінської партії.

Про славний життєвий шлях Д. С. Коротченка розповідається у цій книзі.

Розрахована на широке коло читачів.

© Політвидав України, 1974 р.

Під керівництвом Комуністичної партії трудящі нашої Батьківщини здійснили Велику Жовтневу соціалістичну революцію, відстояли свободу і незалежність Країни Рад у грізні роки Великої Вітчизняної війни, побудували розвинуте соціалістичне суспільство і тепер успішно втілюють у життя грандіозні плани будівництва комунізму.

Як відзпачав Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнєв у промові перед виборцями Бауманського виборчого округу Москви 14 червня 1974 року, будівництво соціалістичного суспільства в нашій країні було нелегким. Довгий час СРСР перебував у капіталістичному оточенні. Керований Комуністичною партією

радянський народ боровся за те, щоб устояти і вижити, щоб захистити свої завоювання. Довелося перемогати вікову відсталість, створювати велику індустрію, павчати мільйони людей грамоти, формувати кадри спеціалістів. Довелося пережити надзвичайно тяжку війну, піднімати з руїн і попелу тисячі міст і сіл, заводів і фабрик. «Величезної поваги,— підкреслював Л. І. Брежнев,— заслуговують праця і терпіння, самовідданість й ентузіазм комуністів і безпартійних, робітників і селян, усіх, хто йшов першим і хто жертвував багато чим, щоб зберегти і зміцнити головне — соціалізм»¹.

Тим більшої поваги і всенародної шанни заслуговують ті, що йшли попереду перших, організатори пародних мас, комуністи, які протягом усієї історії радянського суспільства мужньо піднімали трудящих на переборювання всіх перешкод і труднощів, незвіданими, неходженими шляхами упевнено вели їх уперед.

У славній когорті вірних ленінців, самовідданих бійців за революційне перетворення світу, які до останку віддали себе боротьбі за торжество комуністичних ідеалів, будівництву соціалізму і комунізму, почесне місце належить Дем'яну Сергійовичу Коротченку. Ставши з перших днів боротьби за перемогу Радянської влади під священні знамена Великого Жовтня, він у 1918 році

¹ Л. І. Брежнев. Все для блага народу, в ім'я радянської людини. К., Політвидав України, 1974, стор. 4.

назавжди зв'язав свою долю з Комуністичною партією, пройшов славний шлях від простого робітника, організатора комнезамів і перших сільських Рад до видатного партійного і державного діяча, Голови Президії Верховної Ради Української РСР.

Починаючи з XVIII з'їзду партії, Д. С. Коротченко обирався членом Центрального Комітету КПРС, у 1952—1953 роках — членом Президії ЦК КПРС, в 1957—1961 — кандидатом у члени Президії ЦК КПРС. З 1938 року він — член Політбюро ЦК Компартії України. Понад тридцять років Дем'ян Сергійович був депутатом Верховної Ради СРСР і Верховної Ради Української РСР.

За великі заслуги перед Батьківщиною Д. С. Коротченко був удостоєний високого звання Героя Соціалістичної Праці, нагороджений сімома орденами Леніна, орденами Суворова і Вітчизняної війни перших ступенів та багатьма медалями.

Усе своє свідоме життя Дем'ян Сергійович присвятив великій справі комуністичного будівництва в нашій країні. Йому завжди були властиві висока вимогливість, партійна принциповість, прагнення невтомної діяльності на благо радянського народу, інтересам якого він служив більш як півстоліття. Простота і скромність, чуйність і увага до людей завоювали Дем'яну Сергійовичу Коротченку заслужену любов і повагу трудящих. Для радянських людей він був і залишиться взірцем партійного і державного діяча ленінського типу, діяльність якого є прекрасним зразком служіння партії, Батьківщині, народу.

ДОЛЯ МІЛЬЙОНІВ

Давньою і гіркою є історія села Погрібки¹. Злиденим і темним, з вузькими, кривими вуличками, з убогими, пошарпаними хатинами, у яких вечорами чаділи лучини та блимали каганці, пам'ятають своє дореволюційне село старожили.

Жорстока експлуатація і політичне безправ'я папували тоді в Погрібках, як і в усій Російській імперії. Величезні ділянки найкращої землі належали поміщикам, церковникам і куркулям. Переважна частина селянських господарств мала земельні наділи, що не перевищували трьох десятин. Та й ті знаходились на пісках та припадах — непридатних для обробітку болотистих землях.

¹ За тогочасним адміністративним поділом Погрібки входили до Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії.

Недорід, недоїдання, злидні — гіркі, гнітючі слова, які за царату кожного дня гострим болем відзивалися в серцях погрібчан, затьмарювали їх тяжке, безрадісне життя. Злидні й недоїдання породжували численні захворювання, сприяли поширенню різних пошестей. Щоб одержати медичну допомогу, треба було діставатись по болотах та бездоріжжю за десятки кілометрів до повітового центру.

Більша частина населення не знала грамоти. Тільки на початку нинішнього століття в селі було відкрито трикласну церковнопарафіяльну школу, яка містилася в тісній, з підсліпуватими вікнами селянській хаті.

На одній з вуличок Погрібків, неподалік від Десни стояла невелика, на чотири вікна, хатина Сергія Агейовича та Уляни Самсоївни Коротченків. У ній під ранок 29 листопада 1894 року народився хлопчик, якого назвали Дем'яном.

Коли хлопцеві минуло вісім років, його віддали до місцевої церковнопарафіяльної школи. Його старша сестра Галинка допомагала вже батькам поратися по господарству, доглядати своїх молодших братів. Бо вслід за Дем'яном у родині Коротченків з'явилися Степан, Петро, Федір, Леонід. З дитячих літ привчався до праці і Дем'яно. Від ранньої весни й до пізньої осені він разом з сусідськими хлопчиками випасав череду, допомагав батькові в полі.

Його шкільний товариш, а пізніше бойовий друг і соратник Микола Папасович Мойсєнко, розповідає, що Дем'яно виростав

допитливим і здібним, добре вчився у школі. Вчителька Марія Михайлівна Болобан часто ставила його за приклад для всіх учнів і радила Сергію Агейовичу продовжити синову науку, віддати хлопця до повітового училища в Новгород-Сіверський. Але в царській Росії двері в середні та вищі навчальні заклади для таких бідняцьких дітей, як Дем'ян, були зачинені. Його наукою, університетом стало трудове життя. Закінчивши школу, він разом з батьком орав сохою землю, доглядав і порав худобу, допомагав збирати врожай, почали над Десною в урочищі Висока Грива випасав коней.

Бідна поліська земля давала пизькі врожаї, і заробленого важкою працею хліба піколи не вистачало в багатодітній родині Коротчешків. Тому батькові — одвічному хліборобові — доводилося полишати своє убоге господарство і йти, як говорили в ті часи, на відхожі промисли. Найчастіше Сергій Агейович наймався в артілі, які сплавляли ліс по Десні та Дніпру. Для цього плотогонові ще по снігу, доки не скресла на річці крига, потрібно було пішки за сотні кілометрів діставатися до Брянська, найматися до лісопромисловців, а потім, цілими тижнями плывучи по воді, супроводжувати плоти до Києва, Катеринослава, а то й до Херсона. Додому з далекої дороги поліщуки-плотогони, заощаджуючи мізерні заробітки, також поверталися пішки. По дорозі, якщо траплялася нагода, підробляли, наймаючись на кілька днів до хазяїв, і йшли далі. В такі нелегкі, а часто й небезпечні подорожі Сергій

Агейович брав із собою свого старшого сина. Працюючи підручним у батька на плотах, хлопець наполегливо опановував нелегке ремесло плотогона, придивлявся до людей, до життя в нових, доти незнайомих краях. Всюди воно для трудящої людини було гірким і злиденним.

Не полишали злидні й скособочену хатину Коротченків, хоча всі, хто в ній жив, від старого й до малого, не гребували будь-якою роботою: працювали в полі, наймалися до багатіїв. Довелося скуштувати гіркого наймитського хліба й Дем'янові. Пішовши п'ятнадцятирічним підлітком у «люди», він влаштувався в Шостці в булочній Нікітіна. За харчі і три з половиною карбованці на місяць хлопцеві доводилося возити й рубати дрова, носити воду, вивантажувати важкі мішки з борошном та виконувати іншу непосильну роботу.

Не дивно, що в таких умовах сил і терпіння в Дем'яна вистачило лише на півроку. Кілька місяців він працював у Шостці ремонтним робітником на залізниці. Потім починаються мандри по країні в пошуках роботи. Не знайшовши її на півдні України, юнак перекочує на Дон і влаштовується на хуторі Гусельськ, поблизу Харцизька, в місцевого куркуля. Було тут Дем'янові не легше, ніж у Нікітіна. Багатий хуторянин не балував наймитів їжею, за яку найчастіше правили черствий окрасць хліба, цибулина та миска схожого на помії борщу або супу. А працювати доводилося по господарству та в полі від зорі до зорі. Робочий день був не-

обмежений. Після цілоденної роботи під пекучим сонцем у полі Дем'ян повинен був уночі випасати в степу бичків та коней. А до того ж ще постійні докори, грубі окрики завжди чимось псевдоволевого, прискіпливого господаря. Восени Дем'ян Коротченко покидає крутого поровом багаття і йде у Допбас, де працює в шахті на Щербинівському руднику.

Каторжною була праця в підземеллі — часті аварії, каліцтво і смерть шахтарів. Тільки якимось чудом урятувався Дем'ян під час одного з обвалів у забої. Відлежавшись у закіптюженому, схожому на будегарню шахтарському бараці, де після зміни на дощаних нарах по́котом відпочивали заробітчани, він приїздить додому і навесні разом з сестриним чоловіком Гнатом Уляновичем вирушає до Таврії. Там на сезон наймається в економії німця-колоніста Вілгрета, а наприкінці літа 1912 року повертається на Полісся і влаштовується чорноробом на пороховому заводі в Шостці.

Ходіння в пошуках якогось заробітку стали першими «університетами» для Коротченка, доля якого була такою ж гіркою й нещасною, як і мільйонів інших трударів на безмежних просторах Російської імперії. З дитячих літ пізнав він на собі, що то за життя, коли людина голодна і не має хліба, коли в неї босі ноги і нема за що купити чоботи, коли є пара робочих рук і немає роботи. Ці «університети» значно розширили кругозір юнака, відіграли важливу роль у формуванні в нього пролетарської

свідомості. Він на власні очі побачив справжнє обличчя, за влучним висловом Некрасова, багатої і водночас убогої царської Росії, на собі відчув безправ'я трудящих мас, тягар гноблення та експлуатації.

На заводі в Шостці, як і всюди, де раніше довелося побувати Коротченку, теж панували визиск, важкі умови праці, безправ'я робітників і сваволя експлуататорів. Дем'ян Сергійович працював у відділі, де виробляли стрічковий гарматний порох. За дев'ятигодинний робочий день, протягом якого доводилося працювати серед їдучого диму та сірчанних випарів, одержував п'ятдесят копійок.

Адміністрація заводу зовсім не дбала про безпеку праці та житлові умови робітників. Більшість із них жила в навколишніх селах і щодня ходила на роботу в Шостку за півтора-два десятки кілометрів. Довгий час ходив на почівлю в рідні Погрібки й Дем'ян Коротченко зі своїм товаришем Миколою Мойсеенком, який працював на заводі котельником.

Ще більше посилювалися експлуатація та гніт, коли почалася імперіалістична війна. Виробництво пороху в цей час значно зросло. Збільшилась і кількість робітників за рахунок мобілізованих селян. На заводі було запроваджено понаднормові роботи, тривалість робочого дня стала фактично необмеженою. День у день зростала дорожнеча, а заробітна плата залишалася незмінно низькою.

Тяжке підневільне життя, неприваблива навколишня дійсність, усе побачене і пережите Коротченком під час заробітчанських мандрів та на заводі виклика́ли в нього обурення й ненависть до експлуататорів, загострювали класове почуття, паштовхували на роздуми. Працелюбного, допитливого юнака все частіше бентежили питання, хто винен у тому, що так недоладно влаштоване життя, коли одні розкошують, а інші бідують, і чи не можна його якось змінити.

На пороховому заводі працювало багато революційно настроєних петроградських робітників, які, діючи в глибокому підпіллі, мали зв'язки з більшовиками Петрограда та Конотопу і вели серед шосткинських трудящих більшовицьку агітацію¹.

Був зв'язаний з підпіллями і виконував їхні доручення Петро Вікторович Дубок — друг Дем'яна, старший від нього на кілька років. Одного разу, ніби відгадавши думки товариша, Дубок завів з Коротченком розмову про те, що причиною лиха, яке обсіло трудящий люд, є не окремі визискувачі, а весь поміщицько-буржуазний лад Росії, самодержавство. Саме з ними необхідно рішуче боротися, щоб визволитися з-під ярма капіталу.

Переконавшись у тому, що ця розмова знайшла добрий ґрунт у розтривоженій душі Дем'яна і що йому в усьому можна довіритися, Петро Вікторович розповів юна-

¹ Див. «Історія міст і сіл УРСР. Сумська область». К., 1972, стор. 600.

кові про Леніна, про партію більшовиків, яка згуртовує навколо себе трудящих, щоб повести їх па штурм царизму.

Через кілька днів по цій розмові Дем'яна несподівано разом з кількома робітниками викликали на призовний пункт і достроково забрали в армію. На початку березня 1915 року військовий ешелон помчав молодого солдата Дем'яна Коротченка на захід, де гриміла канонада кривавої війни.

Місто Ревель¹, у якому довелося служити Д. С. Коротченку, являло собою в ті часи військову фортецю і великий порт на південному узбережжі Фінської затоки. Це був чималий вузол залізничних і шосейних шляхів і один з найбільших у Прибалтиці центрів машинобудівної та обробної промисловості.

Робітники й матроси Ревеля, які брали активну участь у революції 1905 року, готувалися до організованих виступів проти царського самодержавства і тепер, у період нового революційного піднесення.

Такі обставини та спілкування з революційними робітниками й матросами прискорили процес політичного визрівання «нижнього чина» п'ятої батареї другої морської артилерійської бригади Дем'яна Коротченка. Одягнуті в солдатські шинелі та морські бушлати більшовики розповіли йому та його товаришам правду про безглуздість розв'язаної царським урядом і буржуазією кровопролитної війни, про зростаючу розруху

¹ Тепер Таллін — столиця Естонської РСР.

і голод у промислових центрах Росії, продажність царських міністрів і генералів, на прикладах із життя довели неспроможність наскрізь прогнилого самодержавного ладу та неминучість його краху.

Після Лютневої революції артилеристи п'ятої батареї обрали розсудливого і стриманого молодшого фейерверкера-лабориста Коротченка членом солдатського комітету і головою батарейного суду. Обстоюючи інтереси солдатів і молодших чинів, Дем'ян Сергійович налагоджує ще тісніші зв'язки з місцевими більшовиками, одержує від них листівки й газети. Він потай читає артилеристам «Правду», «Окопную правду», розповідає про згубну політику Тимчасового уряду, роз'яснює, проти кого їм треба буде повернути зброю. Пропагуючи в бурхливі передгрозові дні між лютим і жовтнем ленінські ідеї серед солдатських мас, Д. С. Коротченко ще глибше проникається сам цими ідеями і остаточно утверджується в тому, що в нього попереду тільки один шлях — з революцією, з Леніним, з більшовиками.

РЕВОЛЮЦІЄЮ ПОКЛИКАНИЙ

У трудовій хліборобській родині Коротченків з діда-прадіда не було хворобливих і кволих. Не жалівся на своє здоров'я і Дем'ян Коротченко. Його фізично загартований з дитячих років організм легко зносив усілякі труднощі, швидко при звичаювався до нових умов життя і праці. Тому Дем'ян був дуже здивований, коли чергова медична комісія виявила у нього захворювання легень, яке в умовах вологого й прохолодного клімату Прибалтики могло розвинутись у важку небезпечну хворобу.

Військова комісія дійшла висновку, що Коротченка необхідно негайно відправити додому на тривале лікування. Одержавши проїзні документи, прихопивши наган і більшовицькі листівки,

Коротченко разом з групою демобілізованих похмурого осіннього ранку виїхав з Ревеля.

В Орші демобілізованих застала звістка про перемогу Жовтневого збройного повстання у Петрограді. Солдати повибігали з вагонів і поспішили до вокзалу, де на площі, яка майоріла червоними прапорами, вирував велелюдний мітинг.

«Тимчасовий уряд скинутий,— з бептежним хвилюванням прислухався Коротченко до виступу оратора, який голосно читав лєнінську відозву «До громадян Росії!».— Державна влада перейшла в руки органу Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів — Військово-революційного комітету, який стоїть на чолі петроградського пролетаріату і гарнізону.

Справа, за яку боровся народ: пегайне запропонування демократичного миру, скасування поміщицької власності на землю, робітничий контроль над виробництвом, утворення Радянського уряду,— ця справа забезпечена.

Хай живе революція робітників, солдатів і селян!»¹.

— Хай живе революція! — підхопивши заключні слова оратора, вигукнув Коротченко.— Хай живе Ленін!

Величезний людський натовп вибухнув бурхливою овацією, стоголосим солдатським «ура!».

¹ В. І. Ленін. Повне зібрання творів, т. 35, стор. 1.

З-за вагонів та пристанційних будівель на площу виривався пронизливий вітер, колючим холодом заповзав під шинель, але на душі в Дем'яна було тепло й радісно. Виходець з бідняцької сім'ї, колишній безправний наймит, а потім робітник, він усім серцем сприйняв Велику Жовтневу соціалістичну революцію, з першого дня став її активним бійцем.

Опівночі поїзд рушив далі. Наступного ранку сусід Коротченка по купе, вибігши на зупинці з казанком за окропом, приніс до вагона цілу пачку свіжовидрукваних листівок. Це були історичні Декрети про мир і про землю, прийняті Другим Всеросійським з'їздом Рад робітничих і солдатських депутатів.

«Ці листівки добре прийдуться на селі»,— подумав Дем'ян Сергійович і з півдесятка сховав у своєму солдатському речовому мішку.

Прибувши на початку листопада до Погрібків, Коротченко першого ж вечора пішов до старого місцевого вчителя Онисима Сергійовича Мойсеєнка, який користувався на селі заслуженим авторитетом і довір'ям. Під час дружньої розмови, яка затягнулася до півночі, виявилось, що їх погляди в усіх питаннях збігаються. Дем'ян Сергійович дуже зрадів, знайшовши в особі цієї розумної і всіма шанованої людини свого співника й порадника.

Онисим Сергійович ознайомив Коротченка з обстановкою в Погрібках та волосному селі Івоті, розповів, як складалися події в пові-

товому центрі — Новгороді-Сіверському. Після перемоги Лютневої революції тут була створена Рада робітничих і солдатських депутатів, але всі місця в ній захопили меншовики й есери, які в супрязі виступали за підтримку Тимчасового уряду, за продовження імперіалістичної війни.

Справжнім штабом революційних сил повіту була більшовицька організація, створена у Новгороді-Сіверському на початку червня 1917 року. Її очолив місцевий учитель Сергій Васильович Ромченко¹. У своїх виступах на численних мітингах, зборах та в індивідуальних бесідах члени осередку викривали контрреволюційні дії буржуазії та угодовців, роз'яснювали політику більшовицької партії, вселяли в трудящих віру в перемогу робітничого класу. Відчутні результати давала робота серед солдатів гарнізону. Заручившись їх підтримкою, більшовики наприкінці серпня зірвали спробу офіцерів послати на допомогу контрреволюційним корніловським заколотникам кілька батареї з артилерійського дивізіону, що стояв у Новгороді-Сіверському².

З великим піднесенням зустріли трудящі Новгорода-Сіверського звістку про Жовтневе збройне повстання в Петрограді. На мітингу, присвяченому цій історичній події, більшо-

¹ Див. «Історія міст і сіл УРСР. Чернігівська область». К., 1973, стор. 475.

² «Боротьба за перемогу Радянської влади на Чернігівщині». Збірник спогадів... Чернігів, 1958, стор. 217.

вики сформували з червопогвардійців та робітничого активу кілька бойових груп, які зробили обшуки й конфіскували зброю в буржуазних квартирах, роззброїли реакційно настроєних офіцерів, а деякого з них заарештували, визволили з тюрми політичних в'язнів. Серед ув'язнених було багато селян-бідняків, заарештованих комісаром Тимчасового уряду за те, що вони зважилися посягнути на поміщицьку землю.

— Але, щоб добитись остаточної перемоги, потрібно ще боротись,— закінчив свою розповідь старий учитель.

— Так, Онисиме Сергійовичу,— підтвердив Коротченко.— І боротьба передбачається жорстока.

Довгими осінніми вечорами Дем'ян Сергійович роз'яснює селянам політику більшовицької партії, читає лепінські декрети, викриває антинародну суть куркульської та буржуазно-націоналістичної пропаганди. Він встановлює зв'язки з одноподумцями в навколишніх селах. Незабаром у Погрібках виник чималий добре згуртований актив незаможників, спираючись на який, Коротченко приступає до організації земельного комітету.

22—23 листопада (4—5 грудня) 1917 року в Новгороді-Сіверському відбувся повітовий з'їзд селян, який пішов не за меншовицько-есерівськими базами, а підтримав більшовиків. Серед 165 делегатів з'їзду був і Д. С. Коротченко. Вибравши влучний момент, він зустрівся з С. В. Ромченком і передав йому записку від Мойсєєнка.

Швидко прочитавши записку, Сергій Васильович зрадів:

— Товариш Коротченко? Дуже добре що зайшли.

Всадовивши гостя, засипав його запитаннями:

— Ну, розповідайте, де служили, що нового на селі, як здоров'я Описима Сергійовича?

Розмова проходила щиро, невимушено. Вислухавши розповідь Коротченка про його службу в армії, про створення в Погрібках комітету по розподілу землі, про масово-агітаційну роботу серед бідняків, Ромченко розповів, які новини у місті та в повіті, поцікавився настроями селян, спитав, чи багато фронтовиків повернулося в село. А потім, ніби підсумовуючи розмову, сказав:

— Правильно робите, Дем'яне Сергійовичу. Земельні справи на місцях повинні бути в наших руках. Ми радилися тут з товаришами-партійцями і вирішили призначити вас уповноваженим по розподілу землі в усій Івотській волості.

Коротченко подякував за довір'я, пообіцяв виправдати його.

Відстоювати завоювання Жовтня більшовикам та активістам на місцях було нелегко. Наприкінці листопада у Новгород-Сіверський вступив полк Центральної ради, в селах повіту з'явилися гайдамацькі загони. Проте ні репресії петлюрівської варти, ні каральні екзекуції «куренів смерті» не могли вбити в серцях трудящих віру в перемогу Радянської влади, мрію про землю, про нове, віль-

не життя: вони, як і раніше, йшли за більшовиками.

11—12 (24—25) грудня 1917 року відбувся Перший Всеукраїнський з'їзд Рад, який проголосив Україну Радянською республікою. Довідавшись про це рішення, робітники і бідніше селянство Чернігівщини ще більше активізували боротьбу проти контрреволюційної Центральної ради. За розпорядженням В. І. Леніна на допомогу українським трудящим з Петрограда, Москви, Тули та інших міст Радянської Росії поспішали загони робітничої Червоної гвардії. Це був один з яскравих проявів братерської допомоги російських трудящих українському народові. 12 січня 1918 року червоногвардійці, які наступали з боку Хутора-Михайлівського, визволили від буржуазних націоналістів Новгород-Сіверський, а через тиждень місцеві повстанці та загони московських робітників очистили від них Чернігів.

У другій половині січня в Новгороді-Сіверському відбувся Перший повітовий з'їзд Рад, на якому одним з делегатів від Івотської волості був Д. С. Коротченко. З'їзд проголосив Радянську владу на території всього повіту, обрав повітовий виконавчий комітет. Головою виконкому було обрапо С. В. Ромченка.

Під керівництвом партійної організації та виконкому трудящі повіту приступили до здійснення декретів Радянської влади. При найактивнішій участі і дійовій допомозі Д. С. Коротченка в усіх селах Івотської волості були створені земельні комітети та ко-

місії, які почали облік майна поміщицьких господарств, розгорнули підготовку до розподілу панських земель між безземельними.

Але революційним перетворенням у місті й на селі чинили запеклий опір рештки розбитих революцією контрреволюційних сил. Вони готували змови і провокації проти Радянської влади, організовували банди, які заважали будівництву нового життя. Повітовий виконавчий комітет і партійна організація проводять у цей час велику роботу по знешкодженню контрреволюційних елементів, по створенню та зміцненню Рад у волостях і селах.

У цей час Д. С. Коротченко організує в Погрібках червоногвардійський загін з фронтівиків, які повернулися додому. Першими до загону вступили Пилип Мойсеєнко, Оврам Воцина, Сергій Мойсеєнко, Михайло Шерстюк, Матвій Коротченко, Кіндрат Мойсеєнко, Іван Морочка, Мусій Потапенко, Олексій Мойсеєнко, Кирило Стегайло та інші нещодавні фронтівики. Командиром обрали Дем'яна Сергійовича Коротченка.

Червоногвардійці Погрібків підтримували тісний зв'язок з повгородсіверськими червоногвардійцями та загonom петроградських робітників під командуванням матроса Власкіна, який саме прибув до повітового центру. Російські брати допомогли погрібчанам зброєю та боєприпасами¹.

¹ Шосткинський райдержархів, ф. 110, оп. 1, од. збер. 3, арк. 3.

Опір антирадянських елементів був зламаний. Навесні по селах почався розподіл поміщицьких і церковних земель. Добрі наділи одержали безземельні та малоземельні селяни Погрібків і сусіднього села Свірж з фондів коффіскованих земель графині Дорохової. Трудове селянство готувалося до першої весняної сівби на власній землі, одержаній від Радянської влади. Та в цей час над Україною нависла загроза ворожої павали.

Вигнана з Києва революційними військами буржуазно-націоналістична Центральна рада підписала з німецьким командуванням зрадницький договір, згідно з яким кайзерівські війська мали окупувати Україну. В останній декаді лютого німецька армія вдерлася на її територію.

На заклик В. І. Леніна «Соціалістична Вітчизна в небезпеці!» трудящі Радянської України під керівництвом Комуністичної партії мужньо піднялися на визвольну боротьбу проти інтервентів. Повсюди поповнювалися раніше створені й формувалися нові робітничі загони і полки Червоної Армії. Вони поспішали на фронт, щоб перетнути шлях іноземним загарбникам. Кожен крок уперед, кожен пуд обіцяного буржуазно-націоналістичними запродавцями хліба німцям доводилося брати з бою. На загарбній ворогій землі робітники й селяни об'єднувалися в партизанські загони, які сміливо нападали на окупантів, завдаючи їм відчутних втрат.

Активну участь у священній боротьбі проти кайзерівських окупантів узяли й трудящі Новгород-Сіверського повіту. Партійна

організація і повітовий виконавчий комітет за короткий строк сформували й озброїли загін добровольців. Об'єднавшись у Ново-зибкові з іншими загонами, новгородсіверські добровольці, серед яких було багато земляків Д. С. Коротченка, вирушили до Гомеля, де і вступили в бій з німецькими військами.

Обстановка ускладнювалася тим, що при наближенні інтервентів заворушилися недобиті раніше контрреволюційні елементи, підняли голову класові вороги. Підтримувані меншовиками й есерами монархісти готували змову в Шостці. Щоб паралізувати наміри контрреволюції, Новгород-Сіверський повітовий комітет вирішив послати на допомогу шосткинським більшовикам червоногвардійські загони. В село і на станцію Пирогівку, що розташовані вздовж залізниці Новгород-Сіверський — Шостка, прибув загін на чолі з М. В. Ромченком¹. Сюди ж, залишивши частину червоногвардійців у Погрібках, прибув зі своїм загonom Д. С. Коротченко.

А тим часом контрреволюція робила свою чорну справу. Добре замасковані на Шосткинському пороховому заводі запеклі монархісти, кадети й буржуазно-націоналістичні агенти прибрали до своїх рук заводську варту, що налічувала понад 600 чоловік і мала на озброєнні кулемети й гармати, і за її допомогою захопили селище і станцію. Таким чином, пороховий завод, сотні тисяч пудів

¹ «Боротьба за перемогу Радянської влади на Чернігівщині», стор. 220.

пороху, піроксиліну та іншої військової продукції могли дістатися ворогові.

Події розвивалися швидко й набирали загрозливого характеру. Це добре усвідомлювали новгородсіверські більшовики і вживали всіх заходів для приборкання заколотників.

— А що коли спробувати обладнати щось подібне до бронепοїзда? — запропонував Д. С. Коротченко. — По-перше, матимемо свої колеса. По-друге, хоч у заколотників гармати й кулемети, але у страху очі великі.

— Правильно, — підтримали новгородсіверці.

— На бронепοїзді можна буде розвідати залізницю до Шостки, та й ворог бачитиме, що ми не з пустими руками.

Порадилися із залізничниками, робітниками депо. Вони охоче підтримали сміливий задум. Вирішили: паровоз і два пульмацівські вагони обшити котельним залізом, насипати шар піску, обкласти мішками з землею. На допомогу червопогвардійцям і залізничникам прийшли робітники місцевого лісопильного заводу.

В ці гарячі, напружені дні бійцям революції, як і завжди, стало в пригоді правдиве пристрасне слово — невідмовна, разюча зброя більшовицьких агітаторів. Особливо активну роботу по розкладанню сил противника розгорнули погрібчанські червоногвардійці і їх командир Д. С. Коротченко, які раніше працювали на заводі. Добре знаючи Шостку, вони легко проникали в розташування заколотників і роз'яснювали одурманеним людям облудну суть затіяної контрре-

волюціонерами авантюри, закликали не вірити тим, хто втягнув їх у цю ганебну справу. Зрозумівши під впливом більшовицької агітації свою помилку, люди потай залишали контрреволюційні формування, ховалися в лісах.

Особливо посилювався розклад серед заколотників, коли одип з червоногвардійських підрозділів, узявши напрямок на Шостку, почав оточувати її з південного сходу, а з північного заходу, з Пирогівки, назустріч радянським військам рушив червоногвардійський бронепоезд. Заколотники склали зброю. З порохового заводу було відправлено для Червоної Армії 40 тисяч пудів пороху й евакуйовано 35 вагонів цінного устаткування¹.

Влившись до складу радянських військ, червоногвардійці під командуванням Д. С. Коротченка допомагали евакуйовувати воєнну продукцію з Шостки, брали участь в обороні від німецьких інтервентів залізничних станцій Терещенська, Хутір-Михайлівський, Зернове, після чого з боями відійшли в напрямку Брянська.

Наприкінці квітня 1918 року майже вся Україна була окупована австро-німецькими загарбниками. Та український народ, підтримуваний братнім російським народом, не став перед окупантами на коліна, не склав зброї.

За умовами перемир'я, підписаного між РРФСР і німецьким командуванням, за де-

¹ Див. «Історія міст і сіл УРСР. Сумська область», стор. 600.

маркаційною лінією, яка тимчасово відділила Україну від Радянської Росії, була утворена так звана нейтральна зона завширшки від трьох до двадцяти кілометрів.

Створюючи нейтральну зону, німецьке командування хотіло ізолювати своїх солдатів від революційного впливу Радянської Росії. Але воно фатально прорахувалося. Саме нейтральна зона — нескорене чернігівське північно-східне Придесення — стало тим грізним краєм, де збиралися повстанці і під керівництвом Комуністичної партії кувалися революційні сили для вирішальних визвольних боїв.

Зокрема, погірбанські червоногвардійці на чолі з Д. С. Коротченком, що на деякий час залишилися на контрольно-пропускному пункті станції Зернове, доставляли більшовицьку літературу для німецьких солдатів. На возах під горщиками та в бочках з дьогтем вони перевозили через демаркаційну лінію зброю та боеприпаси для партизанів.

Коли у другій половині травня погірбачи за вказівкою Військово-революційного комітету, що знаходився в Середині-Буді, повернулися в рідне село, там саме формувалася партизанський загін. Невеликі загоны та партизанські групи створювалися і в інших селах. Влившись зі своїми товаришами в загін, Дем'ян Сергійович відвідує Остроушки, Свірж, Івот, Каліївку, Алтопівку та інші села, налагоджує зв'язки з тамтешніми партизанськими загонами та групами, подає їм допомогу в доборі командирів, провадить агітаційно-роз'яснювальну роботу серед се-

лях, закликаючи їх усіма засобами допомагати партизанам і поповнювати їх лави.

Найгострішою проблемою в той час було забезпечення партизанських загонів зброєю та боєприпасами. Д. С. Коротченко використовує найрізноманітніші шляхи для розв'язання цієї проблеми. Ветеран партизанської боротьби у Придесенні М. П. Мойсєєнко розповідає про такий епізод, характерний для тих часів. Налагодивши дружні стосунки з новгородсіверськими партизанами, Дем'яп Сергійович якось ненароком дізнався, що у них є запаси зброї, заздалегідь приховані ще до приходу окупантів. Взявши півдесятка бійців і три підводи, він завітав до новгородсіверців:

— Виручайте, сусідоньки. Люди в загін прибувають, а зброї не вистачає. Ми теж вам станемо в пригоді.

Звичайно ж, Дем'янові Сергійовичу не відмовили. Він повернувся в Погрібки з 35 гвинтівками, 4 ящиками патронів і 2 ящиками гранат.

Д. С. Коротченко раціонально розподіляв між партизанськими загнами людей і матеріальні резерви, створював нові загани й групи, визначаючи їм конкретні й посилені завдання. Коли в Погрібках зібралося кілька десятків чоловік, які втекли з села Ображіївки, окупованого німцями, Коротченко організував з них окремий партизанський загін, підібрав командира.

Щоб оперативніше керувати партизанським рухом, Військово-революційний комітет перемістився з Середики-Буди в село

Юринівку¹. Тут при ньому з найбільш досвідчених і надійних партизанів був організований особливий кінний взвод, який здійснював функції комендантського підрозділу, а також виконував розвідувальні, диверсійні та інші спеціальні завдання ревкому. Бійцем цього взводу став Д. С. Коротченко. Як представник ревкому, він верхи на коні з трофейним «льоїсом» за плечем об'їжджав села волості, подаючи на місцях конкретну допомогу та координуючи дії партизанських загонів, що були організовані майже в кожному населеному пункті.

Не забував Дем'ян Сергійович і про рідні Погрібки. Майже всі дорослі чоловіки цього села стали партизанами. Щодня в загін прибували люди з-за Десни, які, зазнавши пімецько-гайдамацького ярма, палали ненавистю до окупантів, рвалися в бій. Потрібна була зброя. І Коротченко вирішив звернутися по допомогу до Боженка. За особистим розпорядженням Василя Назаровича Погрібському загоні зі складів на станції Зерпове видали кулемет системи «Максим», комплект стрічок до нього, достатню кількість патронів і гранат².

З В. Н. Боженком Д. С. Коротченко познайомився в штабі повстанських сил, де йому часто доводилося бувати. Тут він мав можливість зустрічатися з відомими партійними

¹ У 1922 році Юринівку перейменовано в Степно, яке тепер входить до Ямпільського району Сумської області.

² Шосткинський райдержархів, ф. 110, оп. 1, од. збер. 3, арк. 4.

та військовими діячами, які за завданням партії й уряду приїздили в пейтральну зону, з багатьма прославленими партизанськими командирами. Зокрема, в штабі він познайомився також з Ю. М. Коцюбинським, В. П. Затонським, М. Г. Кропив'янським, В. М. Примаковим, Т. В. Черняком, у яких учився мужності, стійкості, відданості й беззавітного служіння революції, вміння працювати з людьми.

Готуючись до вирішальних боїв, партизани не лише охороняли народне добро, працю і життя тисяч трудівників від зазіхань ворога, який будь-що намагався проникнути в нейтральну зону, але й робили сміливі вилазки та наскоки на гарнізони та військові об'єкти окупантів.

Коли на Десні спала весняна повінь, від Новгород-Сіверського до Чернігова почав курсувати пароплав «Світанок». Партизани не чіпали судно, яке о восьмій годині ранку мирно проходило попід самими Погрібками в бік Чернігова, а наступного дня в той самий час поверталось назад. Та на початку червня пароплав раптом змінив курс. Обходячи на чималій відстані Погрібки, він тримався правого берега, і з його палуби лунали кулеметні черги. Гайдамаки, явно кидаючи виклик партизанам, обстрілювали село і людей, які працювали на збиранні сіна в лузі.

— Зовсім зпахабіли куркульські виродки в синіх жупанах, — розповідаючи про це в ревкомі, гнівався Коротченко. — Серед білого дня в жінок і дітей з кулеметів стріляють.

— Ось тобі й доручаємо провчити нахаб, та так, щоб і жупани погубили,— розпорядився Боженко.— Ти ж на Десні виріс.

...Перед світанком тринадцять сміливців з Погрібського загону на чолі з Д. С. Коротченком перепливали Десну і причаїлися в очеретах та лозах у тому місці, де пароплав мав повертати з основного русла в протоку Комонку. Вранці в очікувану хвилину з'явилося судно. Коли воно порівнялось із засідкою, Дем'ян Сергійович з «льюїсом» у руках піднявся на повний зріст і голосно вигукнув:

— Пароплав, прямуй по руслу Десни!

Але капітан, що стояв на містку, круто повернув кермо, щоб направити судно в Комонку. Тієї ж миті зататакав кулемет, і пароплав, ткнувшись кормою в берег, зупинився. Атака партизанів була такою блискавичною й навальною, що гайдамаки не встигли й опам'ятатись, як опинилися в полоні. Захоплений пароплав, у якому були вибухівка, пабої та інше військове спорядження, пригнали до лівого, партизанського берега.

Потім, переправившись через Десну, партизани розгромили німецьку заставу в селі Дробиншеві. Велику диверсійну операцію провели вони і в Шостці. За допомогою підпільників та робітників порохового заводу на відкритих складах було спалено понад 40 тисяч пудів пороху.

Гайдамацько-гетьманські загони, підтримувані німцями, не могли подолати партизанські сили. Розлючені діями партизанів, бандити з шосткинського карального за-

гону, приведені місцевими куркулями, як хижі вовки, вночі несподівано напали на село Івот, оточили садибу командира загону А. К. Кармана, якого разом з кількома партизанами, що відстрілювалися до останнього патрона, живцем спалили в хаті.

Такі мерзенні дії викликали ще більшу ненависть трудящих до пімецьких загарбників та їх буржуазно-націоналістичних поплічників, посилювали бажання скоріше скинути з себе окупантське ярмо. Ширилися страйки робітників у містах України, зроставав рух опору окупантам по селах. У боротьбу включилася краща частина української трудової інтелігенції.

Величезне піднесення і приплив нових сил викликала серед трудящих звістка про I з'їзд більшовиків України, який відбувся 5—12 липня 1918 року в Москві. Робота з'їзду проходила під безпосереднім ідейним і організаційним керівництвом В. І. Леніна, ЦК РКП(б). Напередодні відкриття з'їзду Володимир Ілліч прийняв його делегатів і в дружній, сердечній розмові дав їм вказівки та поради з найважливіших питань діяльності більшовицьких організацій України. Ставши визначною подією в історії всього українського народу, з'їзд об'єднав більшовицькі організації у всеукраїнському масштабі, створив Комуністичну партію (більшовиків) України як складову частину РКП(б). Він закликав трудящі маси до боротьби проти пімецьких окупантів та буржуазно-націоналістичної контрреволюції, накреслив конкретні завдання цієї боротьби.

«Основним завданням партії пролетаріату в даний момент на Україні, — підкреслювалося в резолюції з'їзду, — є... організація збройного повстання робітничо-селянських мас проти їх гнобителів»¹.

І уярмлепа, але нескорена українська земля палала під погами німецьких загарбників. У боях з ними брав участь і Д. С. Коротченко, який перебував тоді у Погрібському партизанському загоні. Дії партизанів нейтральної зони свідчили про організованість і зростаючу могутність партизанських загонів, вони стали генеральною репетицією майбутніх наступальних боїв проти окупантів.

Невдовзі партизанська розвідка встановила, що вище німецьке командування почало ламати голову над тим, яким чином, не порушуючи Брестського договору, ліквідувати нейтральну зону. Окупанти звернулися по допомогу до німецько-гетьманської агентури.

...Темної вересневої ночі гетьманський емісар, колишній царський полковник Ладинський з групою білогвардійських головорізів таємно пробрався з Шостки у волосне село Івот і, піднявши там куркульський заколот, всі шість волостей нейтральної зони проголосив «Івотською республікою вільного козацтва».

Але доки новоявлений «президент» новоявленої «козацької республіки» Ладинський

¹ Протоколи I съезда Коммунистической партии (большевиков) Украины. 1918, стор. 86.

розподіляв поміж своїми головорізами міністерські портфелі та підбирав послів, які мали звернутися до Вільгельма II з проханням захистити «республіку» від більшовиків, партизани під керівництвом Д. С. Коротченка і начальника контррозвідки Військово-революційного комітету Г. С. Циганка одним ударом ліквідували і «республіку» і її «президента». Хитро задумана, але шита гнилими нитками авантюра німецько-гетьманської розвідки зазнала ганебного краху, а партизанський край продовжував жити й боротись.

За рішенням повстанського центру в Івоті було створено волосний Військово-революційний комітет на чолі з Д. С. Коротченком. Трудящі Івотської волості під керівництвом волревкому подавали величезну допомогу партизанським загонам, які за постановою Центрального Комітету КП(б)У почали формуватися в регулярні полки й дивізії Червоної Армії. Вони забезпечували партизанів одягом, продуктами харчування, фуражем, транспортними засобами. Селяни допомагали лікувати поранених бійців, повідомляли про розташування та озброєння військ противника, були провідниками під час бойових операцій.

Волосний військово-революційний комітет розгорнув також активну діяльність по зміцненню Радянської влади на місцях та організації комітетів бідноти. Коли в жовтні на всій території волості почали працювати сільські Ради, волревком було реорганізовано в Івотський волосний виконавчий комі-

тет¹. Волвиконком, головою якого було обрано Д. С. Коротченка, відігравав важливу роль у розв'язанні питань, що стосувалися партизанського руху, а також організовуваних тут Новгород-Сіверського і Таращанського полків.

20 листопада 1918 року на засіданні виконкому, на якому обговорювалися питання про роботу Рад і комнезамів, було прийнято рішення про створення в Івотській волості партійної організації. «У партію вступили,— читаємо в протоколі засідання,— Григорій Ходьков, Онисим Мойсеєнко, Дем'ян Коротченко, Михайло Лисицин, Микола Седов, Пантелій Євменов, Павло Демидов...»². Секретарем партійної організації був обраний О. С. Мойсеєнко.

Під керівництвом партійної організації волвиконком, місцеві Ради та комнезами ще активніше спрямували свої зусилля на піднесення боротьби проти окупантів і внутрішньої контрреволюції, на розв'язання господарських завдань.

Наприкінці вересня у Придесенні було створено Першу українську радянську дивізію, яка мала наступати в напрямку Конопот — Ніжин — Чернігів і далі на Київ. До складу дивізії увійшли Таращанський, Новгород-Сіверський, Ніжинський та Богунський полки. Погірбський та інші партизан-

¹ ЦДАЖР УРСР, 1918 р., ф. 3173, оп. 1, од. збер. 7, арк. 4.

² Партійний архів Сумського обкому КП України, ф. 33, оп. 1, од. збер. 3, арк. 1.

ські загони, організовані раніше Д. С. Коротченком у селах Івотської волості, увійшли до сформованих тут Новгород-Сіверського і частково Таращанського полків.

На початку листопада 1918 року в Німеччині спалахнула революція, яка повалила кайзерівський режим. 13 листопада ВЦВК РРФСР анулював грабіжницький Брестський договір. 21 листопада українські радянські дивізії, підтримувані партизанськими загонами, перейшли у вирішальний наступ по очищенню рідної землі від окупантів та буржуазно-націоналістичної контрреволюції.

Богунці й таращанці, визволяючи міста і села північної Чернігівщини, повели наступ на Чернігів. 5 грудня 1918 року 3-й Новгород-Сіверський полк під командуванням Т. В. Черняка вступив у Новгород-Сіверський, а 18 грудня визволив Шостку. Майже водночас з цією операцією бойовий побратим Т. В. Черняка М. М. Слюнько обхідним маневром із своїм батальйоном зайняв великі села Чапліївку та Клишки, а через кілька днів визволив місто Кролевець, відкривши, таким чином, шлях на Київ. Остаточно деморалізовані й розгромлені вороги панічно тікали. У визволених містах і селах Чернігівщини утверджувалася Радянська влада.

Одразу ж приступив до створення органів Радянської влади в Новгороді-Сіверському і в повіті повітовий Військово-революційний комітет. 25—27 грудня відбувся повітовий з'їзд Рад, який обговорив питання про поточний момент, народне господарство, продовольство, землю, фінанси, організацію сіль-

ської бідноти, охорону здоров'я, народну освіту, про діяльність ревкому та інші. Учасники з'їзду надіслали вітальну телеграму В. І. Леніну.

На з'їзді із запальною промовою виступив командир 3-го Новгород-Сіверського полку Т. В. Черняк. Особливо запам'яталися Д. С. Коротченкові, який був делегатом від Івотської волості, заключні слова промови Черняка: «...Головне завдання, товариші, в сучасний момент полягає в тому, щоб у Радах були тільки такі люди, які тримали б владу міцно і не підпускали б до неї контрреволюціонерів та буржуазію на гарматний постріл. Немає місця ротозійству, треба бути пильними!»¹.

Бути пильними! Цього наказу свого бойового друга Дем'ян Сергійович завжди додержувався в роботі всюди, куди його посилала партія.

Після повітового з'їзду більшовицька фракція при Івотському волвиконкомі на своєму засіданні рекомендувала Д. С. Коротченка делегатом на губернський з'їзд Рад.

Очолюваний Д. С. Коротченком Івотський волосний виконком, незважаючи на складні умови, здійснював велику господарсько-організаторську і культурно-виховну роботу, багато уваги приділяв питанням зміцнення Червоної Армії. Сільські Ради і комбезами організовували збирання продовольства й

¹ Г. Стунгур. Герой громадянської війни Тимофій Черняк, К., Держполітвидав УРСР, 1961, стор. 89.

фуражу для військових частин, вживали заходів по забезпеченню їх транспортом та приміщеннями, брали участь у роботі по призову до Червоної Армії військовозобов'язаних, боролися з дезертирством, проявляли турботу про поранених та інвалідів громадянської війни, допомагали сім'ям червоноармійців та загиблих радянських бійців.

Незабаром над Радянською країною нависла нова небезпека. З півдня, окуповуючи Україну та південні губернії Росії й загрожуючи Москві, посунули споряджені й озброєні імперіалістами Антанти денікінські полчища. На заклик партії і її вождя В. І. Леніна «Всі на боротьбу з Денікіним!» на фронт пішли в повному складі очолювані Д. С. Коротченком і О. С. Мойсеєнком івотський і погірський партійні осередки.

В Новгород-Сіверському караульному батальйоні, куди потрапили івотські й погірські добровольці, Коротченка спершу призначають помічником політкома, а потім — політкомом. Комуністи обирають його секретарем партійної організації батальйону. Дем'ян Сергійович читає бійцям газети, журнали, розповідає про становище в країні та на фронтах, у вільний час навчає неписьмених. «Бесіди товариша Коротченка були простими й дохідливими, — пригадує боець цього батальйону М. П. Мойсеєнко. — Про все Дем'ян Сергійович розповідав з такою щирістю, упевненістю й переконливістю, що бійці беззастережно вірили кожному його слову».

Ще більше полюбили бійці й командири батальйону свого політичного керівника, ко-

ли їм довелося захищати від денікінців Шостку, тримати оборону на правому березі Десни. Витривалий і мужній воїн, він умів у важкі хвилини запалювати людей не тільки правдивим більшовицьким словом, але й особистим прикладом.

Після того як червоні полки, зупинивши денікінців на Десні, перейшли в наступ і погнали їх на південь, Д. С. Коротченка направляють у загін по боротьбі з дезертирством і бандитизмом. Потім він очолює полковий партійний комітет у запасному полку 46-ї дивізії, формує для неї резерви, працює вояком навчальної школи в 13-й армії. Невдовзі його демобілізували.

У БОРОТЬБИ ЗА ВІДБУДОВУ

Під керівництвом Комуністичної партії трудящі Радянської країни, розгромивши інтервентів та білогвардійців, перейшли до мирного соціалістичного будівництва. Цей перехід відбувався в надзвичайно тяжкій міжнародній і внутрішній обстановці і був пов'язаний з величезними труднощами.

В руїнах і згарищах лежала звільнена з-під девікінських орд та іноземних загарбників зорана снарядами земля. Затоплені рудники й шахти, зруйновані заводи і фабрики, підірвані мости й телеграфні стовпи... Куди не глянь — руїни, руїни й руїни.

Економічна розруха пабирала катастрофічних розмірів. Через нестачу палива й сировини пара-

лізувався рух на залізницях, зупинялися підприємства, які не зазнали руйнування.

В заповіді було сільське господарство. Так, наприклад, на Чернігівщині за час війни на 30—50 процентів скоротилися посівні площі, майже вдвоє знизилася врожайність зернових. Восени 1920 року в багатьох селах не було чим сіяти. І тільки завдяки допомозі Радянської держави, яка дала селянам Чернігівщини 390 тисяч пудів насіннєвої позички, вдалося засіяти озимі¹.

Населення відчувало нестачу в продуктах харчування, одязі та найпростіших побутових речах. На селі нічим було обробляти землю. Не вистачало тягової сили й сільськогосподарського реманенту. Напружену обстановку створював куркульський бандитизм, який тероризував населення, дезорганізовував нормальну роботу партійних і радянських органів, відволікав їх від розв'язання невідкладних завдань.

Робота на місцях, особливо нещодавно визволених від денікінців, ускладнювалася ще й тим, що повсюди не вистачало партійних і радянських кадрів, комуністів. Так, Новгород-Сіверський повітовий партійний комітет у своєму звіті ЦК КП(б) України зазначав, що на партійній і радянській роботі в повіті залишилося тільки 9 комуністів, «яким і довелося перенести все на своїх плечах», бо всі інші влилися до діючої армії².

¹ «Нариси історії Чернігівської обласної партійної організації», стор. 137.

² В. І. Петров, Партійне будівництво на Україні після розгрому Денікіна. К., 1958, стор. 9.

Проте Комуністична партія під керівництвом В. І. Леніна зуміла мобілізувати трудящі маси на переборення неймовірних труднощів і перешкод, на будівництво нового життя. На її заклик на бій з розрухою ставали мільйони трудівників, і скрізь закипала животворна праця. Попереду, як і завжди, ведучи й надихаючи трудящих, були комуністи.

...Повернувшись з армії, Д. С. Коротченко деякий час працював у Новгороді-Сіверському, але невдовзі у зв'язку з необхідністю зміцнення Радянської влади на місцях його призначили головою Івотської волостної Ради. У серпні 1920 року з окремих населених пунктів Глухівського, Новгород-Сіверського та Кролевецького повітів був створений Шосткинський¹ повіт Чернігівської губернії, який складався з шести волостей. Уся територія Івотської волості повністю відійшла до новоутвореного повіту.

5 вересня 1920 року відбулася перша Шосткинська повітова партійна конференція, яка обговорила питання роботи селищного парткому й накреслила завдання партійного будівництва, боротьби з розрухою та виховної роботи в новоутвореному повіті, а також обрала повітовий комітет КП(б)У.

Невдовзі на одному із засідань бюро повітового партійного комітету Д. С. Коротченка затвердили волорганізатором Івотської волості. Як повноважний представник повітово-

¹ До серпня 1920 року селище Шостка входило до Глухівського повіту Чернігівської губернії.

го партійного комітету і виконкому, волорганізатор повинен був проводити всю організа-торську, політико-масову та культурно-освітню роботу в селах своєї волості і відпові-дати за викопання всіх господарських заходів і кампаній. До його обов'язків входили ро-бота з молоддю і серед жінок, забезпечення селян газетами й журналами, організація бібліотек, хат-читалень, сільбудів, проведен-ня різних конференцій, мітингів, зборів то-що. Оскільки відчувалася гостра нестача партійних і радянських працівників, волор-ганізатор працював також у штаті відділу по роботі на селі повітового комітету КП(б)У і водночас був інструктором відділу управління повітового виконкому. До того ж, працюючи на новій посаді, Коротченко виконував ще й обов'язки голови Івотської волосної Ради депутатів трудящих. Працюва-ти доводилося за десятох. Та Дем'ян Сергі-йович ніколи не скаржився на переванта-женість, завжди намагався вчасно і якнай-краще виконати завдання, що стояли перед ним.

У жовтні 1920 року відбувся перший Шосткинський повітовий з'їзд Рад, який об-говорив роботу радянських органів на міс-цях і накреслив заходи по відбудові госпо-дарства новоствореного повіту, обрав керівні повітові органи Радянської влади. До скла-ду повітового виконкому було обрано і Д. С. Коротченка, який уже встиг добре за-рекомендувати себе на новій роботі. В одно-му з партійних документів тих часів йому

дається така характеристика: «Дем'ян Сергійович Коротченко працює волорганізатором Івотської волості з 4 вересня 1920 року... З основами комунізму обізнаний, в політичних питаннях розбирається добре. Знає українську мову і звичаї села. Має хороші організаторські здібності. Його промови й доповіді змістовні... Користується впливом серед селян, як чесний працівник...»¹.

А ось що говориться в іншому документі про результати його роботи: «Волорганізатор Коротченко побував у листопаді 4 рази в селах волості протягом 20 днів. Організував 3 комуністичні осередки в кількості 19 членів партії (з яких 14 селян, 5 робітників); 10 комбезамів, якими охоплено 850 селян; 11 хат-читалень... Волорганізатором проведено 1 волосну нараду і 3 наради комітетів незаможних селян, 12 мітингів, розповсюджено багато газет і листівок»².

Відданість партійній справі, старанність і працьовитість Д. С. Коротченка сприяли його швидкому зростанню на партійній роботі. Через кілька місяців своєї діяльності в Шостці Дем'ян Сергійович уже очолює один з найважливіших відділів повітпарткому — організаційно-інструкторський, а наприкінці 1921 року комуністи обирають його секретарем Шосткинського повітового комітету КП(б) України.

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 26, оп. 1, од. збер. 218, арк. 4.

² Там же, арк. 27.

Організуючи і зміцнюючи партійні осередки й органи Радянської влади, повітовий комітет партії і виконком широко розгортали роботу по відбудові господарства, допомозі селу, розвитку освіти й культури.

Однією з дійових і поширених форм залучення трудящих до боротьби з розрухою було проведення масових суботників, у яких В. І. Лепін вбачав зародки нового, соціалістичного співжиття і комуністичного ставлення до праці.

Як і по всій країні, суботники в Шостці відбувалися тоді дуже часто і були досить ефективними. Організаторами і найактивнішими учасниками їх виступали комуністи і комсомольці. Так, наприклад, на суботник 14 листопада після закінчення роботи на заводі та в установах прийшло 39 членів і кандидатів партії і 260 безпартійних. За кілька годин вони развантажили на станції і перевезли на склади 2 вагопи зерна, накололи та склали в штабелі в сараях 65 возів дров для опалення шкіл. В наступному суботнику взяло участь 42 комуністи і 130 безпартійних, які за три години розвантажили 5 вагонів зерна. Активну участь в організації та проведенні цих суботників брав і Д. С. Коротченко.

Велику роботу проводив повітовий партійний комітет по залученню до громадсько-політичної діяльності жінок. Вони працювали в раді захисту дитинства, в колегії повітового відділу народної освіти, в комісії по нагляду за дитячими закладами, в бюро по проведенню суботників. Працівники партій-

ного комітету та відділу по роботі серед жінок проводили з робітницями і селянками збори, мітинги та бесіди на різноманітні теми, читали для них лекції, організовували вистави та концерти, залучали до роботи в хатах-читальнях, бібліотеках, сільбудах. Як відзначалося на другій повітовій партійній конференції, що відбулася 28 жовтня 1920 року, політико-виховна робота комуністів серед жінок давала відчутні результати — активізувалася робота багатьох жіпочих організацій, серед жінок, особливо селянок, підвищився інтерес до громадської діяльності та участі в різних організаціях.

Чималу увагу приділяла повітова партійна організація роботі серед червоноармійців 75-го полку, який базувався в Шостці, і першої роти 105-го полку, що стояла в містечку Воронежі. Працівники апарату повітпарткому, відвідуючи партійні осередки обох військових підрозділів, подавали їм практичну допомогу, виступали перед червоноармійцями на мітингах і зборах, читали для них лекції. Часто бував у військових частинах Д. С. Коротченко. Він розмовляв з бійцями, виступав перед ними з доповідями та лекціями. З інтересом слухали червоноармійці розповіді Дем'яна Сергійовича про героїв партизанської боротьби у Придесенні під час німецької окупації.

Працюючи завідуючим оргінструкторським відділом, а потім секретарем повітпарткому, Д. С. Коротченко особливо багато уваги приділяв роботі з комсомолом і молоддю, залученню її до соціалістичного будівництва.

Разом із своїми старшими товаришами — комуністами комсомольці брали активну участь у відбудові народного господарства, охороні громадського порядку, розвитку народної освіти та культури в місті і в повіті.

Комсомольська організація посиляла своїх членів на села для згуртування молоді і створення комсомольських осередків. Дем'ян Сергійович Коротченко розмовляв з комсомольськими активістами, що вирушали на село, давав їм настанови й поради, заохочував до роботи.

В період відбудови зруйнованого війною народного господарства комуністам доводилося переборювати не лише економічні, але й політичні труднощі. Для їх подолання і зміцнення диктатури пролетаріату як ніколи були потрібні єдність і монолітність партії, витримка і дисципліна її членів. Та наприкінці 1921 року, в умовах загострення класової боротьби, проти лєнінської політики виступили троцькісти, пав'язавши партію дискусією про профспілки.

В. І. Ленін, партія вчили, що профспілки «не є організація примусу, це є організація виховпа, організація залучення, навчання, ...це є школа управління, школа господарювання, школа комунізму»¹. Тому основним методом роботи комуністів у профспілках та інших масових організаціях є метод роз'яснювання й переконування. На противагу ле-

¹ В. І. Ленін. Повне зібрання творів, т. 42, стор. 196.

ніпській точці зору Троцький висунув тезу про «перетрушування» й «одержавлення» профспілок, командування ними. Комуністи-ленінці розуміли, що суть дискусії зводиться не лише до питання про роль і значення профспілок, а насамперед до питання про методи підходу до мас, зв'язок з масами, керівництво ними,— і дали опозиціонерам рішучу відсіч, підтримали ленінську платформу.

У Шосткинському повіті не було відвертих прибічників Троцького, але серед працівників заводу були такі, які, не розуміючи суті дискусії, помилково схилилися до троцькістського методу командування й адміністрування в профспілках. Дискусія, що широко висвітлювалася тоді в пресі, допомогла їм усвідомити і виправити свої помилки. Відповіддю шосткинських комуністів на демагогічне базікання опозиціонерів була однастайна підтримка ленінських позицій і посилення роботи у профспілках.

Проте в Шостці виявилися інші політичні противники, з якими довелося добре повоювати Д. С. Коротченку, всьому більшовицькому активові. Меншовики та есери, засилля яких було в Шостці між лютим і жовтнем 1917 року і в перший рік після перемоги соціалістичної революції, встигли пустити глибокі корені. На другому повітовому з'їзді Рад, що відбувся 8 грудня 1920 року, група працівників під час обговорення питання про розвиток сільського господарства в повіті та допомогу селу виступила з явно меншовицько-есерівськими та куркульсько-анар-

хістськими поглядами і намагалася нав'язати свою резолюцію.

Член повітового виконкому Д. С. Коротченко у пристрасній і діловій промові першим обрушився на есеро-меншовицьких прихвостів. Його підтримали голова Івотського волвиконкому М. П. Мойсєєнко, працівник повітвиконкому, колишній петроградський робітник Самойлов, секретар партійного осередку Кlishківської волості М. М. Фесєнко, робітник Шосткинського заводу, організатор Локотської волості І. Ф. Климів та інші комуністи. На з'їзді було прийнято більшовицьку резолюцію.

Завдяки дійовій масово-політичній та організаторській роботі комуністів, очолюваних Д. С. Коротченком, меншовицько-есерівське охвістя було політично розгромлене й усунуто з повітової та волосних Рад.

8—16 березня 1921 року відбувся X з'їзд РКП(б), який, підбивши підсумки загальнопартійної дискусії, рішуче засудив антипартійні фракції і схвалив ленінську резолюцію «Про єдність партії». Партія під безпосереднім керівництвом В. І. Леніна розробила і прийняла на з'їзді нову економічну політику, розраховану на подолання розрухи, створення фундаменту соціалістичної промисловості, зміцнення союзу робітничого класу і селянства.

Шосткинський повітовий комітет КП(б)У оперативно організував широке роз'яснення нової економічної політики серед комуністів, широких верств населення, намітив конкретні заходи для проведення її в життя. На

повітовій партійній конференції, що відбулася наприкінці 1921 року, комуністи широко обговорили заходи по піднесенню сільського господарства, завдання комнезамів у світлі нової економічної політики, питання розвитку промисловості та кооперації. Зокрема, делегати у своїх виступах відзначили той факт, що у тяжкий неврожайний 1921 рік на ланах було зібрано непоганий порівняно з попередніми роками урожай, і це дало можливість Шосткинському повітові одним з перших на Чернігівщині виконати план продрозверстки.

Комнезами, які створювались і працювали під керівництвом партійних організацій, були в той час важливою опорою диктатури пролетаріату на селі, відігравали особливу роль у зміцненні Радянської влади. Вони придушували опір куркульства, наділяли землею, тягловою силою і реманентом бідноту, брали активну участь у збиранні продподатку.

Поліпшенню роботи комнезамів, їх зміцненню повітовий комітет КП(б)У постійно приділяв велику увагу. Так, одразу ж після закінчення роботи конференції, наприкінці 1921 і на початку 1922 років, за рішенням повітпарткому були проведені волосні з'їзди комнезамів. На ці з'їзди, які проходили під девізом зміцнення союзу робітничого класу й селянства і на яких обговорювалися питання перебудови роботи комнезамів та їх завдання в зв'язку з новою економічною політикою, виїжджав повітовий партійний актив. Представником партійного комітету на

з'їзді комнезамів Івотської волості був Д. С. Коротченко.

Спрямовуючи зусилля трудящих на подолання післявоєнної розрухи, розвиток сільського господарства і промислового виробництва, повітові партійні і радянські органи багато уваги приділяли розвиткові народної освіти, культури й охорони здоров'я трудящих.

Багато було зроблено в цей період для розвитку народної освіти. У семирічній і трьох початкових школах Шостки навчалось понад 1250 учнів і викладало 37 учителів. Навчання проводилось також у всіх сільських школах. Починаючи з 1921 року в Шостці працювали профтехпічна школа та хімічно-механічний технікум, де навчалось понад 400 студентів. У робітфаці при технікумі здобували знання 137 виробничників, серед яких більшість становили комсомольці. Це був один з десяти перших робітфаків, що виникли на Україні в 1921 році¹. На базі профтехшколи було відкрито індустріальний технікум. У місті діяв трирічний робітничий університет, в якому навчалось багато партійних і радянських працівників. Відвідував цей університет і Дем'ян Сергійович Коротченко.

Для ліквідації неписьменності серед дорослого населення у Шостці було створено дві школи лікнепу та вечірні курси для робітників заводу. Школи лікнепу працювали й у

¹ «Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України». К., 1971, стор. 168.

селах повіту. Багато комсомольців — робітників заводу і студентів політехнікуму навчали грамоти жителів найближчих сіл.

Велику роль у розгортанні соціалістичного будівництва, пропаганді лепінських ідей, настанов партії серед трудящих відіграла газета «Последний бой» — орган Шосткинського повітового комітету КП(б) України та виконкому повітової Ради робітничих і селянських депутатів. Її перший номер вийшов 7 листопада 1920 року — в день третьої річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції. Багато уваги приділяв і завжди подавав дійову конкретну допомогу випускові газети Д. С. Коротченко.

...Сірі, пожовклі сторінки. Цупкий обгортковий папір. Вицвіла розпливчата фарба. Але яким революційним оптимізмом, вірою в творчі сили народу і впевненістю в перемозі віс від цих сторінок! В одному з перших своїх номерів на початку відбудовного періоду газета писала: «Закінчилась громадянська війна... Робітники й селяни здобули перемогу в збройній боротьбі... Черговим завданням є необхідність створення багатомільйонної творчої армії, щоб дати бій розрусі»¹.

Так, це дійсно був бій з розрухою і темрявою, з голодом і численними пошестями, напружений, запеклий бій за утвердження нового життя на землі. І трудящі, керовані комуністами, здобували в цьому бою перемогу за перемогою.

¹ Газ. «Последний бой», 28 листопада 1920 р.

Вироблена мудрістю партії і втілювана в життя нова екопомічна політика створила сприятливі умови для розвитку промисловості та сільського господарства. Після урожайного 1922 року поліпшилося життя трудящих. У повіті налагоджувалось і зростало промислове виробництво, зміцнювалися селянські господарства. В Шостці працювали одно державне і 15 кооперативних підприємств, почалося виробництво цукру на заводі в містечку Воронежі, збільшували випуск продукції Свіський механічний та Пирогівський деревообробний заводи.

Усіх цих успіхів було досягнуто завдяки самовідданій праці трудящих Шосткинського повіту, певтомпій організаторській діяльності повітової партійної організації, очолюваної Д. С. Коротченком.

У зв'язку з проведенням нової адміністративно-територіальної реформи 4 лютого 1923 року в Новгороді-Сіверському на організаційно-об'єднавчому засіданні представників Глухівського, Новгород-Сіверського, Шосткинського¹ та Кролевецького повітових партійних комітетів було створено Новгород-Сіверський окружний партійний комітет КП(б) України. Завідуючим організаційно-інструкторським відділом окружному затвердили Д. С. Коротченка. А через місяць на першій окружній партійній конференції його обирають членом окружного партійного ко-

¹ У березні 1923 року в зв'язку із створенням округів Шосткинський повіт було ліквідовано. Шостка стала районним центром Новгород-Сіверського, а з 1925 року — Глухівського округу.

мітету. Разом з секретарем парткому П. В. Петровським і завідуючим агітаційно-пропагандистським відділом О. В. Одинцовим його вводять до складу робочої трійки окружного комітету КП(б) України.

В результаті реорганізації та переходу від волосної до районної системи управління набагато розширилися масштаби роботи Дем'яна Сергійовича. Почалися щоденні турботи по укомплектуванню керованого ним відділу, створенню райпарткомів та осередків, копітка й відповідальна робота по добору керівних кадрів для районних та низових партійних і радянських органів. При цьому особлива увага приділялася зміцненню сільських райпарткомів та партосередків, а також партійних організацій на промислових підприємствах і транспорті.

У зв'язку з цим у доповіді з організаційного питання на першій окружній партійній конференції Д. С. Коротченко підкреслював: «Пасамперед необхідно звернути увагу на райпарткоми і сільські партосередки. Посилати туди секретарями політично розвинених товаришів, які зуміли б добре розгорнути внутріпартійну і виховну роботу як у партосередку, так і серед населення. Нам потрібно також зміцнити виробничі й транспортні осередки, серйозно зайнятись профспілками. Треба знайти здібних, політично освічених організаторів і послати їх у першу чергу секретарями партосередків Шосткинського і Воропезького заводів. Необхідно також з усією серйозністю поставитись до підбору кандидатур на голів сільських Рад і райвикон-

комів, знайти цілком підготовлених для організаторської й адміністративної роботи здібних товаришів. Перш за все ми повинні зміцнити райвиконкоми Шостки, Глухова й Середини-Буди»¹.

Новгород-Сіверська окружна партійна організація з перших днів свого існування зосередила свої зусилля на піднесенні сільського господарства, розвитку промисловості, зміцненні органів Радянської влади на місцях. Окружний партійний комітет, який здійснював керівництво райпарткомаами та низовими партійними осередками, розкиданими на величезній території, мав лише одного секретаря і порівняно невеликий штат, що складався з 12—14 чоловік. Тому неважко уявити, наскільки за таких обставин був завантажений кожен відділ і працівник окружному. В зв'язку з цим особлива роль відводилася організаційно-інструкторському відділові, очолюваному Д. С. Коротченком.

В умовах Новгород-Сіверського округу, де переважало сільське населення, центральне місце в діяльності партійних організацій займала робота на селі. Роблячи все можливе для піднесення сільського господарства, окружком перш за все вжив заходів для зміцнення існуючих і створення нових сільських партосередків. Велика увага при цьому приділялася землевпорядкуванню, пропаганді агротехнічних знань, популяризації кращого досвіду селянських господарств, ар-

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 26, оп. 1, од. збер. 906, арк. 1.

тілей і комун. На селі поступово поліпшувалося становище селянських господарств, зростала активність трудового селянства, міцніли партійні і комсомольські осередки, більш масовими і дійовими ставали кооперація та комнезами.

Перший окружний з'їзд комітетів незможних селян, який відбувся в травні 1923 року, відзначив чисельне зростання і поліпшення якісного складу своїх організацій, що об'єднували понад 35 тисяч незможників, прийняв ряд важливих постанов, спрямованих на піднесення роботи комнезамів. Не можна без хвилювання читати вітальну телеграму, надіслану з'їздом великому вождеві й другу трудящих В. І. Леніну. «Ми, незможні селяни,— говорилося в ній,— зібравшись на перший окружний з'їзд Новгород-Сіверщини, шлемо тобі, дорогий Ілліч, свій гарячий привіт! Скоріше видужуй, ставай біля світового керма для повної перемоги над капіталом. Ми твердо стоїмо на варті робітничо-селянської держави, твердо пам'ятаємо твій заповіт і свято будемо його виконувати»¹.

Велику увагу приділяла партійна організація й розвитку промисловості. Під керівництвом і при дійовій допомозі окружного комітету КП(б)У партійні осередки промислових підприємств спрямовували свої зусилля на підвищення продуктивності праці, здешевлення продукції, зміцнення трудової

¹ Газ. «Красное знамя», 16 травня 1923 р.

дисципліни, піднесення громадської і політичної активності мас.

Посиленню зв'язків парторганізації з масами сприяло створення на підприємствах цехових партійних осередків та партгруп на чолі з цехорганізаторами. Так, наприклад, на Хутір-Михайлівському цукровому заводі Ямпільського району вже після трьох місяців роботи цехових організацій було досягнуто значних результатів. Понад 30 цехорганізаторів, які діяли на цьому підприємстві, відіграли значну роль у піднесенні продуктивності праці не тільки своїх цехів, а й усього заводу¹.

Посилаючи інструкторів на місця, Д. С. Коротченко давав їм поради і конкретні вказівки. Заслуховуючи й детально обговорюючи їх звіти на засіданнях колегії оргінструкторського відділу, він ґрунтовно вживав заходів для ліквідації виявлених недоліків. У травні 1923 року Дем'ян Сергійович особисто відвідав Шосткинський, Ямпільський, Глухівський, Путивльський райони, глибоко вивчив стан партійної, комсомольської, радянської та профспілкової роботи на місцях і своїми порадами та практичними заходами подав велику допомогу місцевим партійним і радянським органам².

Особливо велику увагу у відбудовний період партія приділяла роботі комсомолу, зрос-

¹ «Нарис історії Чернігівської обласної партійної організації», стор. 166.

² Партархів Чернігівського обкому Компартії України, ф. 743, оп. 1, од. збер. 5, арк. 41.

тання і зміцненню його рядів, піднесенню його ідейності та бойовитості. «Допомога КСМ — обов'язок партії, робота КСМ — партійна робота», — так ухвалила VI конференція КП(б) України¹, і цієї постанови неухильно додержувались у своїй роботі партійні організації республіки.

В Новгород-Сіверському окрузі не було такого пасеного пункту, такої ділянки роботи, де б не палахкотів комсомольський вогник, де бурхливо не вирувало б комсомольське завзяття. Комсомольці за прикладом своїх старших товаришів — комуністів йшли туди, де було найважче і найнебезпечніше. Вони вели боротьбу з бандами, збирали продподаток, були прикладом у праці на підприємствах і в перших сільськогосподарських артілях та комунах, організовували бібліотеки, сільбуди, хати-читальні й гуртки художньої самодіяльності, брали активну участь у перевиборах Рад і комнезамів, здійснювали шефство над частинами Червоної Армії, були членами спортивно-фізкультурних та оборонних товариств, самі вчилися і вчили неписьменних у школах лікнепу, боролися за новий побут і культуру на селі, організовували перші загони юних лєнінців...

Душею, турботливим паставником повгородсіверської комсомолії був Дем'ян Сергійович Коротченко. І не тільки тому, що ретельно виконував важливе партійне доручен-

¹ «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій...». К., Держполітвидав УРСР, 1958, стор. 145.

ня бюро окружкому КП(б)У, який призначив його парторгом окружної комсомольської організації, а ще й тому, що по-батьківському любив молодь, дбайливо плекав майбутню комуністичну зміну, щедро віддаючи їй тепло своєї душі, досвід роботи з масами.

Старі більшовики, ветерани комсомольського руху розповідають, що жодний комсомольський захід не відбувався без активної участі Дем'яна Сергійовича. Він виступав з промовами на комсомольських зборах, активах і конференціях, цікавився життям і діяльністю комсомольських осередків, давав конкретні поради, уважно вислуховував пропозиції, підтримував ініціативу, всі хороші починання молоді.

«Товариш Коротченко був напрочуд простою, всім доступною і чуйною людиною, хоч на перший погляд здавався суворим і неговірким,— пригадує Тетяна Павлівна Брауде, яка очолювала тоді в Новгороді-Сіверському бюро по розвитку комуністичного дитячого руху.— До нього в кабінет міг легко потрапити будь-хто, навіть піонер. І всі виходили звідти з просвітленими обличчями, задоволені і підбадьорені. Дем'ян Сергійович, бувало, кожного уважно вислухає, про все розпитає, дасть пораду й обов'язково допоможе. Працюючи в окружкомі комсомолу, а потім у комітеті партії поруч з товаришем Коротченком, я бачила, як він завжди був зайнятий, але ніколи не помічала, щоб відмахнувся від чийогось прохання або черство, неспівчутливо поставився до відвідувача, не вирішив того чи іншого питання. Допомогти

в біді, завжди виручити товариша — було законом життя цього людяного, чудового більшовика».

Тетяна Павлівна відзпачас ще одну відмітну рису характеру Д. С. Коротченка — його постійну жагу до знань, по-більшовицькому серйозне, вимогливе ставлення до партійної освіти і взагалі до навчання. «Я в той час керувала марксистським гуртком у системі партійної освіти, заняття якого відвідував і Д. С. Коротченко,— продовжує вона.— І хоч він займав високе службове становище і був набагато старший від мене роками, не соромився, як інші, задавати питання, намагався все осягнути й осмислити своїм допитливим розумом.

Взагалі поважаючи людей і довіряючи їм, Коротченко з особливою повагою ставився до товаришів, які мали освіту, сам учився у них і багато чого вчив інших. Вчив партійної чесності й відданості, припциновості та вимогливості в роботі, не розгублюватись і не пасувати перед труднощами, вміння працювати з людьми. Причому вчив якось непомітно, без особливого нав'язування й менторства, тактовно, завжди у зв'язку з якимось ділом. Дем'ян Сергійович любив і умів щиро поговорити з людьми, часто виступав перед трудящими з доповідями й лекціями, особливо на антирелігійні та міжнародні теми. Відтоді минуло вже багато років, але мене і зараз охоплює хвилювання, коли згадую, з яким величезним захопленням була зустрічута в Народному будинку на окружному з'їзді вчителів доповідь Д. С. Ко-

ротчепка про міжнародне становище нашої країни».

Колишній комсомольський працівник Д. П. Коропцов розповідає про величезну увагу Д. С. Коротченка до дітей та його піклування про розвиток піонерського руху в окрузі. Незважаючи на свою постійну переважаність партійними справами, він був частим і завжди бажаним гостем юних піонерів, захоплював дівчату своїми цікавими розповідями на численних зборах, святкових вечорах, біля піонерських вогнищ. За клопотанням Дем'яна Сергійовича міська Рада передала піонерській організації просторе і світле приміщення колишнього повітового училища. Юпі лєнінці організували в ньому чудовий клуб, який став центром піонерської роботи всього округу.

...Січень 1924 року. Гострим болем озвалася в серцях трудящих Країни Рад звістка про смерть В. І. Леніна. Сотні робітників, селян, службовців, учителів і учнів зібралися в Новгороді-Сіверському 27 січня 1924 року на траурний мітинг-збори партійної, комсомольської і профспілкової організацій. «Зараз, коли ми зазнали найтяжчої втрати,— писалося в резолюції зборів,— у цю хвилину більше ніж будь-коли необхідно пам'ятати заповіти Леніна і сприяти перетворенню їх у життя»¹. За два місяці лєнінського призову партійна організація Новго-

¹ «Історія міст і сіл УРСР. Чернігівська область», стор. 478.

род-Сіверського повіту зроста па 267 чоловік.

На початку 1925 року комуністи Чернігівщини обирають Д. С. Коротченка секретарем Чернігівського окружного комітету партії, а у вересні того ж року ЦК КП(б) України направляє Дем'яна Сергійовича на південь республіки, де його обрали секретарем Первомайського окружного комітету партії. І знову нові знайомства, нові завдання й турботи.

НА НОВІ РУБЕЖІ

Діяльність Д. С. Коротченка на посту секретаря Первомайського окружного комітету КП(б)У збіглася з важливим етапом у житті Комуністичної партії, всього радянського народу.

Розв'язання основних завдань відбудовного періоду означало, що настав час для переходу до безпосереднього втілення в життя лепінського плану побудови соціалізму в напій країні. Але, як учив В. І. Ленін, щоб закласти міцний фундамент соціалізму, а потім швидко звести і всю його величпну будову, необхідно було перш за все докорінно реконструювати вже діючі й спорудити нові підприємства, побудувати велику промисловість, здатну озброїти фабрики, заводи, транспорт і сільське гос-

подарство новою сучасною технікою. Тому партія взяла курс на швидкий розвиток важкої індустрії, потужної промисловості, на перетворення країни з аграрної, відсталой в індустріальну, передову. Цей генеральний курс визначив XIV з'їзд ВКП(б), який відбувся в грудні 1925 року й увійшов в історію нашої партії як з'їзд індустріалізації. На ньому ще раз було підтверджено генеральну лінію партії на побудову соціалістичного суспільства в СРСР. У резолюції на Звіт Центрального Комітету з'їзд з усією рішучістю підкреслив, що економічний розвиток повинен йти в такому напрямі, «...щоб СРСР з країни, яка ввозить машини і устаткування, перетворити в країну, яка виробляє машини і устаткування...»¹. Тільки так можна було забезпечити економічну самостійність і зміцнити оборонну могутність Радянської країни, яка перебувала в капіталістичному оточенні.

Делегат з'їзду Д. С. Коротченко всім серцем голосував за ці історичні рішення. Адже він знав, які великі надії в індустріальному розвитку всієї країни покладаються на Україну, що мала перетворитись в один з найбільших промислових районів Радянського Союзу. Добре знав Дем'ян Сергійович і те, яка величезна відповідальність у зв'язку з рішеннями з'їзду лягає на кожную партійну організацію, на кожного комуніста.

¹ «КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК», ч. II. К., Держполітвидав УРСР, 1954, стор. 184.

Саме тому, повернувшись з Москви, він одразу ж з характерною для нього діловитістю й наполегливістю приступив до роботи.

Перш за все необхідно було організувати глибоке вивчення всіма комуністами рішень XIV з'їзду, їх пропаганду серед широких мас. За планом, розробленим і затвердженим на засіданні бюро окружному під головуванням Д. С. Коротченка, в Первомайську відбулися збори партійного активу, потім — загальноміські збори, а 10 січня 1926 року — пленум окружного комітету КП(б)У, на яких обговорювалися доповіді Д. С. Коротченка про підсумки роботи XIV з'їзду ВКП(б). В одностайно прийнятих резолюціях комуністи повністю схвалили рішення з'їзду і діяльність Центрального Комітету партії. У своїй резолюції пленум окружному запевнив Центральний Комітет, «...що вся Первомайська партійна організація подасть повну й рішучу підтримку в його важкій і складній роботі по керівництву всією країною і партією, по збереженню єдності й залізної дисципліни в її рядах»¹.

Потім активно пройшли збори в усіх районах, на підприємствах і в сільських партійних осередках. З доповідями про роботу XIV з'їзду ВКП(б) на них виступали члени бюро та працівники окружного партії. В усіх партійних осередках були організовані гуртки по вивченню рішень партійного з'їзду. Представники окружного партії, які

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 1, од. збер. 856, арк. 75.

вийжджали на місця, не тільки виступали з доповідями на зборах і з бесідами на заняттях гуртків, але й детально інструктували працівників райкомів і секретарів партійних організацій, як доцільніше провести збори чи заняття по вивченню з'їздівських матеріалів.

Глибоке вивчення рішень XIV з'їзду ВКП(б) підвищило рівень політичної свідомості комуністів, ще більше зміцнило внутрішню єдність і згуртованість Первомайської окружної партійної організації, яка твердо стояла на ленінських позиціях, про що не без гордості доповідав у ЦК КП(б) України Д. С. Коротченко¹.

Розробивши згідно з рішеннями XIV з'їзду партії конкретні заходи по розвитку промисловості та сільського господарства, окружний комітет КП(б)У організовував трудящих і спрямовував їх ентузіазм на будівництво матеріально-технічної бази соціалізму. Символічним початком цього будівництва на Первомайщині стали дві знаменні події, які примножили ентузіазм і трудову енергію робітників і селян: на багатотисячному мітингу в ленінські дні 1926 року делегати VII окружного з'їзду Рад заклали в Первомайську пам'ятник любимому вождеві й учителеві трудящих Володимиру Іллічу Леніну, а на березі Південного Бугу — гідроелектростанцію потужністю 1200 кіловат².

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 1, од. збер. 856, арк. 77.

² Див. газ. «Селянська правда», 24 квітня 1926 р.

Того ж року поблизу Первомайська завдяки особистому клопотанню Д. С. Коротченка, який домігся державного кредиту, було значно розширено кам'яний кар'єр, а також розпочато видобування каоліну та мінерально-фарбних матеріалів. Став до ладу цементно-бетонний завод, який постачав матеріали для промислового і сільськогосподарського будівництва, випуск двигунів освоїв завод імені 25-го Жовтня. Було відбудовано залізничний міст через Південний Буг, розпочато спорудження у Первомайську Будинку Рад.

Окружна партійна організація наполегливо проводила в життя рішення XIV з'їзду ВКП(б) про зміцнення союзу робітничого класу з найбільш бідним і середнім селянством у боротьбі з куркульством, залучення до різних кооперативних організацій основної маси селянства. Це було особливо важливо у зв'язку з процесами соціального розшарування та загострення класової боротьби, що відбувалися в селах округу і на які вказував Д. С. Коротченко в доповіді на X окружній партійній конференції¹.

У цих умовах окружком націлював партійні осередки, радянські, кооперативні й господарські організації на рішучу підтримку бідноти й середнього селянства, подання їм усілякої допомоги у зміцненні господарства, на піднесення громадської активності бідняцько-середняцьких мас, посилення кооперування селянських господарств, зміцнен-

¹ Див. газ. «Селянська правда», 24 січня 1927 р.

ня сільськогосподарських артілей і комун, широке впровадження техніки в сільськогосподарське виробництво.

При цьому зверталась увага і на такий специфічний для Первомайського округу факт, як багатонаціональний склад населення: разом з українцями цілі села й райони заселяли росіяни, болгари, молдавани, євреї, німці, поляки. Окружний комітет КП(б) України, розгортаючи соціалістичне будівництво в окрузі, націлював партійні організації і органи влади на місцях на те, щоб вони поленінському вирішували національне питання, не допускали ущемлення національних інтересів чи будь-яких обмежень в економічному та культурному розвитку національних меншостей.

У резолюції Х окружної партійної конференції відзначалося, що в процесі втілення в життя рішень XIV з'їзду ВКП(б) значно поліпшилося керівництво з боку окружного комітету партії всіма ділянками економічного розвитку, «...зміцнилась спаяність всієї окружної партійної організації та її здатність виконувати керівну роль»¹.

Соціалістична реконструкція народного господарства відбувалася в дуже складній міжнародній обстановці. Особливо важким видався 1927 рік. Імперіалісти намагались організувати нову військову інтервенцію проти нашої країни. Зважаючи на це, треба було постійно зміцнювати обороноздатність України Рад.

¹ Газ. «Селянська правда», 24 січня 1927 р.

Питання зміцнення Червоної Армії, посилення військово-оборонної роботи, військово-навчання й патріотичне виховання трудящих завжди були на першому плані в багатогранній діяльності окружної партійної організації, її секретаря Д. С. Коротченка. Він часто бував у військових частинах 95-ї дивізії, над якими шефствували трудящі округу, цікавився життям і бойовим навчанням червоноармійців, виступав перед ними з доповідями й лекціями, завжди у своїх промовах на конференціях, пленумах, партійних нарадах та активах паголошував на необхідності посилення зв'язків трудящих з військовими частинами, підписання військово-оборонної роботи та патріотичного виховання в Первомайському окрузі. «Особливо треба загострити увагу на військовому навчанні населення, ширше розгортати військово-спортивну роботу серед молоді,— підкреслював Дем'ян Сергійович у виступі на VII окружній комсомольській конференції.— Передумови у нас для цього є. В нашому окрузі знаходиться дивізія, командування якої ніколи не відмовить у керівництві й допомозі»¹.

І це було дійсно так. Окружна газета «Селянська правда» сповіщала, що трудящі Первомайського округу напередодні 9 років Червоної Армії одержали хороший подарунок — чудовий військово-спортивний клуб, обладнаний за активною участю і при

¹ Газ. «Селянська правда», 8 травня 1927 р.

допомозі військових спеціалістів 95-ї Первомайської дивізії.

Із змістовною і цікавою доповіддю про роботу окружному КП(б) України виступив Д. С. Коротченко на партійних зборах під час відкриття літніх таборів 95-ї Первомайської дивізії. Він зупинився на всіх галузях роботи партійного комітету, розповів про зростання народного господарства в окрузі та процеси, що відбувалися в ньому, про підвищення ролі партійних осередків і посилення їх впливу на маси.

В середині літа Первомайська територіальна дивізія розгорнула широку підготовку до наступних Одеських маневрів частин Червоної Армії. Про те, якого важливого значення надавали партійна організація та органи Радянської влади округу підготовці до маневрів своєї підшефної дивізії, свідчить стаття Д. С. Коротченка «Похід дивізії і наші завдання», надрукована в газеті «Селянська правда». «...На маневрах нашої Первомайській дивізії, як одній з ланок Червоної Армії, належить виконати надто серйозне й відповідальне завдання,— писав Коротченко,— тим більше, що наша дивізія за своїм характером належить до числа тих, що звуться територіальними. Основне — виграти перемогу на маневрах, які повинні показати її міць і босездатність. У зв'язку з цим перед окружною парторганізацією стоїть невідкладне і дуже відповідальне завдання — допомогти командному й політичному складу дивізії у підготовці до маневрів. Здійснення цього завдання, на мою думку,

головним чином залежить від участі парт-організації в підготовці умов, які забезпечать перемогу за дивізією, і від міри безпосередньої участі комуністів, особливо тих, що на сьогодні перебувають у рядах дивізії, в самому проведенні маневрів»¹.

Турбота комуністів і всієї громадськості за своїх армійських вихованців, постійна допомога їм дали відрадні результати. На військових ученнях, які відбулися наприкінці вересня і тривали 8 днів, було продемонстровано високу політичну свідомість, добру бойову й тактичну підготовку особового складу Первомайської дивізії. Досягнення її свідчили про те, що територіальні дивізії своєю безздатністю не поступаються перед кадровими.

Військові маневри закінчилися 28 вересня парадом військ на полі неподалік від станції Сербка. На параді з промовою виступив Народний Комісар військових і морських справ, Голова Революційної Військової Ради СРСР К. Є. Ворошилов. Він висловив своє задоволення маневрами, закликав червоних бійців ще більше підвищувати революційну пильність і бойову готовність, дав високу оцінку діям первомайських і молдавських тсоавіахімівців на маневрах.

«Мені доводиться з особливим хвилюванням виступати перед вами, представниками трудящих Первомайщини і Молдавії, що добровільно прийшли до лав війська,— сказав К. Є. Ворошилов.— Ви прийшли не

¹ Газ. «Селянська правда», 7 вересня 1927 р.

тільки оглянути та навчитись військової справи, а щоб і самим з гвинтівкою в руках провести весь похід поруч з кадровими й територіальними частинами... Ви витримали іспит повністю..., показали, що є ще порох у порохівницях, що у вас живий дух великої країни, що Червона Армія тільки кістяк, який в будь-який момент обростає тілом од робітників і селян. Це посилює упевненість у наших силах і переконує, що нам піякі вороги не страшні»¹.

Це була висока оцінка не тільки роботи первомайських тсоавіахімівців, а й наполегливої діяльності Первомайської партійної організації, яку очолював Д. С. Коротченко, по зміцненню обороноздатності країни.

Початок соціалістичної індустріалізації відбувався в умовах гострої боротьби партії з троцькістсько-зінов'євським блоком, який сіяв серед трудящих зневір'я в можливість побудови соціалізму в нашій країні.

Троцькісти й зінов'євці виступали проти генеральної лінії партії, спрямованої на побудову соціалізму в СРСР, заперечували соціалістичний характер Жовтневої революції, намагались підірвати союз робітничого класу й селянства.

Уся боротьба проти троцькістсько-зінов'євського блоку проходила під безпосереднім керівництвом ЦК нашої партії.

Як і інші партійні організації, Первомайська окружна партійна організація була вірною опорою ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)

¹ Газ. «Селянська правда», 2 жовтня 1927 р.

України в боротьбі проти троцькістсько-зінов'євського блоку. Разом з усією партією первомайські комуністи викривали антиленінську суть опозиції, боролися проти її фракційних антипартійних дій.

За найактивнішою участю всіх комуністів пройшло обговорення підсумків липневого (1927 р.) об'єднаного Пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), який засудив антипартійну діяльність фракціонерів. У більшості організацій в дебатах виступило близько половини присутніх. Доповідаючи про це в ЦК КП(б) України, Д. С. Коротченко писав, що комуністи Первомайського округу «...з повною одностайністю засудили фракційну політику опозиції, ...у своїх виступах і резолюціях вимагали від ЦК найсуворіших заходів до фракціонерів, що порушують залізну дисципліну та єдність нашої партії»¹.

У своїх виступах на XI окружній партійній конференції, яка відбулася в листопаді 1927 року і на якій було підбито підсумки того, що зроблено, їй намічено нові завдання господарського та культурного будівництва в окрузі, комуністи ще раз гнівно засудили антипартійні дії опозиціонерів, на конкретних прикладах довели безглуздість їх демагогічних вигадок і брехливість наклепів на партію.

Доповідаючи конференції про ту величезну роботу, що її проводить окружна партійна організація по соціалістичній перебу-

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 1, од. збер. 856, арк. 101.

дові промисловості й сільського господарства, Д. С. Коротченко відзначав: «Опозиціонери звинувачують нашу партію в тому, що вона буцімто не цікавиться становищем бідноти, що КНС і КВД¹ розвалюються, біднота йде не за нами, а від нас. І це в той час, коли протягом року окружна організація КНС зросла на кількасот чоловік, коли наша споживча кооперація рік тому мала 3511 членів, а зараз вона об'єднує понад 14 тисяч незаможників. До 5700 чоловік зросла сільськогосподарська кооперація. Треба бути сліпцем або людиною, яка не розуміє, де перебуває, щоб, як опозиціонери, не бачити, яка робота проводиться серед бідноти. Кооперування бідноти — це основне завдання партії на сьогодні. Інша справа, що його стан ще не задовольняє нас зовсім. Ми хочемо кооперувати всіх на сто відсотків, ми цього доб'ємося»².

XI окружна партконференція переконливо продемонструвала єдність і монолітність Первомайської партійної організації, її здатність виконати будь-які завдання, поставлені перед нею партією. І в цьому була велика заслуга секретаря Первомайського окружного КП(б) України Д. С. Коротченка.

Новим важливим етапом у розвитку Радянської країни по шляху до соціалізму став XV з'їзд ВКП(б), який працював з 2 по 19 грудня 1927 року і увійшов в історію

¹ КВД — комітети взаємодопомоги.— О. П.

² Газ. «Селянська правда», 16 листопада 1927 р.

нашої партії як з'їзд колективізації. Керується вченням В. І. Леніна про будівництво соціалізму, його кооперативним планом, з'їзд прийняв рішення про колективізацію сільського господарства. Разом з тим на ньому було підкреслено необхідність і далі в неослабному темпі проводити соціалістичну індустріалізацію. З'їзд прийняв директиви по складанню п'ятирічного плану, завершив ідейний та організаційний розгром троцькістсько-зінов'євської опозиції.

Напередодні XV з'їзду ВКП(б), 20—29 листопада, в Харкові відбувся X з'їзд КП(б) України, робота якого проходила на основі матеріалів ЦК ВКП(б) до XV з'їзду партії. Відзначивши успіхи Радянської України в господарському і культурному будівництві, з'їзд вказав на необхідність «...рішуче і твердо проводити лінію дальшої індустріалізації країни, машинізацію та реорганізацію сільського господарства на основі кооперативного плану Леніна»¹. На цьому з'їзді Д. С. Коротченка обрали членом Ревізійної комісії ЦК КП(б) України.

Партійна організація Первомайського округу провела широке обговорення рішень з'їздів, у ході якого були накреслені заходи по створенню і зміцненню соціалістичного фундаменту на селі. «Загальноміські партійні збори первомайської організації КП(б) України, заслухавши доповідь тов. Коротченка про підсумки роботи XV з'їзду

¹ «Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів і конференцій...», стор. 358.

ВКП(б),— відзначалося в резолюції,— цілком і повністю схвалюють і підтримують усі постанови з'їзду, всі перспективи нашого господарського будівництва... як в промисловості, так і в сільському господарстві. Збори цілком підтримують усі заходи з'їзду щодо очищення партії від меншовицьких опозиційних елементів, що намагалися розколоти партію та підірвати міць і єдність диктатури пролетаріату... Збори вважають за необхідність, щоб план вивчення й популяризації рішень з'їзду був побудований таким чином, аби вся практична робота всіх партійних, радянських і громадських організацій була просякнута проведенням у життя постанов з'їзду в повсякденній їх роботі»¹.

Головна роль у соціалістичному перетворенні села, як зазначалось у рішеннях з'їздів, належала кооперації. Саме на це і звертали увагу партійних, громадських і господарських організацій Первомайський окружний комітет КП(б) України, його секретар Д. С. Коротченко.

На селі продовжувалося розшарування, загострювалася класова боротьба, куркульство чинило шалений опір соціалістичним перетворенням. Передовим рубезем битви за вирішення питання «Хто кого?», за перемогу соціалізму, як і раніше, залишалася битва за хліб. Користуючись труднощами, яких ще багато було тоді на селі, особливо недородом у 1927 році, куркулі відмов-

¹ Газ. «Селянська правда», 29 грудня 1927 р.

лялися продавати хліб державі, зриваючи хлібозаготівлю, вимагали підвищених цін на зерно, закопували його в ями, нападали на хлібозаготівельні пункти, вбивали сільських активістів.

У зв'язку з такими складними умовами комуністи Первомайського округу повинні були розв'язати багато відповідальних завдань. На пленумі окружного комітету КП(б) України, що відбувся 5 травня 1928 року, Д. С. Коротченко конкретно визначив ці завдання: «Закінчити у найближчий час хлібозаготівельну кампанію, вкупі з біднотою й середняком зламати остаточно впертість куркуля й заможних шарів, які з метою наживи й спекуляції не бажають продати своїх лишків. Закінчити реалізацію селянської позики, своєчасно підготуватись до осіннього посіву, забезпечивши бідноту й середняцтво, які потребують допомоги, необхідним посівним матеріалом та інвентарем, не допустити закабалення їх куркулями в зв'язку з загибеллю озимини — ось такі завдання не повинні вийти з поля зору нашої партійної організації»¹.

В обстановці загострення класової боротьби бідніше й середнє селянство все більше усвідомлювало необхідність об'єднати свої господарства па кооперативних засадах. На 1 квітня 1927 року в кооперації об'єдналося вже 30 процентів від загальної кількості господарств на Первомайщині. Причому неза-

¹ Газ. «Селянська правда», 5 травня 1928 р.

можники становили в ній 49,1 процента, середнякп — 48 процентів. На цей час в окрузі працювало 130 сільськогосподарських кредитних, 21 садово-виноградне, 42 скотарсько-молочарських, 23 бурякосіючих, 1 птахівниче, 16 меліоративних і 113 машинно-тракторних товариств. Зросла кількість товариств по спільному обробітку землі. Тільки за півроку виникло 18 таких товариств¹.

Кооперуванню сільського господарства сприяла політика, що її проводила партія на селі: фінансування колективних господарств, забезпечення їх машинами та сільськогосподарським інвентарем, грошові й пасіпсові кредити, обмеження куркульства і т. ін.

Керовані окружним комітетом КП(б) України, партійні організації й органи Радянської влади разом з вирішенням важливих господарських завдань активно займалися питаннями охорони здоров'я трудящих і культурного будівництва. Якщо у Первомайську до революції діяли 2 лікарні, де працювало 2 лікарі, які обслуговували 80 тисяч чоловік, то папередодні 10 роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції тут уже працювали окружна і дві великі міські лікарні, поліклініка, дитяча консультація, тубдиспансер, дитяча стоматологічна поліклініка, 4 аптеки, протималярійна станція, будинок санітарної освіти. З 1926 року функціонувала фельдшерсько-акушерська школа. Лікарні та амбулаторії було від-

¹ Див. газ. «Селянська правда», 1 липня 1927 р.

крито в містах і великих населених пунктах округу.

Досить значні досягнення мала в окрузі й народна освіта. В численних пунктах і 132 школах лікнепу здобували освіти тисячі трудящих. На кінець 1928 року кількість людей, які оволоділи грамотою в системі лікнепу, перевищила 50 тисяч чоловік.

З кожним роком збільшувалася сітка навчальних закладів в окружному та районних центрах. Так, напередодні 10 річниці Жовтня в Первомайську для сотень дітей робітників і селян були широко відкриті двері 10 трудових, 3 вечірніх шкіл робітничої молоді, індустріально-технічної, сільськогосподарської, фельдшерсько-акушерської, соціально-економічної, педагогічної шкіл та робітфаку¹.

Разом з розвитком освіти в життя й побут трудящих з кожним роком все ширше входила культура. Справжніми вогнищами культурно-виховної роботи серед трудящих ставали численні робітничі клуби, сільбуду, бібліотеки, хати-читальні. В 1927 році в окрузі діяли робітничо-селянський театр, окружний музей, пересувний музей-фургон, 4 стаціонарних і 25 пересувних кіноустановок, 12 клубів, 109 сільбудинків, 200 хат-читалень і 137 бібліотек².

¹ Див. «Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область», стор. 662.

² Див. газ. «Селянська правда», 7 листопада 1927 р.

Дійовим пропагандистом усього нового, передового була окружна газета «Селянська правда». На її сторінках систематично висвітлювалися життя округу, питання соціалістичної реконструкції промисловості й сільського господарства, діяльність органів Радянської влади, партійних, комсомольських, профспілкових організацій, друкувалися матеріали про розвиток науки і культури.

Досить активно виступав у газеті «Селянська правда» Д. С. Коротченко. Під час перебування на посту секретаря Первомайського окружного комітету КП(б) України, Дем'ян Сергійович часто звертається до більшовицького друкованого слова. Його статті, написані здебільшого у зв'язку з визначними подіями в країні, новими явищами та черговими політичними й господарськими кампаніями в окрузі, відзначаються змістовністю, ясністю думки, важливістю й актуальністю поставлених питань, наступальною публіцистичністю. Прості й невибагливі за формою, завжди ділові й конкретні, вони докладно роз'яснювали, як вирішити ту чи іншу справу. Такий стиль був дохідливим і зрозумілим широким масам трудящих, які в ті часи наполегливо оволодівали грамотою.

Зростання промисловості й сільського господарства, бурхливе культурне будівництво, утвердження нового, соціалістичного укладу життя багато вимагало від партійних керівників, які повинні були йти попереду і вести за собою маси. Д. С. Коротченко гостро від-

чував необхідність підвищення своєї загальної й політичної освіти, теоретичного підкріплення свого чималого практичного досвіду партійного керівника. Буваючи в Харкові в ЦК КП(б) України, він неодноразово звертався з проханням послати його на навчання. У вересні 1928 року ЦК КП(б) України командировав Д. С. Коротченка на курси марксизму-ленінізму при ЦК ВКП(б).

У СТОЛИЦІ БАТЬКІВЩИНИ — МОСКВИ

Починалися незабутні роки першої п'ятирічки — навдивовижу легендарний час, коли вся наша країна являла гігантський будівельний майданчик, на якому вирувала ударна творча праця. Будовався Дніпрогес — одна з найпотужніших гідроелектростанцій світу, зводилися Уралмаш, хімкомбіна-ти в Березниках і Солікамську, споруджувався гігант металургії в Магнітогорську, ставали до ладу машинобудівні й верстатобудівні заводи на Уралі... 518 великих підприємств передбачалося збудувати згідно з першим п'ятирічним планом, затвердженим XVI конференцією ВКП(б) навесні 1929 року. Історія ще не знала такого грандіозного розмаху промислового будівництва. На

селі ширився рух за суцільну колективізацію, створювались і зміцнювались МТС. Долаючи всілякі труднощі й перешкоди, Комуністична партія піднімала народні маси на героїчні, ще неznані в історії трудові звершення.

26 червня — 13 липня 1930 року відбувся XVI з'їзд ВКП(б), який увійшов в історію як з'їзд розгорнутого наступу соціалізму по всьому фронту. Відзначивши швидкі темпи розвитку промисловості, з'їзд особливу увагу звернув на всемірний розвиток важкої індустрії, вирішив створити найближчим часом на сході країни другу вугільно-металургійну базу — Урало-Кузнецький комбінат, пацілів партію на реконструкцію всіх галузей пародного господарства на основі сучасної техніки. В галузі сільського господарства було поставлено завдання посилити роботу по дальшому залученню в колгоспи бідняцьких та середняцьких мас і всемірному зміцненню колгоспів. У галузі культурного будівництва з'їзд ухвалив здійснити найближчим часом загальну обов'язкову початкову освіту й ліквідувати неписьменність. Особливе значення надавалося підготовці керівних і технічних кадрів. З'їзд підбив підсумки боротьби проти правого ухилу й оголосив погляди правої опозиції несумісними з приналежністю до ВКП(б).

Озброєна рішеннями XVI з'їзду, партія продовжувала інтенсивно розвивати наступ соціалізму по всьому фронту, мобілізувала трудящих на виконання п'ятирічки за чоти-

ри роки. Головне полягало в прискоренні темпів соціалістичного будівництва.

На початку 1930 року ЦК ВКП(б) відкликає Д. С. Коротченка з навчання і направляє на роботу в Наркомзем СРСР. У вересні Московський комітет партії посилав його в Бауманський район, де він кілька місяців завідує агітмасовим відділом райкому партії, а на початку 1931 року його обирають головою виконкому Бауманської районної Ради депутатів трудящих.

Бауманський район у ті часи займав велику територію¹ у південно-східній частині Москви і був одним з найбільших робітничих районів столиці. На його території було розташовано близько чотирьох тисяч різних підприємств, державних, громадських, кооперативних і культурно-масових організацій та установ, науково-дослідних інститутів і вузів, проживало 360 тисяч робітників і службовців. Майже стільки ж приїздило сюди щодня на роботу з Підмосков'я.

Щоб хоч приблизно уявити обсяг роботи і завантаженість голови виконкому такого величезного столичного району, наведемо свідчення Арсенія Григоровича Звєрева, який у ті часи працював завідуючим райфінвідділом Бауманського райвиконкому. Ось як описує він один з робочих днів Дем'яна Сергійовича: «Він приймав трудящих, вислуховував їх вимоги, скарги, просьби й побажання, і кожного разу звертав на них

¹ Тепер це територія Первомайського, частково Бауманського і Куйбишевського районів столиці.

мою увагу, коли справа стосувалася майбутніх видатків. За кілька годин прийому я записав стільки питань, що до цього часу дивуюсь, як ми зуміли все це здійснити в стислі строки. Перелічу лише деякі з них. Збільшити кількість трамвайних вагонів, що курсують до заводських воріт; побудувати в Сиром'ятниках ще одну школу; відкрити курси для вступу на робітфак; заасфальтувати Хлудів проїзд; побудувати фабрику-кухню; організувати пральню при одному із заводів; очистити Яузу від бруду; озеленити Ольховську вулицю; пустити додатковий електропоїзд на Нижньогородській залізниці; відкрити продовольчий магазин на Чистих Прудах; організувати в кінотеатрі на Спартаківській дитячі кіносеанси; на Покровському сквері відкрити дитячий майданчик; забезпечити гуртожиток гудзикової фабрики кінопересувкою... Таких днів був не один, а десятки»¹. І кожен — напружений, до краю сповнений сотень турбот і невідкладних питань. Не вистачало дня, працювали ночами. Але Дем'ян Сергійович вважав себе щасливим, що йому довелося піднімати москвичів на дострокове виконання завдань першої і другої п'ятирічок, здійснення генеральної реконструкції столиці нашої Батьківщини.

На території району переобладнувалися, розширялися й удосконалювалися підприємства, які виникли ще до революції. Раніше невеликі напівкустарні майстерні ставали

¹ А. Г. Зверев. Записки министра. М., Политиздат, 1973, стор. 130.

заводами, оснащеними найновішою технікою. Такими стали «Технолог», 4-й механічний, рентгенівський заводи, фабрика «Експорт-взуття» та інші. Починалося будівництво харчокомбінату, заводу «Шарикопідшипник» та багатьох інших підприємств. У роки першої п'ятирічки в Бауманському районі було збудовано завод лічильно-аналітичних машин, друкарню «Рабочая Москва», фабрику № 17, маргариновий завод і хлібозавод № 13, харчокомбінат.

На початку другої п'ятирічки в районі діяло 28 металообробних, сім хімічних, три деревообробних, 14 підприємств по виробництву одягу та взуття, шість текстильних і чимало підприємств у системі промкооперації. Почалося спорудження ще одного харчокомбінату, заводів хімічного машинобудування, апаратури зв'язку та кузовного. Величезне будівництво здійснювалося також і в інших районах столиці.

Москва ставала одним з великих промислових центрів Радянського Союзу. Наприкінці першої п'ятирічки вона давала 60 процентів усіх автомобілів, 60 процентів верстатів, 40 процентів електроустаткування, виробляла 15,5 процента промислової продукції всієї країни¹.

Поряд з промисловими підприємствами в Бауманському районі споруджувалися школи, лікарні, спортивні майданчики, дитячі заклади, жилі будинки, широко розгорталися ремонтні роботи. Дем'ян Сергійович

¹ Див. «Очерки истории Московской организации КПСС». М., 1966, стор. 494.

із засідання райвиконкому, на якому обговорювалися план виконання бюджету за півріччя та проект пам'ятника видатному революціонерові М. Е. Бауману, поспішав на Чисті Пруди, де порушувався графік будівництва школи. А через годину голова райвиконкому виступав уже з промовою на мітингу робітників та інженерно-технічних працівників заводу «Шарикопідшипник», скликаному з приводу освоєння ними випуску нового виду підшипників, які до цього доводилося завозити з-за кордону.

Потім Д. С. Коротченко відвідав метробудівців, що споруджували станцію «Кіровська». В дружній бесіді з будівельниками поцікавився, якої допомоги вони потребують, щоб прискорити будівництво. Вислухавши їхні прохання й пропозиції, порадив серйозніше зайнятись раціоналізацією трудовітких процесів, продуктивніше використовувати кожду хвилину робочого часу, розповів про трудовий успіх робітників «Шарикопідшипника». Повертаючись до райвиконкому за тезами доповіді, з якою мав увечері виступити на партійно-технічній конференції комуністів заводу «Технолог», Дем'ян Сергійович заїхав у тсоавіахімівський тир, де працівники райкому партії і райвиконкому здавали норми на значок «Ворошиловський стрілець». Привітавшись і кинувши кілька жартівливих слів, він уважно й прискіпливо вибрав рушницю, а потім, коли надійшла черга, спокійно вийшов на лінію вогню, ретельно прицілювався і одну за одною всі десять куль увігнав

у мішень. Тут же під схвальні вигуки присутніх йому вручили посвідчення і значок «Ворошиловський стрілець».

Здібний організатор і невтомний трудівник, Д. С. Коротченко, як і на попередніх роботах, увесь поринаючи в партійні та господарські справи, багато уваги приділяв військовому навчанню й патріотичному вихованню трудящих, розвитку фізкультури і спорту в районі. Завзятий мисливець, любитель верхової їзди і добрий стрілець, він був не тільки найпершим помічником і радником голови районної Ради Тсоавіахіму А. С. Вороповича у справі військово-спортивної підготовки москвичів, але й особисто разом із секретарем райкому партії М. В. Марголіним брав участь у багатьох змаганнях.

Постійна увага й особистий приклад керівників стали важливим стимулом у справі широкого залучення трудящих, особливо молоді, до оборонно-масової роботи. В першій половині тридцятих років комсомольці Бауманського району при всебічній підтримці і допомозі райкому партії та райвиконкому створили перший у Радянському Союзі Клуб ворошиловських стрільців. Слава про хороші діла цього клубу незабаром прокотилася по всій країні. За два роки в Бауманському районі було підготовлено понад 35 тисяч ворошиловських стрільців — значно більше, ніж у інших районах Москви. Навчати молодь навичок військової справи допомагали армійці підшефних частин і з'єднань.

Живучи і працюючи в Москві, Дем'ян Сергійович не забував рідного Придесення, яке оновлювалось і зростало разом з усією країною. На годину-дві завертав у Шостку, в Погрібки, коли доводилося проїжджати поблизу, листувався із знайомими, з товаришами по спільній боротьбі й роботі. В цей час у Шостці розгорталось велике промислове й культурно-житлове будівництво, і партійно-радянські та господарські керівники Шосткинського району часто зверталися до свого земляка за порадами. Незважаючи на свою величезну завантаженість невідкладними справами, він ніколи не відмовляв їм у допомозі.

Д. С. Коротченко був завжди серед людей і разом з людьми. Коли в січні 1934 року на районній партійній конференції Дем'яна Сергійовича обрали секретарем Бауманського райкому партії, його надзвичайна працездатність і висока вимогливість, незмінна простота і скромність, партійна принципи-вість і вміння створити в колективі робочий настрій піднімали й надихали на славні трудові діла тисячі людей. Як розповідає А. Г. Зверев, характерними рисами колективу партійних і радянських працівників Бауманського району були спаяність, товариська згуртованість, взаємодопомога і дружня підтримка. Основну роль у цьому відігравав Дем'ян Сергійович, який завжди показував приклад партійного ставлення до кожної дорученої йому справи¹.

¹ Див. А. Г. Зверев. Записки мистра, стор. 131.

Тридцятитисячна партійна організація Бауманського району на чолі з Д. С. Коротченком, удосконалюючи форми організаційно-партійної та масово-політичної роботи, націлювала москвичів на дострокове закінчення будівництва нових і докорінне переоснащення діючих промислових підприємств, широке розгортання культурно-житлового будівництва та розвиток міського господарства й транспорту, підвищення матеріального і культурного рівня життя трудящих. На кінець 1934 року бауманські будівельники здали в експлуатацію 55 нових будинків і 65 надбудували. Були перебудовані в добротні житлові приміщення колишні робітничі казарми багатьох фабрик, капітально відремонтовані сотні старих жител. 65 тисяч трудящих одержали нові квартири. За ударне проведення ремонту жител, шляхів і міського господарства бауманці того року першими одержали Перехідний Червоний Прапор Московської Ради депутатів трудящих. А напередодні Першого травня 1935 року секретар Бауманського райкому партії Д. С. Коротченко і голова райвиконкому С. Б. Задіонченко першими доповідали в МК ВКП(б) про дострокове виконання трудящими району чотиримісячного плану і квітневої програми третього року другої п'ятирічки¹.

В центрі уваги партійних комітетів та організацій постійно були також питання

¹ Дяв. газ. «Рабочая Москва», 27 квітня 1935 р.

підвищення свідомості трудящих, їх технічного рівня й ділової кваліфікації, піднесення соціалістичного змагання за відмінянню праці, розгортання стахановського руху, ударництва, боротьба за підвищення якості продукції. З ініціативи райкому партії влаштовувалися зустрічі з передовиками виробництва. Зокрема, цікавим і корисним було засідання бюро Бауманського райкому, на яке запросили стахановців району. На ньому заслухали доповіді секретарів парткомів Центрального Авіаційного державного інституту (ЦАДІ), заводів «Манометр», рентгенівського і фабрики імені Маркова про організацію стахановського руху. Потім виступили стахановці. Штампувальник заводу «Манометр» товариш Комаров розповів, як він добився випуску 1805 деталей замість 450, передбачених нормою. Про перехід на стахановські методи роботи складальної бригади розповів майстер ЦАДІ Савицький. Своїм досвідом роботи за методом Олексія Стаханова поділилися також робітники Пуцигін (фабрика імені Маркова), Юдіна (фабрика «Червона робітниця»), Горохов (ковбасна фабрика) та інші.

У заключному слові Д. С. Коротченко, вказавши на величезне значення стахановського руху, закликав усі партійні організації поширювати досвід і множити ряди стахановців, побажав піонерам нового руху успіхів у праці. Дружня ділова розмова на бюро райкому набрала широкого розголосу і сприяла дальшому розгортанню нового руху в районі.

Важливою подією в житті партії і всієї країни став XVII з'їзд ВКП(б), який відбувся в кінці січня — на початку лютого 1934 року.

З'їзд, на який партія, покінчивши з усякими опозиційними групами, прийшла, як ніколи раніше, монолітною і згуртованою, підбив підсумки будівництва соціалізму в усіх галузях народного господарства, затвердив резолюцію про другий п'ятирічний план, накреслив ряд заходів у галузі партійного і радянського будівництва, закликав трудящих ще тісніше об'єднатися навколо Комуністичної партії і докласти всіх зусиль, щоб достроково виконати завдання другої п'ятирічки. З'їзд викликав нову хвилю ентузіазму і творчої ініціативи трудячих.

У відповідності з рішеннями XVII з'їзду ВКП(б) Центральний Комітет розробив і здійснив ряд заходів, спрямованих на поліпшення якісного складу рядів партії і зміцнення партійних організацій. Саме з цією метою протягом 1935—1936 років було проведено перевірку й обмін партійних документів. Необхідність такого заходу викликала тим, що в деяких партійних організаціях не додержувались елементарного порядку щодо зберігання й видачі партдокументів, помічалось несерйозне ставлення до партійних квитків, незадовільно вівся облік комуністів.

Робота по перевірці й обміну партійних документів активізувала діяльність партійних організацій і окремих комуністів, ви-

явила величезні резерви зростання партійних лав за рахунок кращих виробничників. Зокрема, у доповіді на пленумі райкому партії, присвяченому підсумкам перевірки й обміну партійних документів, Д. С. Коротченко зазначав, що «...в 556 організаціях району виявлено багато чудових людей, яких раніше не знали. Вже зараз з їх числа висунуто понад 200 чоловік. 2300 комуністам записано в рішеннях бюро райкому, що їм потрібно робити, щоб зростати, йти вперед»¹. В результаті перевірки Бауманська районна партійна організація при допомозі Московського міського й обласного комітетів партії збагатилася новим досвідом, підвищила якість своєї роботи, ще тісніше згуртувалася навколо ЦК ВКП(б).

Навесні 1936 року в Москві у зв'язку з величезним промисловим і культурно-житловим будівництвом та генеральною реконструкцією міста відбулося розукрупнення районів. З десяти районів столиці було створено 23 райони.

Комплектуючи кадри партійно-радянських працівників для новоутворених районів, Московський міський та обласний комітети ВКП(б) направили Д. С. Коротченка в Первомайський район, де його обрали секретарем райкому партії. Широко розгортаючи в районі партійно-організаційну та ідейно-виховну роботу, Дем'ян Сергійович Коротченко перш за все націлював бюро

¹ Газ. «Рабочая Москва», 28 січня 1936 р.

райкому і партійні організації на добір і виховання кадрів, перевірку виконання прийнятих рішень. Разом з тим величезна увага приділялася зміцненню парторганізацій, роботі з активом, налагодженню партійної інформації, підвищенню ідейно-політичного і культурного рівня кожного комуніста.

Працюючи на відповідальних керівних постах у Москві, Дем'ян Сергійович набув цінного досвіду партійно-радянської роботи в умовах величезного промислового і культурного центру, багато чого навчився у відповідальних працівників Центрального Комітету, Московського обласного і міського комітетів ВКП(б). Це сприяло його зростанню як партійного керівника. 15 червня 1936 року пленум МК ВКП(б) обрав Д. С. Коротченка секретарем Московського обласного комітету партії.

В результаті другої п'ятирічки, що її радянський народ, як і першу, виконав достроково, було в основному завершено технічну реконструкцію народного господарства і зміцнено колгоспний лад, розв'язано корінне завдання соціалістичної революції — створення нової, соціалістичної економіки. На основі економічних успіхів відбулися величезні зміни і в суспільно-політичному житті країни. В СРСР були ліквідовані залишки експлуататорських класів, зміцніла морально-політична єдність радянського суспільства, розквітла дружба пародів-братів, зросла трудова й політична активність радянських людей.

Голова Президії Верховної Ради УРСР
Дем'ян Сергійович Коротченко у своєму
робочому кабінеті. 1965 рік

Пам'ятник Д. С. Коротченку на його батьківщині в с. Коротченковому на Сумщині

Докорінні перетворення в економічному і суспільно-політичному житті викликали необхідність внести зміни в Конституцію СРСР. Влітку 1936 року почалося все-народне обговорення проекту нової Конституції та підготовка до з'їзду Рад. У зв'язку з цим Московська обласна партійна організація розгорнула широку масово-політичну роботу. Тисячі агітаторів, пропагандистів, лекторів і доповідачів знайомили трудящих з проектом нової Конституції, розповідали про успіхи радянських людей у будівництві соціалізму. У своїх виступах під час обговорення трудящі області говорили про значення нової Конституції, підкреслювали необхідність виконання громадянами СРСР своїх обов'язків перед державою, брали підвищені трудові зобов'язання. Всього в обговоренні проекту Конституції, яке тривало майже півроку, взяло участь близько 5 мільйонів трудящих Москви та області.

У ході обговорення значно активізували свою діяльність і органи Радянської влади. Цьому сприяло проведення за рішенням Московського комітету партії звітів депутатів міських, районних і сільських Рад, а також масова перевірка виконання наказів виборців. Звітував перед своїми виборцями і депутат Московської Ради Д. С. Коротченко. 21 листопада з'їзд Рад Московської області обрав його делегатом на Надзвичайний VIII Всесоюзний з'їзд Рад, який 5 грудня 1936 року одностайно затвердив нову Конституцію СРСР, що «відобразила факт лік-

відації експлуататорських класів у напій країні, закріпила перемогу соціалізму»¹.

Побудувавши в основному соціалізм, СРСР вступив у період завершення будівництва соціалістичного суспільства і поступового переходу від соціалізму до комунізму. Перед Комуністичною партією і Радянською державою постали завдання дальшого розвитку матеріально-технічної бази соціалізму, зміцнення морально-політичної єдності народу і підвищення рівня свідомості трудящих.

Мобілізуючи трудящих на розв'язання важливих завдань господарського і культурного будівництва, Московська обласна партійна організація, яка налічувала в своїх рядах близько 250 тисяч комуністів, розгорнула величезну роботу, спрямовану на розвиток внутріпартійної демократії. Звітно-виборні збори, що відбулися протягом березня — квітня 1937 року в усіх 8812 первинних партійних організаціях Москви та області, показали велику активність комуністів, їх зрослу вимогливість при оцінці діяльності керівних партійних органів.

Наприкінці травня 1937 року Д. С. Коротченко брав участь у роботі IV Московської міської партійної конференції, а в перших числах червня — V Московської обласної конференції ВКП(б). Після закінчення звітної доповіді учасники обласної конференції з величезною увагою вислухали по-

¹ Л. І. Брежнєв. Ленінським курсом, т. 4. К., Політвидав України, 1974, стор. 92—93.

лум'яну промову випробуваного бійця лєнінської гвардії О. Д. Стасової. Стара більшовичка розповіла про те, якого великого значення надавав засновник нашої партії В. І. Ленін партійній дисципліні і внутріпартійній демократії, закликала комуністів, як зіницю ока, берегти єдність партії, додержуватись лєнінських принципів партійного життя.

На вечірньому засіданні 8 червня з промовою виступив Д. С. Коротченко. Наголосивши на тому величезному значенні, яке має робота партії в Радах, профспілках, комсомолі, він піддав гострій критиці партійні комітети, що пустили її на самоплив, розповів про конкретні завдання, які стоять перед комуністами області щодо поліпшення керівництва масовими організаціями.

Після закінчення роботи конференції відбувся пленум Московського обласного комітету ВКП(б), на якому Д. С. Коротченка обрали членом бюро і другим секретарем Московського обласного комітету партії. І знову Дем'ян Сергійович з притаманними йому завзяттям і наполегливістю взявся за роботу. У зв'язку з підготовкою до виборів у Верховну Раду СРСР необхідно було приділити особливу увагу поліпшенню партійного керівництва Радами, дальшому зміцненню їх зв'язків з масами, посиленню боротьби з проявами бездушності й бюрократизму, розгортанню масово-політичної роботи серед населення.

...У другій половині червня 1937 року за рекомендацією Центрального Комітету пар-

тії Д. С. Коротченка обирають першим секретарем Західного обласного і Смоленського міського комітетів ВКП(б), а після поділу Західної області на Смоленську й Орловську — першим секретарем Смоленського обкому партії. На початку листопада ЦК ВКП(б) направляє Д. С. Коротченка у Дніпропетровську область.

ЗНОВУ НА УКРАЇНІ

Об'єднаний пленум обласного й міського комітетів партії, скликаний у Дніпропетровську вранці 9 листопада 1937 року, закінчився о дванадцятій. Присутній на пленумі секретар ЦК КП(б) України С. В. Косіор ще з годину розмовляв з Д. С. Коротченком, якого щойно обрали першим секретарем Дніпропетровського обкому партії.

І ось останні напутні слова, міцний потиск руки.

— Бажаю успіху, Дем'яне Сергійовичу,— тепло мовив секретар ЦК, сідаючи в машину.

— Спасибі, товаришу Косіор,— подякував Коротченко.— Сердечне спасибі...

Коли машина зникла за рогом, Дем'ян Сергійович піднявся на другий поверх, зайшов у кабінет.

На робочому столі лежали різні папери, які треба було переглянути, але він відсунув їх убік, запалив цигарку, замислився.

Секретар ЦК побажав йому успіху не заради ввічливості, а по щирості, від душі, з надією і довірою. Це відчувалося в кожному його слові під час ділових розмов, у результаті яких для Коротченка виразнішою стала картина господарсько-культурного розвитку республіки і зокрема Дніпропетровської області, конкретніше поставили завдання, що їх треба було розв'язати в першу чергу.

...Працелюбний український народ разом з усіма братніми народами Радянського Союзу вніс вагомий вклад у дострокове виконання плану другої п'ятирічки, який було завершено до 1 квітня 1937 року. На цей час значно зросла економіка республіки. Валова продукція великої промисловості збільшилась у два з лишком рази. Нові численні підприємства легкої і харчової промисловості, що стали до ладу протягом трьох останніх років, дали можливість значно поліпшити добробут трудящих. Зростали міста. Розцвітала нова столиця Радянської України — Київ. Швидко розвивалося соціалістичне сільське господарство. Понад 28 тисяч колгоспів разом з радгоспами давали 97,7 процента всієї сільськогосподарської продукції. Зміцнювалися МТС. Бурхливо розвивалися наука, соціалістична змістом і національна формою українська культура. Україна стала республікою суцільної грамотності.

Значний вклад у досягнення цих успіхів зробила Дніпропетровщина — багатющий край вугілля й руди, машинобудівних і металургійних заводів. Дніпропетровщина була справжнім індустріальним серцем соціалістичної України. Вона давала чавуну більше, ніж Японія, Італія і Польща, разом узяті. Один Нікопольський південнотрубний завод виготовляв труб більше, ніж їх випускалося в 1913 році в усій Росії.

Розвивалось і сільське господарство. Тисячі колгоспів обслуговували 130 МТС, які мали 9 тисяч тракторів і близько 6 тисяч комбайнів¹. Область непогано була забезпечена механізаторами і колгоспними керівниками. Потужні машини розорали колишнє «дике поле», яке заколося хлібами. В колгоспах розвивалося тваринництво. Треба було, щоб Дніпропетровщина стала передовою не лише в промисловому, але і в сільськогосподарському виробництві. Це завдання необхідно було розв'язати в найкоротші строки.

Другою важливою ділянкою роботи була підготовка до виборів у Верховну Раду СРСР. Саме на цих вузлових питаннях Д. С. Коротченко вирішив перш за все зосередити зусилля обкому і всієї обласної партійної організації.

Коли пізно ввечері затихав гамір великого індустріального міста, осяюваного загравами металургійних заводів, секретар обкому не

¹ Див. «Історія міст і сіл УРСР. Дніпропетровська область», стор. 38, 39.

поспішав до готелю «Спартак», де займав номер на другому поверсі. Кожного вечора Дем'ян Сергійович подовгу розмовляв по телефону з кількома секретарями райкомів, до найменших подробиць розпитував їх про обстаповку в районах, цікавився, в чому і якої допомоги вони потребують, давав поради.

Про одну з таких розмов згадує О. С. Межжерін, який працював тоді секретарем Петропавлівського райкому партії на Дніпропетровщині. «Першого ж дня своєї роботи в Дніпропетровську Дем'ян Сергійович подзвонив мені в райком і довго розпитував про господарські справи в районі і про те, як іде підготовка до виборів у Верховну Раду СРСР,— розповідає О. С. Межжерін.— Він цікавився особливостями району, тим, який урожай зібрано цього літа, скільки засипано насіннєвого фонду, як забезпечено худобу кормами на зиму, радив не відкладати, а вже з осені серйозно братися за підготовку до весняної сівби. Після першого знайомства секретар обкому майже щодня дзвонив мені о четвертій — шостій годині ранку. Бувало, попросить пробачення за те, що так рано потурбував, і починає ділову розмову. Просто було дивно, коли він відпочивав...»

10 листопада загальні збори робітників, інженерно-технічних працівників і службовців Дніпропетровського металургійного заводу імені Комінтерну висунули Д. С. Коротченка кандидатом у депутати Ради Союзу Верховної Ради СРСР, а 23 листопада на заводі відбувся понад двохтисячний мітинг, присвячений зустрічі виборців із своїм кан-

дидатом. У яскравій промові Дем'ян Сергі-йович висловив трудівникам заводу сердечну подяку за виявлене йому довір'я, розповів про свій життєвий шлях, партійну та громадську діяльність.

Змалювавши яскраву картину перемог, здобутих Радянською державою протягом 20 років її існування, промовець підкреслив величезну роль Комуністичної партії у досягненні цих успіхів. Він сказав, що, виступаючи більшовиків кандидатами в депутати Верховної Ради, трудящі висловлюють цим своє ставлення до партії, яку люблять, якій безмежно довіряють.

Так він не виступав ще ніколи. Це була не просто промова, а звіт перед тисячами трудівників, з середовища яких він сам вийшов, задля яких жив і трудився, перед якими нічого не таїв, щиро розкривав свою душу. Слова, що їх іноді йому не вистачало, зараз самі йшли з глибини серця.

«Робітничий клас виховав мене, партія зробила з мене державну людину,— схвильовано говорив промовець.— Моїм обов'язком, як більшовика, є з честю виконати всі завдання, що покладаються на мене, як на комуніста, як на кандидата в депутати Верховної Ради СРСР. Всі ці завдання я зобов'язуюся виконати з честю, по-більшовицькому»¹.

І він з честю виконував їх протягом усього свого життя.

¹ Газ. «Зоря», 24 листопада 1937 р.

На початку грудня для зустрічі з виборцями у Дніпропетровськ приїхав Голова Центрального Виконавчого Комітету Української РСР Г. І. Петровський. Це було справжнім святом для трудящих області й особливо для Д. С. Коротченка, який добре знав Григорія Івановича з часів громадянської війни, часто зустрічався з ним, чув його промови і вчився в нього працювати з масами. Обидва вони мали балотуватися по одному Амур-Нижньодніпровському виборчому округу: Дем'ян Сергійович — до Ради Союзу, а Григорій Іванович — до Ради Національностей. Віднині їх зустрічі з виборцями відбувалися разом.

Початком цих теплих, сердечних зустрічей були багатолюдні міські збори кращих виробничників та інтелігенції 4 грудня в Палаці культури заводу імені Петровського. Понад 1600 виборців захоплено, довго нестихаючою овацією зустріли появу за столом президії всіма шанованого всеукраїнського старости — Г. І. Петровського і секретаря обкому партії Д. С. Коротченка і з величезною увагою вислухали їх пристрасні промови. Потім виступали виборці — стахановці підприємств, працівники культури. Розповідаючи про свої трудові досягнення, вони брали на честь виборів підвищені зобов'язання, закликали трудящих віддати свої голоси за кандидатів блоку комуністів і безпартійних.

5 грудня Г. І. Петровський у супроводі Д. С. Коротченка відвідав металургійний завод, названий його іменем, а ввечері висту-

пив з яскравою промовою на урочистому пленумі Дніпропетровської міської Ради депутатів трудящих, присвяченому річниці нової Конституції СРСР. Потім відбулися багатолюдні зустрічі Г. І. Петровського і Д. С. Коротченка з бійцями і командирами Дніпропетровського гарнізону, робітниками заводів імені Петровського і Карла Лібкнехта, трудящими районного центру Межова.

У величну демонстрацію єдності Комуністичної партії і народу, могутності соціалістичного ладу вилилися вибори до Верховної Ради СРСР 12 грудня 1937 року. 127 своїх кращих синів і дочок обрали трудящі Радянської України у найвищий орган державної влади. По містах і селах нашої країни відбувалися мітинги і демонстрації з приводу перемоги блоку комуністів і безпартійних, зустрічі трудящих із своїми обранцями. Ось що писала про демонстрацію, яка відбулась у Дніпропетровську, обласна газета «Зоря»: «Любима пісня спалахнула десь на Кодаках, наче полум'я охопила вулиці. Грімилі бойові марші, шикувались і рухались асфальтованими вулицями Чечелівки¹ колони трудящих на майдан імені Максима Горького. Сповнені радості з приводу великої перемоги блоку більшовиків і безпартійних на виборах у Верховну Раду СРСР дніпропетровці йшли на демонстрацію...

Рівно о 17 годині знизу по проспекту рушила колона петровців. У голові колони —

¹ Кодаки і Чечелівка — промислові райони Дніпропетровська.

густий ліс червоних стягів, у руках демонстрантів палаючі факели, знайомі портрети обранців вільного народу — депутатів Верховної Ради Союзу РСР...

На уквітчаних машинах їдуть трудящі Амур-Нижньодніпровського району. На машинах великі портрети депутатів, лозунги: «Білошвицький привіт нашому депутатові в Раді Національностей Григорію Івановичу Петровському!», «Палкий привіт нашому депутатові в Раді Союзу Дем'яну Сергійовичу Коротченку!».

...Вже зовсім стемніло. Тихий вечір запізнаної осені. Яскравіше горять факели. Голосніше лунає пісня:

«Іншої країни я не знаю,
Де людина вільно так живе»¹.

Міські, районні партійні комітети й організації Дніпропетровщини під керівництвом обкому багато робили, щоб закріпити й розвинути далі високу трудову та політичну активність мас, викликану виборами до Верховної Ради СРСР. Чудові результати дала декада стахановських рекордів, проведена на честь виборів. За пропозицією обкому партії, підтриманою сотнями тисяч робітників, її у другій половині грудня було розгорнуто в місячник стахановських рекордів.

29 грудня відбувся обласний зліт передовиків сільського господарства. Вказавши на ті високі завдання, які стоять перед колгоспниками й механізаторами в 1938 році,

¹ Газ. «Зоря», 16 грудня 1937 р.

Д. С. Коротченко звернувся із закликом вивести Дніпропетровську область, яка є передовою в промисловому відношенні, в передову і по виробництву сільськогосподарської продукції. У відповідь на цей заклик серед колгоспників, працівників МТС і радгоспів розгорнулося соціалістичне змагання за високий урожай у першому році третьої п'ятирічки.

1938 рік розпочався знаменною подією в суспільно-політичному житті трудящих області. 10 січня в Дніпропетровську вийшов перший номер нової обласної газети російською мовою «Днепровская правда». Газета відкривалася передовою статтею Д. С. Коротченка «На рівень завдань більшовицької преси», в якій автор розповів про конкретні завдання, що стоять перед трудящими Дніпропетровщини в першому році третьої п'ятирічки. «В світлі розв'язання цих завдань,— писав Коротченко,— постанова ЦК КП(б)У про створення газет російською мовою в 4 пайбільших областях України — в Харкові, Дніпропетровську, Одесі, Миколаєві — разом з газетами, що виходять українською мовою, набуває великого політичного значення...

Завдання української і російської більшовицької преси такі ж єдині, як єдині цілі й інтереси народів, що паселяють Радянський Союз і в тісній співдружності під керівництвом партії борються за комунізм...

Більшовицька преса — найгостріша зброя нашої партії, і партія кровно заінтересована

в тому, щоб більшовицьке слово дійшло до свідомості кожного громадянина»¹.

13 січня 1938 року відбулася перша сесія Верховної Ради СРСР першого скликання, на якій Д. С. Коротченко виступив з промовою про бюджет Радянської країни і від групи депутатів України, Московської області і Казахстану вніс пропозицію обрати постійно діючу Бюджетну Комісію Ради Союзу, яку було одностайно прийнято.

...У січні — лютому 1938 року сталися зміни в керівних партійних і державних органах Української РСР. 27 січня Пленум ЦК КП(б)У, який обговорив стан підготовки до весняної сівби та питання про підготовку до виборів у Верховну Раду Української РСР, розглянув також ряд організаційних питань. На цьому пленумі Д. С. Коротченка було обрано членом Політбюро ЦК КП(б)У. Постановою Центрального Виконавчого Комітету УРСР від 21 лютого 1938 року його було затверджено Головою Ради Народних Комісарів Української РСР.

Центральний Комітет КП(б)У, уряд Радянської України, мобілізуючи трудящих на розв'язання першочергових господарсько-політичних завдань, зосереджували увагу партійних організацій, радянських і господарських органів на розвитку промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі, освіти й охорони здоров'я трудящих. На засіданнях Ради Народних Комісарів під го-

¹ Газ. «Днепровская правда», 10 січня 1938 р.

ловуванням Д. С. Коротченка систематично обговорювалися питання про капітальне будівництво в різних галузях народного господарства, виробництво будівельних матеріалів, хід лісозаготівель і роботу меблевої промисловості, спорудження дитячих ясел і пологових будишків, підготовку шкіл до нового навчального року та багато інших. З перших днів роботи на посту Голови Радпаркому УРСР Д. С. Коротченко докладав багато зусиль для дальшого піднесення сільського господарства республіки. Конкретні заходи по підготовці та проведенню весняної посівної кампанії були накреслені Пленумом ЦК КП(б)У, який відбувся наприкінці лютого 1938 року, а також на республіканській нараді секретарів райкомів партії і голів райвиконкомів, у роботі яких брав участь Д. С. Коротченко.

Голову Радпаркому УРСР, як дбайливого господаря, хвилювали не тільки питання проведення сівби, а й догляду за посівами та підготовки до збирання нового врожаю. Дем'ян Сергійович взяв активну участь в обговоренні питань про хід ремонту комбайнів і збиральних машин, про підготовку складських приміщень для приймання зерна нового врожаю, що обговорювалися на засіданні РНК 8 травня 1938 року. А на початку червня питання про хід підготовки матеріально-технічної бази до приймання зерна розглядалося на спільному засіданні Радпаркому і ЦК КП(б) України.

Добиваючись нових успіхів на всіх ділянках комуністичного будівництва, трудящі

Радянської України готувалися до виборів у Верховну Раду республіки за новим виборчим законом згідно з Конституцією УРСР, що її після всенародного обговорення і схвалення затвердив XIV Всеукраїнський з'їзд Рад 30 січня 1937 року.

З перебувалим піднесенням, як велике свято, проходили передвиборні збори робітників, колгоспників, пародної інтелігенції, на яких висували кандидатів у депутати Верховної Ради УРСР. Своїм кандидатом у депутати трудящі міста Житомира висунули Голову Ради Народних Комісарів Української РСР Д. С. Коротченка.

У травні 1938 року вийшла в світ брошура Д. С. Коротченка «Радянська Україна перед виборами Верховної Ради республіки»¹. Аналізуючи статистичні дані, матеріали преси і власні спостереження, автор наочно показував, як Україна — колишня відстала, безправпа окраїна Російської імперії — перетворилася за роки Радянської влади в одну з найрозвинутіших республік Радянського Союзу з могутньою індустрією, передовим соціалістичним сільським господарством і високою культурою. Всім цим, підкреслював він, Україна зобов'язана насамперед безкорисливій допомозі російського народу та інших братніх народів Радянського Союзу, мудрій національній політиці Комуністичної партії.

¹ Д. С. Коротченко. Радянська Україна перед виборами Верховної Ради республіки. К., Партвидав, 1938.

У дні підготовки до виборів Д. С. Коротченко багато зробив як пропагандист ідей партії, пової Конституції і виборчого закону, виступаючи на численних зустрічах з виборцями, на різних партійно-господарських конференціях, нарадах та активах. «Вибори до Верховної Ради Української РСР, як і попередні¹, є найдемократичнішими виборами, які можливі тільки в соціалістичній державі робітників і селян,— говорив Дем'ян Сергійович у промові на мітингу трудящих Києва напередодні виборів до Верховної Ради республіки.— Ці вибори будуть виборами вільного українського народу, який під керівництвом Комуністичної партії, при допомозі великого російського народу в жорстоких кривавих боях з численними ворогами добився всесвітньо-історичних перемог, записаних у новій Конституції.

Трудящі маси Радянської України, як і трудящі всіх братніх нам республік, зустрічають вибори до Верховних Рад союзних і автономних радянських соціалістичних республік з величезною радістю й ентузіазмом. А нам є чому радіти, товариші, є чим пишатися!»². Так, українському народові у новій, вільній сім'ї братніх народів було чим пишатися, було чому радіти.

Вибори, що відбулися 26 червня 1938 року, дійсно вилилися, як писав Д. С. Коротченко у своїй брошурі, в могутню демонстра-

¹ Промовець мав на увазі вибори до Верховної Ради СРСР, що відбулися 12 грудня 1937 року.

² Газ. «Комуніст», 25 червня 1938 р.

цію любові й відданості трудящих України Комуністичній партії і Радянській державі. На виборах до Верховної Ради УРСР політика Комуністичної партії, її бойового загону — КП(б)У дістала всенародне схвалення і підтримку.

13—18 червня 1938 року в Києві відбувся XIV з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. Підбивши підсумки роботи партійної організації республіки за звітний період, він зосередив увагу на необхідності дальшого поліпшення внутріпартійної і масово-політичної роботи, розгортання боротьби за досягнення нових успіхів у всіх галузях соціалістичного будівництва. Надаючи важливого значення зміцненню обороноздатності країни, з'їзд націлив партійні організації на посилення уваги до роботи підприємств оборонної промисловості, активізації діяльності масово-оборонних організацій. На з'їзді Д. С. Коротченка обрали членом Центрального Комітету Комуністичної партії (більшовиків) України. Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся після закінчення роботи з'їзду, обрав його членом Політбюро і членом Оргбюро ЦК КП(б) України.

Виконуючи рішення з'їзду, партійна організація республіки зосередила свої зусилля на підвищенні рівня керівництва народним господарством, на питаннях внутріпартійної діяльності, піднесенні ідейного рівня комуністів, правильному поєднанні господарської і партійно-політичної роботи.

Наприкінці липня Дем'ян Сергійович брав участь у роботі партійного активу міста

Києва, що обговорював підсумки роботи XIV з'їзду КП(б)У. Як депутат парламенту республіки, він виступив з промовою на першій сесії Верховної Ради УРСР першого скликання, на якій було прийнято ряд законів, утворено Уряд Радянської України — Раду Народних Комісарів УРСР. Головою РНК УРСР сесія затвердила Д. С. Коротченка.

10 серпня 1938 року розпочала роботу друга сесія Верховної Ради СРСР першого скликання. В дебатах на доповідь про єдиний державний бюджет СРСР на 1938 рік першим виступив Голова РНК Української РСР Д. С. Коротченко. «Спираючись на могутність соціалістичного господарства, державний бюджет Радянського Союзу будується в цілковитій відповідності з потребами народу, — підкреслив він. — В нашій державі кожна копійка йде на поліпшення життя трудящих, на зміцнення диктатури робітничого класу, соціалістичного ладу».

Повернувшись з Москви, Д. С. Коротченко взяв участь у вересневому Пленумі ЦК КП(б)У. Одним з дуже важливих завдань у цей час була робота по прийому в партію кращої частини робітничого класу, колгоспного селянства та інтелігенції. Саме це питання й було предметом детального обговорення на Пленумі.

Проведення в життя рішень XIV з'їзду КП(б)У і вересневого Пленуму ЦК забезпечило успішну роботу партійних організацій республіки по прийому в партію. Так, за сім місяців — від XIV з'їзду до 1 січня 1939 року — вони прийняли тільки в кандидати

партії 42 540 чоловік, серед яких 60 процентів становили комсомольці¹. Поповнюючи свої лави, партійні організації водночас посилювали роботу по ідейному вихованню комуністів.

Важливе місце в діяльності партійної організації України займала ідеологічна робота. Велике значення в справі посилення марксистсько-ленінського виховання трудящих мало відкриття в Києві у серпні 1938 року філіалу Центрального музею В. І. Леніна. Часто буваючи в партійних організаціях республіки, Д. С. Коротченко цікавився перебудовою партійної освіти, цілеспрямованістю партійної пропаганди, її дієвістю.

На всіх ділянках соціалістичного будівництва першим і надійним помічником партії був комсомол. На заводах і в шахтах, на будовах і в колгоспах комсомольці, ведучи за собою позаспілкову молодь, сміливо йшли туди, де було найважче, і добивалися значних трудових успіхів. Саме про це говорилося на ХІ з'їзді ЛКСМ України, який відбувся 7—12 лютого 1939 року. В його роботі разом з членами ЦК КП(б)У М. О. Бурмистенком, Л. Р. Корнійцем, С. К. Тимошенком брав участь і Д. С. Коротченко.

Особливо велика роль у цей час відводилася сільським комсомольським організаціям. Адже провідниками політики партії на селі в основному були комсомольці. Виступаючи ініціаторами соціалістичного змагання за високі показники в сільськогосподарсько-

¹ Див. «Нариси історії Комуністичної партії України», стор. 452.

му виробництві, заспівувачами всього нового й передового, комсомольці водночас були, організаторами колгоспних мас на боротьбу за високий урожай. Навесні 1938 року на всю країну пролунав заклик знатних трактористок-комсомолок Паші Ангеліної і Паші Ковардак: «Сто тисяч подруг — на трактор!». Уже через рік 200 тисяч українських дівчат, дружно відгукнувшись на цей патріотичний заклик, стали трактористками. Комсомольці і комсомолки очолили бригади, лапки, які виростили високі врожаї зернових і технічних культур. Завдяки ентузіазму тисяч молодих трудівників села, самовідданої праці всього колгоспного селянства республіка в першому році п'ятирічки порадувала країну високим урожаєм.

За успіхи в сільському господарстві та за перевиконання планів основних сільськогосподарських робіт сотні колгоспників, механізаторів, спеціалістів сільського господарства, партійних і радянських працівників України Указом Президії Верховної Ради СРСР на початку лютого 1939 року були нагороджені орденами й медалями Радянського Союзу. Найвищої нагороди — ордена Леніна — був удостоєний і Голова Ради Народних Комісарів Української РСР Д. С. Коротченко.

Успішне виконання планів першого року третьої п'ятирічки надихало трудящих нашої країни, в тому числі й Української РСР, на нові трудові звершення. Величезне піднесення політичної і трудової активності було викликане підготовкою до XVIII з'їзду пар-

тії, рішення про скликання якого прийняв січневий Пленум ЦК ВКП(б) 1939 року. У промисловості республіки, на транспорті і будовах, у колгоспах і в МТС ширилося соціалістичне змагання на честь наступного партійного з'їзду.

Напередодні з'їзду в громадсько-політичному й культурному житті українського народу відбулася визначна подія — масові торжества з нагоди 125-річчя з дня народження великого українського поета і мислителя, революціонера-демократа Т. Г. Шевченка. Ніколи доти Україна так урочисто не вшановувала свого славного сина. За постановою ЦК КП(б)У і РНК Української РСР до знаменної дати вийшло повне зібрання творів Т. Г. Шевченка, у Києві і Каневі йому споруджувалися величні монументи. На Україні, в Російській Федерації та інших братніх республіках було видано ряд наукових досліджень і популярних книг про життя і творчість великого Кобзаря. У Москві, Ленінграді і Києві відбулися пледами творчих спілок, наукові конференції, по містах і селах України проходили урочисті вечори, присвячені пам'яті Т. Г. Шевченка.

Найвизначнішою подією шевченківського свята було відкриття 6 березня 1939 року пам'ятника безсмертному Кобзареві в Києві. Від імені Центрального Комітету і уряду Радянської України пам'ятник відкрив Д. С. Коротченко. На багатотисячному мітингу, що відбувся з цієї нагоди, він виступив з промовою про значення творчості Т. Г. Шевченка та вшанування його пам'яті

в нашій країні. Потім виступили посланці братніх республік — Всеволод Вишневський, Янка Купала, представники Грузії, Вірменії, Узбекистану. Свято українського народу перетворилось у величну демонстрацію дружби й братерства всіх народів багатонаціонального Радянського Союзу.

10 березня 1939 року в Москві розпочав свою роботу XVIII з'їзд ВКП(б). Д. С. Коротченко разом з багатьма визначними керівниками партії і уряду був обраний до президії з'їзду. Розробивши конкретну програму боротьби за розв'язання основного економічного завдання СРСР — наздогнати й випередити головні капіталістичні країни по виробництву продукції на душу населення, з'їзд затвердив третій п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР на 1938—1942 роки. Передбачена цим планом програма народногосподарського і культурного будівництва набагато перевищувала показники другої п'ятирічки. Великі завдання ставилися щодо піднесення матеріального добробуту та культурного рівня трудящих. З'їзд прийняв новий Статут партії, розглянув деякі питання марксистсько-ленінської теорії. Зокрема, велику увагу було приділено питанню про дальше піднесення ролі Радянської держави як головного знаряддя трудящих у боротьбі за побудову комуністичного суспільства.

На з'їзді Д. С. Коротченка обрали членом Центрального Комітету ВКП(б).

Комуністична партія і уряд Радянської України розгорнули активну роботу по

мобілізації трудящих республіки на боротьбу за здійснення рішень XVIII з'їзду ВКП(б). На Україні ширилося Всесоюзне соціалістичне змагання імепі третьої п'ятирічки. З місяця в місяць зростала валова продукція підприємств, підвищувалася продуктивність праці. Партійні, комсомольські й профспілкові організації, органи Радянської влади на місцях зосереджували увагу робітників та інженерно-технічних працівників на підвищенні якості промислової продукції та зниженні її собівартості. В колгоспах велика увага приділялася розвитку громадського тваринництва — збільшенню поголів'я худоби, підвищенню її продуктивності.

Зростав добробут трудящих республіки, неухильно піднісися культурно-технічний рівень робітничого класу і колгоспного селянства. Сотні тисяч чоловік дорослого населення вчилися без відриву від виробництва. Трудящі України, як і всього Радянського Союзу, були охоплені величезним потягом до знань і культури.

Комуністична партія України здійснює в цей час ряд заходів, спрямованих на зміцнення партійного керівництва всіма ланками господарського будівництва, посилення масово-оборонної роботи та патріотичного виховання трудящих. На липневому Пленумі ЦК КП(б)У 1939 року Д. С. Коротченко обрали секретарем ЦК КП(б)У. З огляду на це друга сесія Верховної Ради УРСР увільнила його від обов'язків Голови Раднаркому Української РСР і обрала членом Президії Верховної Ради УРСР.

Здійснюючи велике народногосподарське, і культурне будівництво, зміцнюючи соціалістичний лад, Комуністична партія, Радянський уряд, весь радянський народ ніколи не забували про своїх єдинокровних братів, що стогнали в капіталістичному ярмі на землях Західної і Закарпатської України, Північної Буковини і Західної Білорусії і завжди з надією звертали свої погляди на Схід, на Країну Рад, звідки мало прийти до них визволення. І їхні сподівання справдилися.

Коли восени 1939 року війська фашистської Німеччини вторглися в Польщу, Радянський уряд дав наказ Червоній Армії захистити життя і майно населення Західної України і Західної Білорусії, врятувати його від прямої загрози гітлерівського поневолення.

З величезною радістю зустрічали трудящі визволених українських та білоруських міст і сіл радянських воїнів. Народні Збори, що відбулися наприкінці жовтня 1939 року у Львові, проголосивши встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях, ухвалили: «Просити Верховну Раду Союзу РСР прийняти Західну Україну до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік, включити Західну Україну до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки з тим, щоб з'єднати український народ в єдиній державі»¹. Першого листо-

¹ «Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі». К., Укрполітвидав, 1949, стор. 45.

пада 1939 року позачергова п'ята сесія Верховної Ради СРСР і проведена через два тижні після неї позачергова сесія Верховної Ради Української РСР прийняли закони про включення Західної України до складу СРСР з возз'єднанням її з Радянською Україною. В цей же час були возз'єднані з Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою і землі Західної Білорусії.

У червні 1940 року Радянській країні були повернуті Північна Буковина і Бессарабія, захоплені боярською Румунією в 1918 році. За проханням трудящих цих земель Північна Буковина, Хотинський, Акерманський та Ізмаїльський повіти були включені до складу Радянської України.

Комуністична партія України, її Центральний Комітет з перших днів встановлення Радянської влади на західноукраїнських землях розгорнули там величезну роботу по організації партійного і радянського будівництва, по мобілізації трудящих на боротьбу за перетворення життя на соціалістичних засадах.

Д. С. Коротченко, як секретар ЦК КП(б)У, багато працював над створенням на возз'єднаних землях партійних організацій, що здійснювалося на основі постанови ЦК ВКП(б) від 1 жовтня 1939 року «Про створення первинних партійних організацій і оголошення прийому до партії в західних областях УРСР». В західні області направлялися сотні досвідчених працівників, які налагоджували роботу партійних і радянських органів, господарських організацій і

культурно-освітніх закладів. У напутніх розмовах з тими, хто від'їжджав, Дем'ян Сергієвич підкреслював, що вони повинні високо тримати звання комуніста-ленінця, радив у повсякденній роботі спиратися на місцевий актив, залучати до громадської діяльності широкі маси трудящих. Кілька разів Д. С. Коротченко відвідав Станіслав, Дрогобич і Ровно, де подав конкретну допомогу щойно створеним партійним організаціям.

При величезній допомозі ЦК ВКП(б), Союзного уряду в західних областях України швидкими темпами здійснювалися соціалістичні перетворення. Відбудована і в значній мірі реконструйована промисловість виконала план 1940 року. Перші успіхи принесла й соціалістична перебудова села. На кінець 1940 року в західних областях було 529 колгоспів, 174 МТС, які мали 1645 тракторів та чимало іншої сільськогосподарської техніки. На колгоспних ланах возз'єднаних областей в 1940 році було зібрано непоганий урожай, забезпечено високу оплату трудодня.

Успішно розвивалась українська радянська культура. Раніше на території возз'єднаних областей була всього 371 українська школа, а в 1940/41 навчальному році працювало вже 5798 шкіл. За цей же час було створено 14 театрів, відкрито кілька інститутів, у Львові організовано обласне відділення Спілки радянських письменників України. Масовими тиражами видавалися обласні і районні газети рідною мовою. Перед трудящими возз'єднаних земель відкрилися

широкі перспективи активної участі разом з усім радянським народом у творенні нового життя.

У травні 1940 року відбувся XV з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України, який підбив перші підсумки боротьби трудящих республіки за здійснення завдань третьої п'ятирічки, накреслив розгорнуту програму діяльності партійних організацій по дальшому розвитку господарського і культурного будівництва на Україні, по достроковому виконанню третього п'ятирічного плану, підвищенню добробуту трудящих. Велику увагу з'їзд приділив піднесенню партійно-політичної роботи та зміцненню оборонної могутності Радянської Батьківщини. На цьому з'їзді Д. С. Коротченка знову обрали членом ЦК КП(б)У, а на Пленумі Центрального Комітету, що відбувся після з'їзду, — членом Політбюро, секретарем ЦК КП(б)У.

В умовах загострення міжнародного становища і загрози воєнного нападу з боку фашистських агресорів Комуністична партія і Радянська держава, наполегливо проводячи політику миру, здійснили ряд важливих заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності країни, поліпшення організації і керівництва народним господарством, зміцнення трудової дисципліни й організованості трудящих. При цьому особлива увага зверталася на дальше піднесення соціалістичної промисловості як основи оборонної могутності СРСР. Питання роботи промисловості і транспорту були широко обговорені на

XVIII Всесоюзній партійній конференції у лютому 1941 року.

Виконуючи рішення конференції, партійні організації України розгорнули дійову організаторську й масово-політичну роботу, посилили керівництво і контроль за виробничою діяльністю підприємств і транспорту. Зміцнення єдиноначальності в промисловості і на транспорті, боротьба за підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, зміцнення госпрозрахунку, повне використання і збереження устаткування, сировини й матеріалів, режим економії, налагодження правильного обліку, піднесення культури виробництва, впровадження принципу матеріального заохочення — ось ті найважливіші питання, які були в той час в центрі уваги ЦК КП(б) України, над якими наполегливо і невтомно працював Д. С. Коротченко.

...Під керівництвом Комуністичної партії трудящі України, як і весь радянський народ, патхенно і самовіддапо трудилися над виконанням планів третьої п'ятирічки. З кожним днем все краще і злягодженіше, нарощуючи темпи виробництва, працювали промислові підприємства, даючи країні все більше вугілля і нафти, чавуну і сталі, електроенергії і будівельних матеріалів, машин і верстатів, одягу і взуття. Розвивалася матеріально-технічна база колгоспів і радгоспів, неухильно зростало виробництво сільськогосподарських продуктів. Відкривалися нові школи, клуби, лікарні, дитячі садки й санаторії.

Щасливим і заможним ставало життя радянських людей. Та їх мирна творча праця була перервана розбійницьким нападом фашистської Німеччини. На заклик Комуністичної партії радянський народ — народ-творець, народ-будівник взявся за зброю, щоб захистити свободу і незалежність своєї соціалістичної Батьківщини, священні завоювання Жовтня. Почалася Велика Вітчизняна війна.

Як і для кожної радянської людини, для Д. С. Коротченка настали роки суворих випробувань, сповнені гіркоти втрат, труднощів боротьби, радощів перемог.

ТОВАРИШ ДЕМ'ЯН

З першого ж дня війни Комуністична партія Радянського Союзу всю свою діяльність підпорядковувала завданням розгрому ворога. На основі ленінського вчення про захист соціалістичної Вітчизни вона розробила конкретну програму мобілізації сил країни на відсіч фашистським агресорам. Ця програма була викладена, зокрема, в директиві Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б) партійним і радянським організаціям прифронтових областей, у виступі по радіо Голови Державного Комітету Оборони Й. В. Сталіна 3 липня 1941 року.

Втілюючи в життя настанови Центрального Комітету і Радянського уряду по перетворенню країни в єдиний військовий табір, Комуністична партія України

твердо й оперативпо скеровувала діяльність усіх партійних і державних органів, громадських організацій республіки на перебудову їх роботи на воєнний лад під лозунгом «Все для фронту! Все для перемоги!». Трудящі України одностайно відгукнулися на цей заклик партії. Виступаючи на мітингах і зборах, які вже в перші дні війни могутньою хвилею прокотилися по всій країні, вони заявляли про свою готовність працювати, не шкодуючи сил, щоб забезпечити Радянську Армію всім необхідним для відсічі ворогові.

На другий день війни під керівництвом партійного комітету пройшли цехові збори в усіх цехах київського заводу «Арсенал», на яких обговорювались і ставилися найближчі завдання, пов'язані з перебудовою роботи підприємства відповідно до вимог воєнного часу.

24 червня на героїчний «Арсенал» прибув тепло зустрінутий усім заводським колективом секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко, який досі не раз бував на підприємстві. На мітингу, що відбувся в приміщенні новозбудованого корпусу, Дем'ян Сергійович розповів про становище на фронті, закликав кожного робітника і службовця працювати ще краще, давати значно більше продукції і тим самим внести свій вклад у перемогу над фашизмом. Учасники мітингу запевнили Центральний Комітет партії і Радянський уряд у своїй готовності виконати будь-яке завдання Батьківщини¹.

¹ Див. «Героїчна юність «Арсеналу»». К., Політвидав України, 1969, стор. 52.

7 липня 1941 року Президія Верховної Ради, Рада Народних Комісарів Української РСР і Центральний Комітет КП(б)У опублікували звернення до українського народу, в якому закликали трудящих республіки тісніше згуртуватися навколо ленінської партії, мобілізувати всі сили на розгром ворога. «Настав час,— говорилося у зверненні,— коли кожний, не шкодуючи життя, повинен до кінця виконати свій священний обов'язок перед Батьківщиною, перед своїм народом! Де б не появився ворог,— він повинен знайти собі могилу! Нехай кожна хата і дім, нехай кожне місто і село несуть смерть гітлерівським розбійницьким бандам»¹.

На заклик партії трудящі Радянської України разом з усім радянським народом мужньо стали на захист своєї соціалістичної Батьківщини. Сотні тисяч робітників, колгоспників, представників інтелігенції влилися в ряди Червоної Армії. На території республіки формувались і відправлялися на фронт нові військові з'єднання, будувались оборонні рубежі, зростало виробництво зброї, боєприпасів та військового спорядження.

День і ніч працював Центральний Комітет КП(б)У, який, за словами Д. С. Коротченка, «з самого початку війни перетворився у справжній бойовий штаб по мобілізації матеріальних і духовних сил українського народу на розгром ненависного ворога»². Разом з іншими працівниками невтомно

¹ Газ. «Комуніст», 7 липня 1941 р.

² Газ. «Вечірній Київ», 15 жовтня 1964 р.

трудився в Центральному Комітеті і Дем'ян Сергійович Коротченко.

В запеклих кровопролитних боях радянські воїни мужньо відстоювали кожен п'ядь рідної землі. Але, скориставшись раптовістю нападу, перевагами в підготовці, зосередженні й розгортанні своїх військ у перші дні війни, пімецько-фашистська армія домоглася тимчасових успіхів. Під натиском озброєних до зубів гітлерівських полчищ радянські війська були змушені відходити на схід. Наприкінці червня 1941 року на південно-західному напрямку створилася загроза ворожого прориву в район Києва. У зв'язку з цим ЦК КП(б)У 29 червня 1941 року поставив перед міською партійною організацією завдання негайно привести в бойову готовність Київський укріплений район і спорудити нові рубежі оборони.

Першими на будівництво оборонних споруд вийшли комуністи і комсомольці. 30 червня там працювало понад 50 тисяч трудящих, а 2 липня — вже близько 160 тисяч¹. Багато колективів київських установ, вузів, науково-дослідних інститутів вийшли на будівництво оборонних споруд у повному складі.

Велику увагу спорудженню укріплень на підступах до столиці України приділяли особисто секретарі ЦК КП(б)У товариші М. О. Бурмистенко і Д. С. Коротченко. Вони часто приїздили на будівництво, цікави-

¹ Див. Я. Пашко. Місто-герой на Дніпрі. К., Політвидав України, 1969, стор. 55.

лися ходом робіт, допомагали розв'язувати складні термінові питання, розмовляли з людьми.

Високої оцінки заслуговує діяльність Д. С. Коротченка як голови Республіканського комітету по обслуговуванню поранених і хворих бійців та командирів Червоної Армії. Цей комітет був створений урядом Української РСР для керівництва всенародним рухом шефства над госпіталями, який розгорнувся з самого початку війни по всій країні. Вже в перші тижні війни на Україні діяло 159 військових евакогоспіталів на 56 тисяч ліжок¹.

Багато часу віддавав ЦК КП(б)У й особисто Д. С. Коротченко величезній роботі по евакуації населення, промислових об'єктів, колгоспів і матеріально-культурних цінностей в глибокий радянський тил, яка провадилася згідно з постановою ЦК ВКП(б) і РНК СРСР від 27 червня 1941 року. Для допомоги місцевим партійним організаціям у здійсненні цього складного завдання Центральний Комітет КП(б)У майже в усі області послав оперативні групи керівних прапівників. У їх обов'язок входило також подавати всемірну допомогу населенню в будівництві військово-оборонних об'єктів у прифронтових районах. Часто виїжджав на місця і Д. С. Коротченко.

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 14, од. збер. 32, арк. 13.

Колишній секретар Чернігівського обкому партії О. Ф. Федоров розповідає, що 4 липня 1941 року до Чернігова прибув секретар ЦК КП(б) України Д. С. Коротченко, який разом з обласними організаціями намітив докладний план евакуації людей, промислового устаткування і цінностей. Перед від'їздом Дем'ян Сергійович порадив узяти на облік партизанів громадянської війни, чий досвід міг стати у пригоді¹.

На початку серпня Д. С. Коротченко приїздив у Херсон, де допоміг міському комітетові КП(б)У та міськвиконкомові організувати евакуацію складної апаратури і технологічних установок Херсонського нафтопереробного заводу, фабрики «Більшовичка», заводів імені Петровського, імені Комінтерну та інших підприємств. Глибокої осені 1941 року за найактивнішою участю Д. С. Коротченка була проведена евакуація промисловості Харкова. Демонтування й вивезення на схід цінного устаткування деяких важливих підприємств проводилось уже під вогнем ворога. В складних умовах воєнного часу в глибокий тил країни було перебазовано понад 550 великих промислових підприємств, сотні колгоспів, МТС, радгоспів, наукових і навчальних закладів, культурні цінності, евакуйовано мільйони робітників, колгоспників, службовців і членів їх сімей. «Такого переміщення продуктивних сил не знала іс-

¹ Див. О. Ф. Федоров. Підпільний обком діє. К., Політвидав України, 1971, стор. 12.

торія»¹, — відзначав в одній із своїх статей Д. С. Коротченко.

Про гігантські розміри і масштаби цього переміщення свідчить хоча б той факт, що для вивезення устаткування й матеріалів самого лише заводу «Запоріжсталь» потрібно було 8 тисяч залізничних вагонів, а для евакуації підприємств і установ Києва і Харкова — близько 25 тисяч вагонів².

Дем'ян Сергійович Коротченко багато уваги приділяв також питанням забезпечення фронту зброєю, боеприпасами, продовольством. З числа відповідальних працівників ЦК КП(б)У, Ради Народних Комісарів, обкомів партії та облвиконкомів за найактивнішою участю Коротченка створювалися спеціальні оперативні групи, які діяли при Військових радах фронтів та армій і займалися розміщенням на підприємствах найрізноманітніших замовлень для потреб фронту. Дем'ян Сергійович контролював і спрямовував роботу цих груп, завжди подавав їм дієву конкретну допомогу. К. С. Грушовий, який у той час працював у складі сталінградської оперативної групи, розповідає, що, коли на Сталінградському тракторному заводі освоювалося виробництво нової воєнної техніки, у другій половині грудня 1941 року до Сталінграда прибув Д. С. Коротченко. Дем'ян Сергійович пробув у місті понад тиждень, протягом якого майже не виходив

¹ Газ. «Вечірній Київ», 15 жовтня 1964 р.

² Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 1, арк. 4.

із заводу. Найбільше часу він проводив серед робітників моторного цеху, бо саме нестача двигунів гальмувала виробництво і ремонт танків¹.

Надзвичайно важливу роботу провів Д. С. Коротченко по збільшенню вуглевидобутку, будівництву нових шахт та відвантаженню вугілля на підприємствах комбінату «Челябінськвугілля», де він перебував восени 1942 року як уповноважений представник Державного Комітету Оборони².

З перших днів війни Центральний Комітет КП(б) України розгорнув величезну роботу по організації партійного підпілля і партизанського руху в районах, яким загрожувала окупація. Створенням підпілля і партизанських загонів безпосередньо займалися члени Політбюро ЦК КП(б) України М. О. Бурмистенко, Д. С. Коротченко, М. С. Гречуха, Л. Р. Корнієць, секретарі ЦК Й. Г. Лисенко, М. С. Співак, перші секретарі обласних комітетів партії. 28 червня Політбюро ЦК КП(б)У провело широку нараду секретарів обкомів партії Лівобережної України, які одержали конкретні настанови щодо підготовки й розгортання підпільної і партизанської боротьби.

Обкоми партії увесь час працювали при неослабній допомозі ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, під їх суворим контролем і за їх

¹ Див. К. С. Грушовий. Тоді, в сорок першому... К., Політвидав України, 1973, стор. 245—246.

² Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 24, арк. 4.

прямими вказівками. У своїх спогадах К. С. Грушовий, який був тоді другим секретарем Дніпропетровського обкому партії, відзначає, що «діяльну допомогу подала обкомові оперативна група ЦК КП(б)У, очолювана Д. С. Коротченком, яка спрямовувала всю роботу партійних органів Української РСР по створенню підпілля, організації партизанських загонів і диверсійних груп, по створенню таємних баз зброї і продовольства для партизанів та підпільників...

Нас учили, нам пояснювали, нам підказували у такому складному і тонкому ділі, як підпільна робота, а ми, в свою чергу, пегайно передавали здобуті знання тим, кому вони були необхідні»¹.

Організуючи й навчаючи тисячі комуністів, відповідальні працівники Центрального Комітету й самі вчилися в процесі роботи, удосконалювали й урізноманітнювали методи керівництва підпільною і партизанською боротьбою. Разом з іншими вчився і Д. С. Коротченко. Тут йому в пригоді став значний досвід по керівництву партизанською боротьбою під час німецької окупації України в 1918 році. Тоді комуністи разом із створенням партизанських загонів у тилу кайзерівських військ організовували загони на радянській території, озброювали їх, навчали і потім перекидали у тил ворога. Запропонований Д. С. Коротченком, цей спосіб

¹ К. С. Грушовий. Тоді, в сорок першому..., стор. 78, 79.

виправдав себе і в роки Великої Вітчизняної війни. Так, наприклад, 25 липня 1941 року за вказівкою ЦК КП(б)У Сталінський (нині Донецький) обком партії організував з комуністів, комсомольців і шахтарської молоді партизанський загін у складі 44 чоловік. 1 серпня цей загін прибув до Києва. В ЦК КП(б)У з командиром загону І. Ф. Боровиком, комісаром В. Г. Волковим і начальником штабу В. С. Ушаковим відбулася розмова, під час якої Д. С. Коротченко поставив перед загonom конкретні завдання по розгортанню боротьби в тилу ворога. 6 серпня, в розпал німецько-фашистського наступу на Київ, загін поблизу станції Буча пересік лінію фронту й розпочав бойові дії в Бородянському районі. Цей загін відіграв велику роль в організації і розгортанні народної боротьби на окупованій Київщині.

За вказівкою Центрального Комітету КП(б) України в Києві, Харкові, Чернігові, Ворошиловграді, Полтаві, Сумах та інших великих містах були організовані спеціальні партизанські школи та короткотермінові курси, де проходили підготовку майбутні партизанські командири, зв'язківці, підричники-диверсанти, інструктори мінерної справи. Багато слухачів цих шкіл і курсів стали згодом талановитими організаторами й керівниками всенародної боротьби в тилу ворога, прославленими командирами й комісарами партизанських загонів та диверсійних груп. Д. С. Коротченко надавав великого

значення роботі партизанських шкіл і курсів. Буваючи в областях, він цікавився їх роботою, розмовляв з керівниками, давав поради.

В результаті вжитих Центральним Комітетом КП(б) України заходів за період з червня по вересень 1941 року в областях, яким загрожувала окупація, було створено 23 обласних, 685 міських і районних підпільних партійних комітетів, 4316 підпільних первинних партійних організацій і широко розгалужену сітку комсомольського підпілля. Для роботи на окупованій території України було залишено понад 40 тисяч комуністів.

У перші місяці війни обласні комітети КП(б) України під керівництвом Центрального Комітету організували й залишили в тилу німецько-фашистських окупантів для розгортання партизанської боротьби 883 партизанські загони і понад 1700 диверсійно-вишукувальних груп, основне ядро яких становили комуністи і комсомольці. Комуністичне підпілля очолило народну боротьбу проти окупантів.

Але в початковий період своєї діяльності підпільники й партизани в умовах жорстокого окупаційного режиму зіткнулися з величезними труднощами. Не вистачало зброї, боєприпасів, засобів зв'язку, бойового досвіду. ЦК КП(б)У організував допомогу бійцям підпільного фронту в подоланні цих труднощів. Він вжив заходів по зміцненню вже діючих і створенню нових підпільних

організацій і партизанських загонів, посилав у тил ворога досвідчених організаторів, зв'язкових ЦК.

Зв'язкова З. В. Сиром'ятникова, яка в листопаді повернулася з окупованої Харківщини у Ворошиловград і готувалася до виконання нового завдання в тилу ворога, розповідає, що в невеликому одноповерховому будинку, де тоді містився ЦК, день і ніч вирувало напружене життя. Члени Політбюро та працівники ЦК КП(б)У невтомно працювали над створенням партійного підпілля, формуванням партизанських загонів, підготовкою зв'язкових і відрядженням їх за лінію фронту. «Працювали в ті дні в ЦК протягом цілої доби,— пригадує зв'язкова.— І тут же в приміщенні засинали на твердих солдатських ліжках, тут з'їдали свої скромні сніданки, обіди й вечері»¹.

З тими, хто вирушав у ворожий тил, подовгу розмовляв секретар ЦК КП(б) України Д. С. Коротченко. У своїх щирих, задушевних бесідах він по-батьківському цікавився станом здоров'я і настроєм зв'язкових, інструктував їх, як у тих чи інших випадках поводитись у тилу ворога, давав конкретні завдання і вказівки підпільникам, радив, як їм організувати й вести боротьбу проти окупантів.

«Посилаючи мене на нове завдання,— розповідає колишня зв'язкова ЦК КП(б)У Н. Т. Шийко,— товариш Коротченко розпи-

¹ З. Сиром'ятникова. Я йду в тил ворога. К., Політвидав України, 1973, стор. 10.

тував, звідки я родом і що робила до війни, як підготувалася до виконання завдання. Особливо зацікавив секретаря ЦК мій перший похід у тил ворога восени 1941 року в місто Шостку на Сумщині. Він розпитував, через які села я проходила, які порядки встановили там фашисти, як діє підпілля. Коли я називала села Шатриці, Антонівку, Погрібки, Обратіївку, на його лагідному обличчі з'являлася посмішка і в очах загорілися теплі вогники. Завжди витриманий і не схильний до прояву особистих емоцій, Дем'ян Сергійович на цей раз не зміг приховати хвилювання і розповів, що він родом з тих країв і добре знає не тільки цюпо названі села, а й багатьох тамтешніх жителів. Коли я стала розповідати про ті жорстокі умови, в які через зраду потрапили шосткинські підпільники, високе чоло Коротченка нараз спохмурніло, теплі очі огорнув смук. Вже пізніше мені стало відомо, що в підпіллі залишився його молодший брат — Федір Сергійович Коротченко, який до війни працював головою райвиконкому в Шостці. Не маючи від нього ніякої звістки, Дем'ян Сергійович вважав, що брат загинув... Розмова з секретарем ЦК окрипила мене на виконання складного завдання, і я з добрими передчуттями та впевненістю вирушила в путь. Батьківське напутнє слово Дем'яна Сергійовича зігрівало мене в дорозі».

Особливо багато уваги Д. С. Коротченко приділяв Київському підпіллю. Починаючи з грудня 1941 року, в Києві побували зв'язкові ЦК КП(б)У Н. Ф. Малиновська,

Ф. К. Майоров, З. В. Сиром'ятникова, А. Ф. Левченко, Н. Т. Шийко. Перед відправкою у ворожий тил Д. С. Коротченко мав з кожним із них докладну розмову. Ось як описує З. В. Сиром'ятникова розмову з Дем'яном Сергійовичем, що відбулася перед тим, як вона вирушила в окупований Київ:

«У кімнаті біля вікна стояв секретар ЦК КП(б)У Дем'ян Сергійович Коротченко...

— Сідай, доню,— почула я,— розкажуй, як здоров'я, чи добре відпочила після Дніпропетровщини.

Сказала, що відпочила добре і жду, не діждуся нового діла.

Товариш Коротченко став розповідати, чого чекає ЦК від мого походу в Київ. Я мушу побачитись з секретарем Київського підпільного міськкому Кузьмою Івкіним і керівником винищувально-підривної групи Володимиром Кудряшовим, передати їм директиву ЦК, розпитати про їхню діяльність, про становище в Києві. Треба також розшукати людину, яку ЦК залишив для керівництва підпільним обкомом, бо від неї немає жодної звістки.

Завдання дуже відповідальне та ще й термінове, тому лінію фронту доведеться не переходити, як було досі, а перелетіти па літаку.

— З парашутом стрибати можеш? — спитав Дем'ян Сергійович.

— Якщо потрібно, то й з Місяця стрибну.

Тоді Дем'ян Сергійович попросив розповісти, як я підготувалася до походу, яким маршрутом збираюся йти, чи добре знаю

Київ... Підвів мене до великої карти України, і ми разом «пішли до пункту призначення». Потім на столі з'явився план Києва, і ми почали «гуляти» вулицями, площами і провулками столиці України. Видно, Дем'яну Сергійовичу сподобалося, що я вільно орієнтуюся, і він з лагідною усмішкою мовчки хитав головою»¹.

І пізніше Д. С. Коротченко посилав через лінію фронту зв'язкових і працівників ЦК КП(б)У для з'ясування стану підпільної роботи і подання практичної допомоги підпільним організаціям Києва і Київської області. Так, у 1943 році там побували зв'язкова М. С. Родіна, працівники ЦК КП(б)У І. Ф. Чепурний, В. С. Ваксман, І. І. Миرون. За час окупації Київський підпільний міський комітет чотири рази відправляв через лінію фронту своїх зв'язкових до ЦК КП(б) України з письмовими доповідями про підпільну і диверсійно-підривну роботу в Києві.

З діяльністю Д. С. Коротченка тісно зв'язане створення не тільки багатьох підпільних партійних, а й комсомольських організацій, у тому числі й краснодонської. Про це, зокрема, ми дізнаємося з листа одеського письменника В. Г. Лясковського, автора багатьох книг про бойові і трудові подвиги радянських людей, який у роки Великої Вітчизняної війни працював військовим кореспондентом «Комсомольской правды». Він

¹ З. Сиром'ятникова. Я йду в тил ворога, стор. 74.

першим розповів на сторінках газети про молодогвардійців. «Д. С. Коротченко,— пише Володимир Георгійович,— один із тих, хто стояв біля джерел красnodонського підпілля... З ним восени 1941 і навесні 1942 року зустрічався керівник підпілля П. П. Лютиков, а також інженер М. П. Бараков. Вони зустрічались у приміщенні Красnodонського райкому партії...

Красnodонське підпілля формував, комплектував Д. С. Коротченко. Йому допомагав секретар Ворошиловградського обкому партії Антон Іванович Гайовий, який і розповідав мені про це».

А ось і свідчення самого А. І. Гайового. «Підготовка й організація більшовицького підпілля в Донбасі в основному завершилися до червня 1942 року,— писав Антон Іванович у статті «Вони йдуть з нами».— На цей час була створена підпільна партійна організація і в місті Красnodоні. Сюди двічі — у травні і червні 1942 року — разом з працівниками підпільного обкому партії приїздив секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко. Приїзд його в значній мірі прискорив оформлення Красnodонської підпільної партійної організації»¹.

Не виключено й те, що Д. С. Коротченко мав особисті ділові контакти з деякими молодогвардійцями. Адже партизанська розвідниця, член штабу «Молодої гвардії» Любов Шевцова на початку літа 1942 року вчилася у Ворошиловградській партизан-

¹ Журн. «Знамя», 1950 р., № 8, стор. 119.

ській школі на Лисій горі. Цю школу неодноразово відвідував Дем'ян Сергійович.

На початку 1942 року на захопленій ворогом території діяли тисячі підпільних організацій, сотні партизанських загонів і диверсійних груп. Наростання й розширення підпільно-партизанської боротьби вимагало створення в радянському тилу спеціального органу для оперативного керівництва народним рухом. У травні 1942 року за рішенням ЦК ВКП(б) було створено Центральний штаб партизанського руху при Ставці Верховного Головнокомандування, а також республіканські й обласні штаби, що працювали під керівництвом Центрального штабу і відповідних керівних партійних органів. 20 червня був створений Український штаб партизанського руху (УШПР), який фактично являв собою військовий орган ЦК КП(б)У і працював під його безпосереднім керівництвом.

Хоча УШПР розпочинав свою діяльність у винятково важких умовах літнього наступу німецько-фашистських військ, коли вся територія України була окупована гітлерівцями, він за допомогою ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У і Центрального штабу партизанського руху розгорнув величезну роботу по налагодженню зв'язку з підпільними організаціями і партизанськими загонами, забезпеченню їх зброєю та боеприпасами, радіозв'язком і найновішими мінно-підривними засобами, по координації партизанських дій з бойовими діями Червоної Армії. ЦК КП(б)У коригував і затверджував плани ро-

боти УШПР, систематично обговорював його звіти на своїх засіданнях.

2 жовтня 1942 року за рішенням Політбюро ЦК ВКП(б) було створено нелегальний Центральний Комітет КП(б) України. До його складу ввійшли члени ЦК КП(б)У, партійні працівники, командири і комісари великих партизанських з'єднань: Д. С. Коротченко, Л. Р. Корнієць, М. С. Гречуха, С. А. Ковпак, С. В. Руднев, О. Ф. Федоров, О. М. Сабуров, В. А. Бегма, М. С. Співак, Т. А. Строкач, А. Н. Зленко, А. І. Гайовий, П. Х. Куманьок та інші.

З першого ж дня свого існування нелегальний ЦК розгорнув активну діяльність по керівництву боротьбою в тилу ворога. У своїй практичній роботі серед партизанів він керувався настановами ЦК ВКП(б) і наказом Верховного Головнокомандуючого від 5 вересня 1942 року «Про завдання партизанського руху», в якому підкреслювалося, що розгром німецьких армій може бути здійснений тільки одночасними бойовими діями Червоної Армії на фронті і безперервними ударами партизанських загонів у ворожому тилу. 5 жовтня 1942 року Д. С. Коротченко, повідомляючи товаришів Ковпака, Руднева, Сабурова, Куманька про те, що Політбюро ЦК ВКП(б) затвердило їх членами нелегального ЦК, підкреслював, що «Центральний Комітет ВКП(б) поклав велике і відповідальне завдання на ЦК КП(б)У в організації і розвитку партизанського руху на Україні. Справа честі кожного з нас, членів ЦК, кожного комуніста

зокрема виконати по-бойовому завдання, поставлене перед нами ЦК ВКП(б)»¹.

У своєму рішенні «Про розвиток партизанської боротьби на Україні», прийнятому на засіданні, яке відбулося 5 жовтня 1942 року, нелегальний ЦК КП(б)У накреслив конкретну програму діяльності партійних організацій по зміцненню й розширенню підпільної і партизанської боротьби на Україні².

За короткий час нелегальний ЦК КП(б)У провів величезну роботу по створенню й укомплектуванню нових підпільних обкомів і райкомів партії замість тих, що були розкриті ворогом і перестали існувати, обласних штабів партизанського руху, по зміцненню діючих і створенню нових партизанських загонів та з'єднань. З цією метою восени 1942 і взимку 1943 року було підготовлено й переправлено в тил окупантів близько 200 уповноважених ЦК, секретарів підпільних обкомів та райкомів партії, партійних організаторів.

У процесі наростання народної боротьби проти фашистських загарбників замість розгромлених партійних організацій виникали нові, замість загиблих героїв піднімалися на боротьбу сотні нових патріотів.

На весну 1943 року в результаті поразки фашистів на Волзі і швидкого просування

¹ К. Дубина. В годы тяжелых испытаний. К., 1962, стор. 193.

² Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 1, арк. 19—22.

радянських військ на Захід, обстановка на всіх фронтах і співвідношення сил різко змінилися на користь папої країпи. Змінилась обстановка і в тилу гітлерівських загарбників. Партизанський рух охопив нові території і з кожним днем набирав усе більшого розмаху. Центр партизанської боротьби на Україні перемістився на Правобережжя, де навесні 1943 року діяло 19 великих з'єднань і близько 150 партизанських загонів та груп.

У квітні 1943 року Центральний Комітет ВКП(б) схвалив і затвердив розроблений ЦК КП(б)У оперативний план бойових дій партизанів України на весняно-літній період 1943 року. Ним передбачалася передислокація ряду партизанських з'єднань у південно-західні та західні райони України для дальшого розгортання там партизанської боротьби.

В цей же час для подання безпосередньої допомоги підпільним партійним і комсомольським організаціям та партизанським загонам Центральний Комітет Компартії України направив у глибокий тил ворога секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка з групою працівників апарату ЦК і секретаря ЦК ЛКСМУ М. А. Кузнецова. У посвідченні Д. С. Коротченка, надрукованому на маленькому клаптику парашутного шовку, зазначалося, що він «відряджається в партизанські загони України із спеціальним завданням ЦК»¹.

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 4, арк. 2.

В ніч на 20 квітня 1943 року посланці партії прибули в розташування Сумського партизанського з'єднання під командуванням С. А. Ковпака поблизу села Аревичі на Прип'яті. «Приїзд секретаря Центрального Комітету партії і члена уряду був для нас, партизанів, великою подією,— розповідає начальник штабу цього з'єднання Г. Я. Базима.— Ми ще з більшою силою відчували свій зв'язок з Батьківщиною, з нашою партією, відчували її керівництво і турботу про нас»¹.

Д. С. Коротченко глибоко розумів важливість цього заходу. «Це відрядження я розцінюю як величезне довір'я партії, яке обов'язково виправдаю»²,— записав Дем'ян Сергійович у своєму щоденнику, прибувши до партизанів, і того ж дня з притапаною йому спокійно-розсудливою зосередженістю взявся за діло.

Секретар партійного бюро з'єднання Я. Г. Папін розповідає, що вранці 20 квітня, коли в партизанському таборі всі ще відпочивали після пелегкої пічної подорожі, Д. С. Коротченко був уже на ногах. Під час неквапливої ділової розмови, яка зав'язалася між ними одразу ж після короткого знайомства, Дем'ян Сергійович розпитував про стан партійної і комсомольської роботи у з'єднанні, цікавився зростанням партійної

¹ Г. Базима. Слідами великого рейду. К., «Молодь», 1959, стор. 334.

² Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 4, арк. 4.

організації, її структурою, тим, як проводяться партійні збори та засідання бюро, як здійснюється прийом у партію та оформляються партійні документи.

«Уважно вислуховуючи мої відповіді,— зазначає Я. Г. Панін,— Дем'ян Сергійович тактовно робив зауваження, ставив додаткові запитання, просив зробити уточнення, давав конкретні й змістовні поради. Пам'ять у нього була чудова. Діловий тон його розмови і партійна принциповість вдало поєднувалися з підкупаючою щирістю та доброзичливістю... Секретар ЦК розмовляв як рівний з рівним, як близький тобі товариш і порадник. І це швидко зближувало співрозмовника з цією чудовою людиною, викликало на довіру й відвертість».

У зв'язку з новими завданнями за порадою Д. С. Коротченка у з'єднанні було перебудовано структуру партійних організацій на зразок армійських, що значно сприяло піднесенню їх ролі й бойовитості, поліпшенню всієї партійно-політичної роботи як серед партизанів, так і серед населення, що проживало на тимчасово окупованій гітлерівцями території.

Протягом перших днів перебування в коваківців Д. С. Коротченко відвідав усі загони з'єднання, від імені уряду вручив орденни і медалі нагородженим партизанам, провів кілька нарад з командирами і політпрацівниками, виступив перед партизанами з доповідями, розповів їм про міжнародне становище нашої країни, героїчну боротьбу Червоної Армії на фронтах Вітчизняної

війни та життя радянського тилу. «25. IV. 1943 р.— провів нараду з командно-політичним складом загону,— занотував Дем'ян Сергійович у своєму щоденнику.— На початку я запитав у присутніх, що їм більше подобається — доповідь чи бесіда? Всі висловилися за бесіду... Бесіда відбувалась у широкому плані. Присутні задавали найрізноманітніші запитання, і я намагався задовольнити їх найвичерпнішими відповідями.

Найбільше запитували про становище на фронтах, про життя й працю наших людей в радянському тилу, про другий фронт і наших союзників, про становище в Туреччині, Японії, Польщі та на Скандинавському півострові... Бесіда тривала 5 годин.

О шостій вечора того ж дня таким самим методом провів нараду з комсомольським активом з'єднання... Люди залишилися задоволені»¹.

Бесіди товариша Дем'яна, як любовно з метою конспірації прозвали ковпаківці секретаря ЦК КП(б) України Д. С. Коротченка, дуже подобалися всім партизанам, особливо молоді. Прості й зрозумілі, як саме життя, щирі й дохідливі, вони брали за душу, западали в саме серце. Юні партизани швидко прониклися величезною повагою і синівською любов'ю до Д. С. Коротченка — і, бувало, тільки-но десь помічають його

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 4, арк. арк. 27, 30.

ставну високу постать у сірому напіввійськовому костюмі з орденом Леніна на грудях, тепло з ним вітаються, оточують тісним колом, заводять розмови, запрошують у гості до своїх підрозділів.

Дем'ян Сергійович не відмовлявся. Більшу частину часу щодоби проводив у загонах та командах, глибоко вивчав життя і бойову діяльність партизанів. Майже щодня подовгу розмовляв з розвідниками. Секретаря ЦК серйозно цікавили і такі питання, як стан промисловості, транспорту, сільського господарства і торгівлі на окупованій Україні, структура і склад адміністративного та карального апарату окупантів, будівництво гітлерівцями оборонних споруд на правому березі Дніпра, розташування і кількість банд українських буржуазних націоналістів у західних областях України, розкладання військ гітлерівських сателітів, встановлення дружніх контактів з чехословацькими підрозділами, допомога польським партизанам та багато інших.

Розвідники, намагаючись якнайкраще виконати завдання товариша Дем'яна, щодня приносили потрібну інформацію: документи ворожих штабів, листи, газети і журнали, фотографії. Д. С. Коротченко, радячись з С. В. Рудневим, С. А. Ковпаком та працівниками штабу, вивчав дані розвідки, аналізував події на фронтах, робив узагальнення й висновки. Довелося Дем'яну Сергійовичу побувати разом з ковпаківцями і під вогнем ворога та взяти участь у будівництві партизанської переправи через Прип'ять.

Готуючись до нового походу, партизанське командування намагалося якнайдовше утримати в своїх руках аеродром під селом Кожушки неподалік від Прип'яті, куди літаки доставляли боєприпаси та все необхідне з Великої землі. Окупанти стягнули в межи-річчя Дніпра і Прип'яті близько двох дивізій, які мали на озброєнні танки та артилерію, і кинули їх на Сумське з'єднання. Сподіваючись розгромити і потопити в Дніпрі та Прип'яті партизанів, хвалькуваті фашистські генерали дали цій операції кодову назву «Мокрий мішок». Почалися важкі бої. Треба було будь-що вирватися за Прип'ять.

...Прикриваючи в районі Аревичів важливу ділянку оборони, партизанські загони під командуванням С. В. Руднєва відбили п'ять шалених атак ворога. Серед тих, хто обороняв рубіж, цілий день був Д. С. Коротченко. Присутність секретаря Центрального Комітету КП(б)У, який виявився не тільки добрим організатором і партійним керівником, а ще й хоробрим воїном, примножила стійкість і бойовий порив партизанів.

Коли знекровлений партизанами ворог відступив, С. В. Руднєв і Д. С. Коротченко згідно з розробленим планом привели загони до місця, де підрозділи на чолі з С. А. Ковпаком почали будувати переправу. «Ми з Руднєвим приїхали на переправу і виявили дуже багато недоліків,— запотував у щоденнику Д. С. Коротченко.—Я страшенно розхвилювався. Очевидною була явна загроза зриву переправи. А це означало, що

з'єднання залишиться притиснутим до річки, втратить маневреність, бойові якості, людей. А саме цього і хочуть німці.

Комісар теж нервував... Я розумів обурення комісара і в цьому був з ним згоден... Але тепер треба було рятувати становище, і я відразу включився в діло. Підібрав людей, розставив їх на ділянках роботи, наказав лізти у воду і в'язати плоти, а потім і сам узявся будувати міст. І справа налагодилася»¹.

Вирвавшись з «Мокрого мішка», з'єднання зробило кілька переходів і зупинилось у партизанському краю над Убортю, де в цей час концентрувалося чимало українських партизанських формувань. Д. С. Коротченко разом з товаришами, що прибули з ним з Великої землі, відвідав з'єднання під командуванням М. І. Наумова, В. А. Бегми, О. Ф. Федорова, О. М. Сабурова, Я. І. Мельника, С. Ф. Маликова, у кожному з них провів наради командно-політичного складу, виступив з доповідями перед партизанами.

У з'єднанні О. М. Сабурова відбулася зворушлива зустріч Дем'яна Сергійовича з молодшим братом Федором — шосткинським підпільником, який, уникнувши лабет фашистського гестапо, навесні 1943 року приєднався до партизанів і тепер був заступником командира з'єднання по господарській частині. Ця зустріч була приємною несподіванкою не лише для братів Коротченків, а

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 4, арк. арк. 124, 125.

й для партизанського командування. Воюючи вже більше року в з'єднанні, Федір Сергійович нікому, навіть своїм найближчим товаришам, і словом не обмовився, що секретар ЦК КП(б) України — його рідний брат.

Брати не бачилися майже два роки. В розмові згадали Придесення, Погрібки, де народились і виросли, рідних і близьких людей. Потім мова зайшла про брата Петра, який узимку 1943 року за завданням партизанського штабу вилетів з групою товаришів у ворожий тил і тепер командував партизанським з'єднанням на Ровенщині. Згадали Степана і Леопіда, які воювали на фронті. П'ять братів, і всі воїни!

28 і 29 травня 1943 року в партизанському краю поблизу білоруського села Картевичі в розташуванні з'єднання О. М. Сабурова відбулася підготовлена і скликана Д. С. Коротченком нарада членів нелегального ЦК КП(б)У і командно-політичного складу дев'яти найбільших партизанських з'єднань України. В ній узяли участь члени нелегального ЦК КП(б)У В. А. Бегма, С. А. Ковпак, С. В. Руднев, О. М. Сабуров, О. Ф. Федоров, партизанські командири і комісари С. Ф. Маликов, І. П. Федоров, Л. Г. Бугасенко, В. М. Дружинін, Д. Т. Бурченко, Л. Є. Кизя, Я. І. Мельник, працівники ЦК КП(б)У І. Ф. Чепурний, І. Г. Миرون, ЦК ЛКСМУ — М. А. Кузнецов, С. Г. Сеґен, УШПР — О. М. Мартинов та інші. Нарада розглянула підсумки бойової і політичної діяльності партизанських загонів і намі-

тила практичні заходи по виконанню весняно-літнього плану бойових дій українських партизанів.

Учасники наради, детально обговоривши питання про структуру партійних органів, вирішили, що вона має бути єдиною для всіх партійних організацій партизанських з'єднань і загонів України, тобто такою, яка відповідала б структурі партійних організацій військових частин Червоної Армії. Було також встановлено єдину структуру партизанських комсомольських організацій. Ці рішення ліквідували строкатість структури партійних і комсомольських організацій партизанських формувань, сприяли їх дальшому зміцненню.

Нарада стала чудовою школою обміну досвідом партизанської боротьби і політичної роботи партійних організацій у ворожому тилу. Сам факт перебування в тилу ворога секретаря ЦК КП(б)У з групою відповідальних працівників та проведення такої представницької наради на окупованій фашистами радянській території свідчив про могутній розмах всенародної партизанської боротьби.

На початку червня 1943 року в тил ворога прибув начальник Українського штабу партизанського руху Т. А. Строкач з групою оперативних працівників. Протягом місяця Д. С. Коротченко і Т. А. Строкач з метою подання практичної допомоги у виконанні завдань, розроблених і схвалених на партійній нараді, побували в багатьох з'єднаннях та загонах, розташованих у партизанському

краї. Вони перевірили їх готовність до виходу в рейди і від імені уряду вручили медалі «Партизану Вітчизняної війни», засновані Президією Верховної Ради СРСР у лютому 1943 року на відзнаку особливих заслуг радянських партизанів перед Батьківщиною. За відвагу і мужність, виявлені в боях проти гітлерівських загарбників, медаллю «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня було нагороджено і секретаря ЦК КП(б)У Д. С. Коротченка. Т. А. Строкач вручив її Коротченкові перед строєм партизанів-ковпаківців, разом з якими Дем'ян Сергійович брав участь у боях проти фашистів на Прип'яті.

Скромний і певигагливий в особистому житті й побуті, Дем'ян Сергійович завжди і за будь-яких обставин високо тримав честь комуніста і вимагав цього від інших. На зборах, нарадах командно-політичного складу, в розмовах і бесідах з народними месниками він закликав комуністів і комсомольців бути прикладом у боротьбі, в громадському та особистому житті і побуті, тримати в чистоті звання радянського партизана.

Під час усього майже тримісячного перебування в тилу ворога Д. С. Коротченко багато уваги приділяв зміцненню підпілля й активізації його роботи. На засіданнях деяких підпільних обкомів партії, проведених за участю Дем'яна Сергійовича, було заслухано звіти ряду секретарів підпільних райкомів та обговорено багато інших важливих питань. За завданням секретаря ЦК із з'єднань були послані зв'язкові та розвідуваль-

но-диверсійні групи для встановлення зв'язків з підпільними партійними і комсомольськими організаціями та партизанськими загонами, які діяли в Київській, Дніпропетровській, Миколаївській та Одеській областях.

Особливо цікавили Д. С. Коротчепка підпільники столиці України. Він подовгу розмовляв з людьми, що приходили до партизанів з Києва, неодноразово посилав туди зв'язкових і розвідників, подавав допомогу мужнім бійцям підпільного фронту. Широкому розгортанню партизанської боротьби на Київщині Дем'ян Сергійович надавав великого значення. Дізнавшись, що у з'єднанні С. А. Ковпака проходить бойову виучку Розважівський партизанський загін Київської області, він підібрав групу працівників ЦК КП(б)У на чолі з І. Ф. Чепурним і доручив їй на базі цього загону організувати Київське партизанське з'єднання. За допомогою ковпаківців і завдяки повсякчасному контролю та сприянню Д. С. Коротченка на кінець червня з'єднання було організоване. На пропозицію Дем'яна Сергійовича комісаром Київського партизанського з'єднання було призначено І. Ф. Чепурного. У червні 1943 року для посилення партизанської боротьби у Київську область було направлено партизанський загін під командуванням В. С. Ушакова.

Виконуючи вказівки ЦК КП(б) України, партизанські з'єднання вийшли в рейди у Київську, Житомирську, Волинську, Вінницьку, Кам'янець-Подільську та інші області. Найвизначнішим з цих походів був рейд

ковпаківців у Карпати. В другій половині 1943 року українські партизани значно посилили свої удари по ворожих комунікаціях і тим самим подали велику допомогу Радянській Армії у період Орловсько-Курської битви та визволення Лівобережної України.

Коли партизанські з'єднання вирушили в бойові рейди, Д. С. Коротченко разом з Т. А. Строкачем та іншими товаришами 5 липня 1943 року повернувся до Москви. За успішне виконання в тилу ворога відповідального партійного доручення Батьківщина удостоїла товариша Дем'яна високих нагород — ордену Леніна та ордена Суворова I ступеня.

Високу оцінку діяльності Д. С. Коротченка в цей період дав член Політбюро ЦК КПРС, Перший секретар ЦК Компартії України В. В. Щербицький у виступі на урочистих зборах у Києві, присвячених 30-річчю визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників. «Важливе значення для посилення керівництва партійним підпіллям і партизанським рухом у тилу ворога,— відзначив В. В. Щербицький — мали створення за рішенням ЦК ВКП(б) нелегального ЦК КП(б)У, організаторська і політична робота, проведена на окупованій території групою визначних партійних і комсомольських працівників на чолі з секретарем ЦК КП(б)У Дем'яном Сергійовичем Коротченком»¹.

¹ Газ. «Радянська Україна», 19 жовтня 1974 р.

У другій половині липня Д. С. Коротченко був уже на фронті серед діючих військ південно-західного напрямку. «У моїй пам'яті назавжди збережуться незабутні зустрічі з Дем'яном Сергійовичем,— пише про ті часи письменник Любомир Дмитерко, який працював тоді військовим кореспондентом центральних газет.— Сьогодні він проводить нараду у великому польовому штабі, завтра посіщає на передову, розмовляє з командирами і бійцями, дає поради, не скупиться на жарти, уже самою своєю присутністю надихає на ратні подвиги»¹.

Починалася битва за визволення України. Попереду лежала загарбана ворогом рідна земля, на яку от-от мав прийти радянський воїн-визволитель. І Дем'ян Сергійович Коротченко, охоплений нестримним наступальним поривом, запалював серця воїнів, надихав їх на подвиги. На нього чекали нові турботи, невтомна праця на визволеній від ворога землі. І він робив усе, що міг, аби прискорити визволення Радянської України.

¹ Газ. «Известия», 10 квітня 1969 р.

У РОКИ ВІДРОДЖЕННЯ

Влітку 1943 року після переможної битви на Курській дузі доблесна Радянська Армія почала масове вигнання німецько-фашистських окупантів з території СРСР. «Україна визволяється!» — ці радісні слова в незабутні серпневі дні не сходили з уст мільйонів радянських людей. А разом із визволенням на сплюндровану гітлерівцями землю йшло відродження. З думами про визволення й відродження Радянської України жив і працював у той час Дем'ян Сергійович Коротченко.

Коли на початку 1943 року радянські війська, прорвавши оборону ворога, наблизилися до Павлограда, що на Дніпропетровщині, в місті за вказівкою ЦК КП(б)У підпільні обласний і міський комі-

тети партії готували збройне повстання. В одному з розпоряджень, переданих павлоградським підпільникам і партизанам, секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко вказував, що вони повинні не тільки допомогти Червоній Армії у визволенні міста, а і вжити заходів для збереження підприємств, устаткування, кадрів¹.

Про це Дем'ян Сергійович неодноразово нагадував у радіограмах, що їх посилав партизанським загонам і з'єднанням, які діяли у ворожому тилу. Він націлював партизанів і підпільників на те, щоб вони, посилюючи удари по окупантах, повсякчасно перешкоджали їм відправляти до Німеччини награвовані хліб, худобу, сільськогосподарські машини, устаткування промислових підприємств, зривали плани гітлерівців по вивезенню радянських людей у фашистське рабство.

З наближенням остаточного визволення Радянської України з-під ярма окупантів Д. С. Коротченка, як секретаря ЦК КП(б)У, поряд з питаннями відбудови економіки республіки хвилювали питання дальшого розвитку української радянської культури. Невдовзі після повернення з ворожого тилу він зібрав у столиці нашої Батьківщини в готелі «Москва» групу літераторів і митців, щоб порадитися з ними про культурне будівництво у звільнюваних районах. Розмова проходила жваво, невимушено. Один за одним висловлювали свої міркування Олександр

¹ «Історія міст і сіл УРСР. Дніпропетровська область», стор. 582.

Корнійчук, Максим Рильський, Ванда Василевська, Олександр Довженко, Микола Бажан, Наталія Ужвій...

«Дем'ян Сергійович був стриманим і ввічливим, — розповідає про цю зустріч письменник Григорій Плоткін. — Неквапливий у рухах і висловках, він уважно вислуховував кожного співбесідника, на знак згоди хитав своєю великою головою, робив нотатки в блокноті, потім виступив з короткою яскравою промовою. В манері тримати себе, просто й тактовно говорити, в кожному його слові відчувалося, що це людина високої культури, умудрена всебічними знаннями, а найголовніше — знанням людської душі, великим життєвим досвідом. Вийшли ми тоді від секретаря ЦК збуджені й окрилені передчуттям скорої зустрічі з рідною землею, радістю творення».

І це передчуття збулося. Після розгрому фашистських армій на Курській дузі радянські війська перейшли в наступ і 23 серпня 1943 року визволили другу столицю України — Харків. Того ж дня Д. С. Коротченко разом з групою працівників ЦК КП(б)У, Ради Народних Комісарів УРСР, Президії Верховної Ради республіки, а також ЦК ЛКСМУ прибув до міста. Наступного дня, коли ще з західної околиці долинали бій, а в центрі були перозміновані будинки, Дем'ян Сергійович у дворі на Сумській вулиці провів парад відповідальних партійних і радянських працівників, на якій відбулася коротка ділова розмова про відбудову промисловості і сільського господарства на визво-

леній від фашистських загарбників території республіки і про подання всебічної допомоги фронтам.

Д. С. Коротченко орієнтував партійні і радянські органи на те, щоб вони, керуючись постановою РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 21 серпня 1943 року «Про невідкладні заходи по відбудові господарства в районах, визволених від німецько-фашистських окупантів», намічали плани першочергових заходів по налагодженню нормального життя паселення, відновленню роботи всіх адміністративних і культурно-освітніх закладів, по відбудові промисловості, транспорту, зв'язку.

Разом з працівниками Харківського обкому та міськкому КП(б)У Коротченко оглянув місто, яке являло собою суцільну руїну. Особливо великої шкоди заподіяли німецько-фашистські загарбники промисловості Харкова. Майже цілком були знищені машинобудівні підприємства, ХТЗ, ХЕМЗ, «Серп і Молот», паровозобудівний, турбінний, верстатобудівний та інші заводи. Були зруйновані електростанції, телеграфний зв'язок, залізничний транспорт, комунальне господарство. Фашистські вандали пограбували і спалили всі павчальні, культурно-освітні, медичні й дитячі заклади, пошкодили і знищили сотні тисяч квадратних метрів житлової площі.

Під час огляду міста Д. С. Коротченкові розповіли про патріотичний вчинок двох харківських робітників, які за розпорядженням фашистських властей повинні були зняти електричний дріт на трамвайних і тро-

лейбусних лініях. Виконуючи цю роботу, старі робітники-електрики Кузьма Леоптіївич Прядченко та Пилип Онуфрійович Калашников заховали в канавах та ямах близько 15 кілометрів дроту і зберегли його до приходу наших військ.

Висловлюючи своє захоплення вчипком робітників, Дем'ян Сергійович вигукнув:

— З такими людьми не тільки скрутимо в'язи Гітлеру, а й швидко відродимо з руїн та попелу рідну землю!

На багатотисячному загальноміському мітингу, що відбувся 30 серпня біля пам'ятника Т. Г. Шевченку, трудящі Харкова поклялися відродити і примножити трудову славу свого індустріального міста. Свого слова вони додержували з честю. Ще в Мерефі та Люботині точилися бої з гітлерівцями, а в Харкові під керівництвом обласної і міської партійних організацій уже почалися роботи по відбудові електростанцій, водопостачання, міського транспорту, машинобудівних та металообробних заводів.

...У першій половині вересня війська Південного фронту завершили визволення Донбасу.

Ясний, радісний день 15 вересня 1943 року. Вирує, шумить червоними знаменами площа біля Будинку Рад у столиці шахтарського краю. Сльози радості та букети квітів, гарячі обійми і палкі слова вдячності визволителям. На багатолюдний хвилюючий мітинг прибули командуючий військами Південного фронту генерал Ф. І. Толбухін і секретар ЦК КП(б) України Д. С. Коротченко.

Тепло привітавши трудящих і висловивши від імені ЦК КП(б)У і уряду Радянської України сердечну подяку всім воїнам Південного фронту за визволення Донеччини від фашистських окупантів, Дем'ян Сергійович у яскравій промові підкреслив величезне воєнно-політичне та економічне значення успішних дій Червоної Армії в Донбасі. Радянській країні повернуто важливий вугільно-металургійний, промисловий і сільськогосподарський район, роль якого у відбудові народного господарства республіки важко переоцінити. Секретар ЦК КП(б)У закликав гірників і металургів, усіх робітників якнайшвидше відродити всесоюзну кочегарку — Донбас, дати країні більше вугілля й металу і тим самим наблизити день остаточної перемоги над гітлерівськими загарбниками. Трудящі Донеччини гаряче відгукнулися на цей заклик. У визволеному Донбасі закипіла ударна робота по відбудові славного краю вугілля й металу.

А коли 19 жовтня 1943 року радянські танкісти вибили гітлерівців із П'ятихаток на Дніпропетровщині, туди з наступаючими військами прибули член Політбюро ЦК ВКП(б) А. І. Мікоян і секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко. Вони вели розмову з робітниками та залізничниками про найскорішу відбудову П'ятихатського залізничного вузла, що мав велике стратегічне значення для дальшого розгортання наступальних операцій військ 2 Українського фронту.

Відступаючи під ударами радянських військ, ворог зруйнував десятки кілометрів

колії, важливі об'єкти залізничного вузла. Відбудову довелося здійснювати у складних, прифронтових умовах. За порадою Д. С. Коротченка і А. І. Мікояна партійні і державні органи мобілізували на роботу по відбудові колій близько чотирьох з половиною тисяч трудящих, завдяки самовідданій праці яких менш як через місяць після визволення на станцію П'ятихатки прибув перший поїзд.

Восени 1943 року від ворога було очищено всю Лівобережну Україну. Радянські війська в багатьох місцях форсували Дніпро, захопили плацдарми на правому березі і напередодні 26 роковин Великого Жовтня визволили Київ. У другій половині листопада до столиці України з Харкова переїхав ЦК КП(б)У й уряд республіки.

Новий, 1944 рік Д. С. Коротченко зустрів в Олександрії поблизу Кіровограда, який перебував ще в руках окупантів. М. М. Скирда, який працював тоді секретарем Кіровоградського обкому партії, розповідає, що, прибувши наприкінці грудня в Кіровоградську область на чолі групи працівників Центрального Комітету КП(б)У і Ради Народних Комісарів УРСР, Д. С. Коротченко подав велику допомогу у відновленні діяльності партійних і радянських органів, у відбудові промислових підприємств, транспорту, колгоспів та МТС, у організації хлібозаготівель. «На території області,— згадує М. М. Скирда,— було багато хліба, який дуже потрібний був фронтові і промисловим центрам. Але внаслідок страшного бездо-ріжжя й відсутності транспорту хлібоздача

йшла незадовільними темпами. Дем'ян Сергійович залучив до цієї дуже важливої справи не тільки весь місцевий актив, а й партійно-радянських працівників Миколаївщини та Одещини, які, чекаючи звільнення своїх областей, тимчасово перебували при Кіровоградському обкомі партії. Д. С. Коротченко відрядив у всі райони й великі села групи організаторів, поставивши перед ними конкретні завдання, і домовився з військовим командуванням про допомогу їм транспортом. По селах прискорився обмолот хліба, навантажені зерном валки підвід та автомашин потягнулися на зси́нні пункти».

Активну участь у відбудові народного господарства республіки брали комсомольці й молодь. З відновленням у визволених районах діяльності партійних і радянських органів відновлювались і комсомольські організації. Д. С. Коротченко постійно допомагав комсомольським працівникам у розгортанні роботи серед молоді визволених районів. За вказівкою ЦК ЛКСМ України, який працював під безпосереднім керівництвом ЦК КП(б)У, комсомольські організації провели мобілізацію молоді на відбудову вугільних шахт Донбасу. Вже на початку 1944 року на відбудову вугільної промисловості було мобілізовано 42 тисячі юнаків і дівчат, серед них близько 10 тисяч комсомольців. Комсомольці і молодь комбінатів «Сталінвугілля» та «Ворошиловградвугілля» відбудували і здали в експлуатацію 11 шахт, 7 дільниць, кілька лав, 15 змін. Широким фронтом розгорталося соціалістичне змагання за

виконання і перевиконання планів видобутку вугілля¹. Зразки трудової доблесті і героїзму на відбудові показували також комсомольці й молодь Харківщини, Дніпропетровщини, Сумщини, Київщини, Чернігівщини та інших визволених областей республіки.

Доблесна Радянська Армія з кожним днем все далі просувалася на захід. У зв'язку з цим ширшало коло питань по відбудові й розвитку економіки республіки, що хвилювали Д. С. Коротченка.

...Дем'ян Сергійович у своєму робочому кабінеті розмовляє з П. П. Вершигорою, який прибув з ворожого тилу, щоб доповісти ЦК КП(б)У про славний Карпатський рейд ковпаківців. Розв'язавши ряд практичних завдань щодо дальших бойових дій партизанського з'єднання, добрим словом згадали знайомих товаришів, бойових друзів, посумували за героями, що смертю хоробрих полягли на полях Галичини і в Карпатських горах...

Потім Дем'ян Сергійович подікавився, куди найдалше в горах дійшли ковпаківці, і наблизився до карти. Показавши обведений червоним олівцем напис «Дашава», спитав: — Тут були?

Коли Вершигора відповів, що туди ходила група партизанів і навіть підірвала там нафтопровід, Коротченко попросив уточнити — нафто- чи газопровід. Не одержавши точної відповіді, сповістив:

¹ Див. *Василь Костенко*. Юність полум'яних літ. К., вид-во «Молодь», 1969, стор. 73.

«Газопровід «Дашава — Київ» будуватимемо! Ви розумієте, що це таке?

Його очі засвітилися так, ніби вже не було гітлерівців ні в Житомирі, ні у Львові, ні в Дрогобичі...

— Воюєте ви добре, — помовчавши якусь мить, продовжував Дем'ян Сергійович, — але думайте вже і про завтрашній день. Ви — бойова розвідка. Запам'ятайте, нам треба зразу ж за авангардом, услід за батальйонами везти плуги, за танками — трактори і нафту... І з ваших партизанів уже зараз кувати бригадирів для колгоспів і виконробів для будівництва. Так допомагайте нам і в цьому. Наш народ заслужив, щоб зразу після війни він мав і добру хату, і хліб, і культурне життя... І ще запам'ятайте: живіть сьогоднішнім, реальним днем. Але думайте, завжди думайте про завтрашній»¹.

В цих словах — увесь Коротченко. Не зупинятись на досягнутому, не заспокоюватись здобутим, завжди дивитися вперед, в майбутнє — було девізом всього його кипучого життя.

Значні успіхи на фронтах Великої Вітчизняної війни та у відбудові народного господарства приніс 1944 рік. Блискучою перемогою Червоної Армії закінчився розпочатий у січні 1944 року наступ під Ленінградом і Новгородом. Фашистів вигнали з Ленінградської і Калінінської областей. У лютому — квітні радянські війська розгромили

¹ *Петро Вершигора. Люди з чистою совістю. К., 1953, стор. 589—590.*

величезні угруповання ворога в районах Корсунь-Шевченківського і Звенигородки — Умані, визволили великі промислові й адміністративні центри — Кривий Ріг, Нікополь, Херсон, Одесу, Вінницю, Кам'янець-Подільський, Чернівці і вступили в передгір'я Карпат. 12 травня було завершено вигнання окупантів з Криму, 27 липня визволено Львів.

Вікопомною датою в історії українського народу стало 14 жовтня 1944 року. В цей день славні Радянські Збройні Сили повністю завершили визволення усієї території Радянської України від німецько-фашистських загарбників. Було зроблено ще один важливий крок на шляху до повного розгрому ненависного ворога. Водночас збулася мрія трудящих Закарпаття, вони возз'єдналися з своїми братами, влилися в єдину сім'ю непорушного Союзу РСР.

Гітлерівські окупанти залили кров'ю, пограбували, спустошили квітучу українську землю. Вони зруйнували 16 500 промислових підприємств, понад 400 шахт Донбасу, 714 міст і селищ міського типу, близько 28 тисяч сіл, 647 тисяч жилих будинків, зруйнували або пограбували 27 910 колгоспів, 872 радгоспи і 1300 МТС. Великих руйнувань було заподіяно культурним закладам України: повністю або частково зруйновано понад 10 тисяч шкіл, пограбовано майно і обладнання вищих навчальних закладів, спалено близько 18 мільйонів книг. Тільки прямі збитки, завдані фашистськими окупантами народному господарству Радянської Украї-

ни, становили 285 мільярдів карбованців (у цінах 1941 року).

Завдяки титанічній праці радянських людей оживала, вставала з руїн і попелу українська земля.

Постійна допомога Комуністичної партії, Союзного уряду, всього радянського народу, невтомна діяльність ЦК КП(б) України запалювали трудящих республіки на нові трудові звершення, на швидке відродження економіки і культури. У боротьбі трудящих Радянської України за відбудову народного господарства попереду йшли робітники Донбасу, до яких часто приїздив Д. С. Коротченко як уповноважений Ради Народних Комісарів СРСР по організації вуглевидобутку та відвантаження вугілля.

Кожний приїзд Дем'яна Сергійовича в Донецький басейн залишав по собі добру згадку в серцях людей. Він бував не тільки в обласному, міських і районних комітетах партії, але й на заводах, шахтах та будовах, виступав на зборах, розмовляв з гірниками й будівельниками, багатьох з яких знав особисто. Його увага до людей праці, прості, щирі, дохідливі слова запалювали трудівників на нові звершення.

27—28 березня 1945 року Дем'ян Сергійович узяв участь у роботі чергового пленуму Сталінського обкому КП(б)У, який обговорив питання про невідкладні заходи по виконанню державного плану перевезень Південно-Донецькою залізницею в 1945 році та розгортанню масово-політичної роботи у зв'язку з щойно опублікованим Зверненням

Ради Народних Комісарів Української РСР і ЦК КП(б)У «До всіх колгоспників і колгоспниць, селян і селянок, трактористів і трактористок, комбайнерів і комбайнерок, працівників МТС і радгоспів, спеціалістів сільського господарства Радянської України».

У своїй промові на пленумі Д. С. Коротченко підкреслив значення Звернення РНК і ЦК КП(б)У, як важливого політичного документа, в якому визначені конкретні заходи щодо відбудови сільського господарства в 1945 році, поставив перед обласною партійною організацією невідкладні завдання, спрямовані на поліпшення роботи транспорту, швидке відродження промисловості і сільського господарства, широке розгортання масово-політичної роботи¹.

«Багато мені доводилося слухати промов партійних керівників і в мирні часи, і на фронтах війни,— розповідає учасник цього пленуму письменник Д. М. Косарик,— але таку конкретну і водночас теоретично-піднесену почув уперше з уст Дем'яна Сергійовича Коротченка. Особливо мене вразили слова про роль партійних агітаторів і пропагандистів. Звертаючись до всіх присутніх у залі, товариш Коротченко сказав:

— Якщо ти справжній більшовицький агітатор і пропагандист, то, незважаючи ні на що, ти в кожній аудиторії, в кожній своїй промові на будь-яку тему зобов'язаний по-

¹ Див. газ. «Соціалістичний Донбас», 30 березня 1945 р.

лепінськи, по-більшовицьки ввернути (саме так і сказав — ввернути!) кілька практичних питань, зв'язаних з життям і роботою присутніх в аудиторії людей».

Так розумів Д. С. Коротченко роль і силу палкого більшовицького слова. Не тільки розумів, але й умів ним користуватися, впливати на маси. Дем'ян Сергійович завжди вміло пов'язував політичну агітацію і пропаганду, всю масово-політичну роботу з конкретними завданнями господарського та культурного будівництва і вимагав цього від інших.

Де б не був Дем'ян Сергійович, якими б важливими справами не займався, завжди пам'ятав про тих, хто піднімає з руїн край вугілля й металу, високо цінував їх важку, почесну працю, турбувався про їх добробут. Ось лише один промовистий факт.

На початку 1945 року з партизанського з'єднання О. М. Сабурова, яке діяло у ворожому тилу, до Києва прибув молодший брат Дем'яна Сергійовича — Федір Сергійович Коротченко. Він розповів, що минулого року партизани-сабурівці на кількох залізничних станціях захопили склади з хлібом, який окупанти хотіли вивезти до Німеччини. Багато зерна взяли собі для харчування, чимало роздали місцевому населенню, а близько тисячі тонн вивезли в ліс, зсипали в бочки та закопали.

— Що тепер, Дем'яне, робити з тим хлібом? — запитав Федір Сергійович.

— Федоре, дорогий, — схопив брата в обійми Дем'ян Сергійович. — От виручив ти

мене, велике тобі спасибі. Усім вашим партизанам сердечна подяка! Цей хліб ми негайно відправимо шахтарям Донбасу.

Завдяки самовідданій праці шахтарів і будівельників до жовтня 1945 року було відбудовано 123 і споруджено 560 шахт. Робітники Донбасу і Придніпров'я прискореними темпами відбудовували металургійну промисловість. До другої річниці визволення Донбасу було відбудовано і пущено 16 доменних і понад 40 мартенівських печей, більш як 30 прокатних стапів, 60 коксових батарей і 34 залізорудні шахти в Криворіжжі. На кінець 1945 року почали працювати великі енергосистеми: Донецька, Харківська, Київська, Одеська, Миколаївська та інші. Широким фронтом розгорнулися відбудовні роботи на Дніпровській гідроелектростанції імені В. І. Леніна. До вересня 1945 року машинобудівна промисловість республіки виробила продукції на 1617 мільйонів карбованців. Перші сотні тракторів вийшли з цехів ХТЗ.

Центральний Комітет КП(б) України, особисто Д. С. Коротченко велику увагу приділяли відродженню сільського господарства, колгоспів, радгоспів та машинно-тракторних станцій. Особливо багато було в Дем'яна Сергійовича турбот, зв'язаних з проведенням першої весняної сівби на визволеній землі. Для подання практичної допомоги він комплектував і посилав у колгоспи й радгоспи групи відповідальних працівників, часто й сам виїжджав на місця.

Підсумки посівної кампанії та питання підготовки до збирання врожаю і проведення заготівлі сільськогосподарських продуктів широко обговорювались на Пленумі ЦК КП(б)У, який відбувся 22—24 травня 1944 року в Києві. Це був перший Пленум за період війни, і Д. С. Коротченкові довелося докласти багато зусиль, щоб добре підготувати і провести його. Рішення Пленуму мали важливе значення для розгортання діяльності сільських партійних організацій республіки по мобілізації трудівників села на якнайшвидшу відбудову сільського господарства.

Чималу роль щодо цього відіграли також республіканські наради, що їх провів у цей період ЦК КП(б) України. Так, у березні 1944 року була проведена республіканська нарада ланкових, голів колгоспів, наукових працівників та спеціалістів сільського господарства по бурякосіянню. У червні відбулася республіканська нарада працівників цукрової промисловості. Було проведено також наради з питань організації роботи господарських органів, передовиків тваринництва та інші. У підготовці й роботі усіх цих парад брав безпосередню участь Д. С. Коротченко.

Завдяки невтомній праці трудівників села Радянської України, безкорисливій допомозі, що її подали народи братніх республік, насамперед російський народ, які прислали тисячі тракторів і вантажних автомашин, сотні тисяч коней, голів великої рогатої худоби, овець, багато зерна та насіння технічних культур, в результаті наполегливої

організаторської роботи ЦК КП(б)У, партійних і радянських органів, на кінець 1944 року в республіці були відповлені всі колгоспи, радгоспи і МТС. У 1945 році посівна площа колгоспів порівняно з попереднім роком зросла більш як на мільйон гектарів і становила 71 процент довоєнної. Підвищилася врожайність зернових і технічних культур, певних успіхів досягло тваринництво.

Багато уваги приділяв Центральний Комітет КП(б)У дальшому розвитку науки й культури республіки. Наприкінці 1944 року в ЦК КП(б) України відбулася розмова Д. С. Коротченка з відповідальними партійними і комсомольськими працівниками, присвячена питанням розвитку культури у визволених українських селах. Під час цієї розмови висловили свої думки й пропозиції секретар ЦК КП(б)У по пропаганді К. Л. Литвин, перший секретар ЦК ЛКСМУ В. С. Костенко, завідувачий відділом науки і шкіл ЦК КП(б)У Г. П. Пінчук та інші. Уважно вислухавши їх, Дем'ян Сергійович відзначив, що цим обговорюване питання не вичерпується, і просив заходити до нього, якщо в когось з'являться нові цікаві думки.

— Ми, товариші, повинні зробити все необхідне, щоб наше село, визволене з-під фашистського ярма, скоріше заспівало, заграло і затанцювало,— сказав на прощання Д. С. Коротченко.

Питання дальшого розвитку культури й організації роботи наукових та навчальних закладів були детально обговорені на рес-

публіканській нараді керівників вузів, скликаній Центральним Комітетом КП(б) України у вересні 1944 року. В січні 1945 року відбулася нарада вчителів західних областей України, у якій взяло участь понад тисячу чоловік.

В результаті вжитих ЦК КП(б)У і Раднаркомом УРСР заходів по налагодженню роботи освітніх і культурних закладів республіки на 1 вересня 1945 року у вузах і техпікумах здобували знання близько 230 тисяч студентів, працювало 30 512 шкіл, у яких навчалось понад 5 мільйонів дітей. Відновлювали роботу театри, музеї, бібліотеки, видавництва, творчі спілки.

9 травня 1945 року героїчні Збройні Сили Країни Рад здобули всесвітньо-історичну перемогу над фашистською Німеччиною. Трудящі Радянської України, як і весь радянський народ, приступили до мирної творчої праці.

В 1943—1945 роках були зроблені тільки перші кроки у відбудові пародного господарства республіки. Основну роботу по його відродженню було проведено в процесі виконання четвертої п'ятирічки, план якої Верховна Рада СРСР прийняла в березні 1946 року. Головне завдання четвертого п'ятирічного плану відбудови і розвитку народного господарства полягало в тому, щоб відбудувати потерпілі райони країни, відновити довоєнний рівень промисловості, сільського господарства і потім перевершити цей рівень у значних розмірах. У серпні того ж року Верховна Рада Української РСР прийняла

закон про п'ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства республіки.

Згідно з цим планом передбачалося перш за все відбудувати підприємства Донбасу, Криворізького басейну, Дніпрогес, металургійні й машинобудівні заводи, електростанції та інші промислові об'єкти. Значні кошти було виділено для розвитку легкої і харчової промисловості, сільського господарства, для відбудови міст і сіл, підвищення матеріального і культурного рівня життя радянських людей. Про значимість нового п'ятирічного плану свідчить той факт, що обсяг капітальних робіт по Українській РСР становив 65,1 мільярда карбованців. Це перевищувало капіталовкладення в усе народне господарство Радянського Союзу в роки першої п'ятирічки.

Комуністична партія України, перебудувавши свою діяльність у відповідності з вимогами мирного часу, розгорнула величезну роботу по мобілізації трудящих республіки на втілення в життя накреслень нової п'ятирічки. Високу свідомість і організаційність у їх здійсненні виявив робітничий клас, за почипом якого почалося і з кожним днем набирало все ширшого розмаху Всесоюзне соціалістичне змагання за виконання і перевиконання п'ятирічного плану. Найважливішою особливістю цього змагання було багатство його змісту і форм, широка участь трудящих мас, їх висока трудова й політична активність.

Часто буваючи у великих промислових центрах, на будовах республіки, Д. С. Корот-

ченко націлював комуністів на те, щоб робітничі колективи, в яких вони працюють, своєчасно підхоплювали і використовували нові форми соціалістичного змагання, залучали до нього якнайширші верстви трудящих. Секретар ЦК КП(б)У вимагав від партійних організацій узагальнювати й поширювати в масах досвід новаторів виробництва, забезпечувати сприятливі умови для роботи раціоналізаторів і винахідників, організовувати проведення міських, районних і заводських нарад та партійно-технічних конференцій по вивченню і поширенню досвіду передовиків виробництва. У 1946—1947 роках за активною участю Д. С. Коротченка були проведені збори партійного і господарського активу підприємств вугільної промисловості Донбасу, будівників газопроводу Дашава — Київ, партійних працівників залізниць України, спеціалістів різних галузей сільськогосподарського виробництва.

Багато уваги приділяв Д. С. Коротченко дальшому поліпшенню внутріпартійної роботи, піднесенню бойовистості партійних організацій. Віп вимагав від партійних працівників глибоко займатися питаннями внутріпартійного життя, додержуватись принципів колективного керівництва, правильно поєднувати політичну і господарську роботу, регулярно проводити партійні збори, активи, пленуми і засідання бюро, серйозно займатися зростанням парторганізацій, добором і вихованням кадрів, налагодженням систематичного контролю і перевірки виконання прийнятих рішень.

Надаючи великого значення добору кадрів і зміцненню партійно-політичної роботи на місцях, Д. С. Коротченко, як і інші члени Політбюро ЦК КП(б)У, часто виїжджав у обласні та великі промислові центри, де виступав перед партійними, радянськими і господарськими працівниками, брав участь у засіданнях бюро і пленумах партійних комітетів, подавав практичну допомогу в організації масово-політичної роботи, спрямованої на відбудову народного господарства і розвиток культури. Не лише вимагати від керівників партійних, радянських і господарських органів добре поставленої роботи та викопання планів, але й подавати їм на місцях конкретну дійову допомогу — така одна з характерних рис організаторської роботи Д. С. Коротченка.

Особливого значення надавав Дем'ян Сергійович питанням виховання молодих комуністів. І це цілком зрозуміло. Адже у відбудовний період партійна організація республіки, як і вся партія, швидко зростала в кількісному відношенні. Так, наприклад, якщо на 1 січня 1946 року в лавах Комуністичної партії України було 320 307 комуністів, що становило 56,7 процента довоєнного складу, то вже через рік — на 1 січня 1947 року — її кількісний склад досяг довоєнного рівня¹. Таке бурхливе зростання відбувалося за рахунок повернення багатьох комуністів з армії, а також за рахунок но-

¹ «Нариси історії Комуністичної партії України», стор. 535.

воприйнятих. У більшості це були молоді комуністи, віддані справі партії, загартовані в боях і праці, але слабо підготовлені в ідейно-теоретичному відношенні. На необхідності проведення наполегливої, копіткої ідейно-виховної роботи партійних організацій з такими комуністами наголосив ЦК ВКП(б) у прийнятій 26 липня 1946 року постанові «Про зростання партії та заходи по зміцненню партійно-організаційної і партійно-політичної роботи з повоприйнятими в ВКП(б)». Це питання обговорювалося на квітневому (1947 р.) Пленумі ЦК КП(б) України. З доповіддю на ньому виступив секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко.

Проаналізувавши роботу партійних комітетів, первинних партійних організацій по прийому в партію та ідейному вихованню повоприйнятих, доповідач підкреслив важливість дальшого поліпшення ідейно-виховної роботи з молодими комуністами. «Партійні організації, — зазначив він, — повинні так працювати, щоб кожен повоприйнятий у партію ідейно зростає, активно втягувався в партійне життя, загартовувався політично, набирался сил і почував себе на дорученій ділянці роботи справжнім ватажком і організатором мас»¹. Пленум ЦК КП(б)У у постанові, прийнятій по доповіді Д. С. Коротченка, зобов'язав партійні організації республіки забезпечити значне поліпшення справи прийому в партію та виховання мо-

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 6, арк. 53.

лодих комуністів, піднесення всієї організаційно-партійної і партійно-політичної роботи.

Важливе місце в діяльності Д. С. Коротченка як секретаря ЦК КП(б)У займали питання партійного керівництва роботою Рад, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій. Центральний Комітет КП(б)У у перші післявоєнні роки вжив ряд заходів для зміцнення керівництва республіканськими міністерствами і відомствами, поліпшення діяльності обласних, міських, районних і сільських Рад депутатів трудящих, організації підготовки радянських працівників. Особливо велику роботу було здійснено у зв'язку з проведенням виборів до Верховної Ради СРСР в 1946 році і Верховної Ради Української РСР у 1947 році. Всі ці заходи мали сприяти значному піднесенню партійно-масової роботи, зміцненню та активізації діяльності органів Радянської влади в республіці.

НА ЧОЛІ УРЯДУ РЕСПУБЛІКИ

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 26 грудня 1947 року Д. С. Коротченко був призначений Головою Ради Міністрів Української РСР. Сприймавши це призначення як вияв величезного довір'я Комуністичної партії, Дем'ян Сергійович з властивою йому енергією й наполегливістю приступив до роботи.

В цей час республіка являла собою велетенську будову: відроджувалась і вдосконалювалась на основі нової техніки промисловість, створювалися нові галузі виробництва, зміцнювалася матеріально-технічна база сільського господарства, дальшого розвитку набували наука і культура.

Це вимагало неухильного підвищення ролі і відповідальності

всіх ланок державного апарату. І Голова уряду республіки вживає необхідних заходів для поліпшення роботи апарату Ради Міністрів УРСР, міністерств і відомств, обліви-конкомів, фінансових та планових органів. Ось далеко не повне коло питань, які ставив Дем'ян Сергійович на обговорення на засіданнях Ради Міністрів та Бюро Ради Міністрів Української РСР; про державний план відбудови і розвитку народного господарства УРСР; про підсумки виконання плану капітального будівництва в республіці; про хід виконання міністерствами і відомствами УРСР зобов'язань перед державним бюджетом; про забезпечення в'язучими матеріалами виробництва шлакоблоків на підприємствах житлово-цивільного будівництва УРСР; про технічне переозброєння олійної та жирової промисловості; про будівництво ставів і водоймищ у колгоспах УРСР; про заходи по поліпшенню книжкової торгівлі в республіці; про підготовку до літнього табірно-стійлового утримання худоби в колгоспах і радгоспах УРСР; про підготовку до будівництва торговельної мережі в містах і селах УРСР; про якість та асортимент дитячих іграшок, що виробляють підприємства Міністерства місцевої промисловості УРСР та Укооппромади, та багато інших.

Як дбайливий і завбачливий господар, Д. С. Коротченко порушує перед Радою Міністрів СРСР клопотання про забезпечення розрідженим газом міста Києва, просить передбачити в бюджеті УРСР асигнування на утримання санаторіїв матері і дитини, а та-

кож на харчування хворих туберкульозом у лікарнях республіки, збільшити риночний фонд цукру для Української РСР, зокрема для Допбасу. Дбаючи про збереження природних багатств республіки, Коротченко сигналізує Союзному урядові про напружене становище з ресурсами деревини на Україні і просить зобов'язати Міністерство радгоспів СРСР забезпечити радгоспи України лісоматеріалами. А скільки важливих питань порушував Дем'ян Сергійович у виступах на пленумах ЦК КП(б)У, на республіканських нарадах передовиків сільського господарства!

...Морозного, спіжного дня, 25 січня 1949 року о 12 годині в Києві в урочистій обстановці відкрився XVI з'їзд КП(б)У. З усіх куточків республіки на з'їзд, який зібрався вперше після закінчення Великої Вітчизняної війни, прибуло 650 делегатів з ухвальним і 85 делегатів з дорадчим голосом, які представляли 784 689 членів і кандидатів у члени партії¹. Серед делегатів з'їзду було 18 Героїв Радянського Союзу, 33 Герої Соціалістичної Праці, 10 лауреатів Державної премії, 383 — нагороджених орденами і медалями СРСР. 270 делегатів брали безпосередню участь у боях проти німецько-фашистських загарбників, 65 — були керівниками й учасниками партизанського руху і комуністичного підпілля.

¹ Див. «XVI з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. Матеріали з'їзду». К., Держполітвидав УРСР, 1949, стор. 3.

Д. С. Коротченка разом з іншими відомими партійними працівниками обрали до президії з'їзду. Йому також випала честь бути головуючим у перший день роботи з'їзду.

Подіями всесвітньо-історичного значення був насичений майже дев'ятирічний період, що минув з часу XV з'їзду КП(б)У. Це були роки боротьби і перемог, ратного і трудового героїзму радянських людей, роки, коли трудящі України в єдиній сім'ї народів СРСР, ще тісніше згуртувавшись навколо Комуністичної партії, витримали всі випробування війни, внесли гідний вклад у справу перемоги над ненависним ворогом і в історично короткий строк добилися величезних успіхів у відродженні рідної землі. Про все це яскраво говорили у своїх виступах делегати.

27 січня на вечірньому засіданні з'їзду головуючий Д. З. Мануїльський надав слово члену Політбюро ЦК КП(б)У, Голові Ради Міністрів УРСР Д. С. Коротченку. Розповідаючи про вклад українського народу в перемогу над німецько-фашистськими загарбниками, Д. С. Коротченко зупинився на парадногосподарських завданнях 1949 року і на тих внутрішніх резервах, найповніше використання яких дасть можливість забезпечити їх здійснення. Промовець, зокрема, звернув увагу делегатів на широке використання місцевих паливних ресурсів — бурого вугілля і торфу, всемірне збільшення соціалістичних нагромаджень, суворий режим економії, поліпшення роботи планових і фінансових органів, піддав критиці ряд міністерств і ві-

домств, які недостатньо займалися економікою і фінансами. У своєму виступі Дем'ян Сергійович наголосив на необхідності підвищувати роль і відповідальність виконкомів місцевих Рад у розв'язанні господарських завдань і забезпеченні виконання державних планів, дальшого розвитку торгівлі тощо.

Положення, викладені у виступі Д. С. Коротченка, інших делегатів, дістали відображення в Резолюції з'їзду. В ній було визначено конкретні шляхи якнайшвидшого завершення відбудови пародного господарства і культури республіки, виражено непохитну волю комуністів, усіх трудящих Радянської України наполегливо боротися за перетворення в життя накреслень Комуністичної партії.

Здійснюючи рішення XVI з'їзду КП(б)У, партійні і радянські органи, всі трудящі республіки посилили боротьбу за дострокове виконання четвертої п'ятирічки, за мобілізацію внутрішніх резервів підприємств, підвищення їх рентабельності, впровадження нової техніки і передових методів праці.

Значну роль у розв'язанні цих завдань відіграли партійно-технічні конференції, що відбувалися в масштабах міста, району, окремого підприємства. У них брали участь директори підприємств, інженери, економісти, технологи, передовики виробництва. На конференціях обговорювалися такі питання, як рентабельність, прискорення оборотності оборотних коштів, підготовка переходу цехів на госпрозрахунок та багато інших.

Д. С. Коротченко, який мав досвід організації і проведення таких конференцій іде з тридцятих років, коли перебував у Москві на партійно-господарській роботі, надавав їм величезного значення як одному з ефективних засобів у боротьбі за дальше поліпшення економічної діяльності промислових підприємств. Тож перідо і тепер він був учасником партійно-технічних конференцій. Взявши, наприклад, участь у конференції на київському заводі «Арсенал», він порекомендував запрошувати на партійно-технічні конференції більше передових виробничників.

Дружба Д. С. Коротченка з арсенальцями, яка встановилася в передвоєнні роки, стала ще міцнішою після війни. Коли завод, повернувшись з евакуації у визволений Київ, почав відбудовувати зруйновані цехи, постало питання, в якому напрямі розвиватиметься підприємство далі. І в тому, що «Арсенал» у післявоєнний період став одним з найбільших у країні підприємств по виробництву найдосконаліших оптичних приладів, чимала заслуга належить Д. С. Коротченку.

Багатогранна діяльність ЦК КП(б)У й уряду Радянської України, наполеглива боротьба партійних організацій, усіх трудящих республіки за дострокове виконання четвертої п'ятирічки увінчалися чудовими успіхами. Запланованого на 1950 рік рівня промислового виробництва в УРСР було досягнуто достроково — в IV кварталі 1949 року. Обсяг валової продукції на Україні збільшився протягом 1946—1950 років у 4,4 раза і пе-

ревищив рівень 1940 року на 15 процентів. На кінець п'ятирічки Україна дала більше, ніж до війни, вугілля, прокату чорних металів, залізної руди, електроенергії, мінеральних добрив та інших найважливіших видів промислової продукції. Великих успіхів досягло машинобудування: було освоєно виробництво нових тепловозів, турбін високого тиску, автомобілів, крокуючих екскаваторів, автопавантажувачів, вугільних комбайнів, потужних шахтних підйомників, високопродуктивних металообробних верстатів.

Значні зрушення відбулись і в розвитку сільськогосподарського виробництва. Було зміцнено матеріально-технічну базу сільського господарства, відновлено й перевершено розміри довоєнних посівних площ, підвищилася врожайність зернових і технічних культур.

Великі успіхи, досягнуті трудящими республіки в галузі матеріального виробництва, зумовили значне піднесення матеріального і культурного рівня їх життя. Зросла заробітна плата робітників і службовців, збільшилися доходи колгоспників, поліпшилися їх житлові умови. В 1950 році в містах і селах республіки діяло в 1,4 раза більше клубів і бібліотек, ніж у 1940 році, у півтора раза порівняно з цим же роком збільшився тираж книг, що видавалися на Україні.

В результаті успішного виконання трудящими Радянського Союзу, в тому числі Української РСР, четвертого п'ятирічного плану було відбудовано народне господарство, зроблено важливий крок уперед у розвитку

матеріально-технічної бази соціалізму. Для завершення будівництва соціалістичного суспільства треба було ще багато попрацювати, подолати чимало труднощів. Радянські люди, вступивши в нову п'ятирічку, з ще більшою енергією і натхненням приступили до виконання поставлених партією завдань. Над втіленням їх у життя невтомно трудився і Д. С. Коротченко.

Дем'ян Сергійович часто бував на шахтах Донбасу і Криворіжжя, на будовах Києва і Харкова, в колгоспах Сумщини і Волині. Багато уваги в цей час приділяв він будівництву великих гідротехнічних споруд на півдні України — Каховської гідроелектростанції, Південно-Українського і Північно-Кримського каналів. Про те, що зроблено по спорудженню цих будов, що передбачається зробити протягом найближчого часу, про підготовку до освоєння зрошуваних земель Д. С. Коротченко розповів на лютому (1952 р.) Пленумі ЦК КП(б) України.

Широким було коло питань, які щодня доводилося розв'язувати Голові Ради Міністрів. В робочому блокноті Д. С. Коротченка зберігся список питань, що їх він вирішував протягом лютого—березня 1952 року, зокрема: запровадити систематичний контроль з боку Ради Міністрів УРСР за проведенням на високому агротехнічному рівні весняно-польових робіт і сівби ярих зернових та технічних культур; простежити за виконанням у визначені строки плану виробництва запасних частин для тракторів і сільськогосподарських машин на промислових підприєм-

ствах республіки; встановити контроль за своєчасним забезпеченням МТС паливом та мастилами на весь період сільськогосподарських робіт; розглянути на засіданні Бюро Ради Міністрів УРСР пропозиції щодо збільшення виробництва овочів і картоплі в Донбасі; розробити додаткові заходи щодо дальшого організаційно-господарського зміцнення колгоспів у західних областях, простежити за виконанням плану будівництва в цих областях приміщень для соціально-культурних закладів; встановити систематичний контроль за виконанням постанови Пленуму ЦК КП(б)У з ідеологічних питань; розібратися зі станом підготовки наукових кадрів у системі Академії наук УРСР. Всього понад 80 питань!

Вирішуючи багато важливих партійних і державних справ, Д. С. Коротченко завжди додержувався високої партійної і трудової дисципліни, був прикладом організованості, точності й акуратності. Творчо поєднуючи участь у численних засіданнях та нарадах з практичною організаторською роботою на місцях, він не терпів непотрібної метушні, поверховості й парадності, сумлінно й старанно готував будь-яке доручене йому питання. Так, готуючи на засідання Політбюро ЦК КП(б)У питання про стан догляду за посівами зернових і технічних культур та підготовку до збирання врожаю в колгоспах республіки, Дем'ян Сергійович на чолі групи відповідальних працівників та спеціалістів сільського господарства в останній декаді травня 1952 року відвідав близько 60 райо-

нів Вінницької, Кіровоградської, Одеської, Сумської і Чернігівської областей. Зроблені ним під час цієї поїздки нотатки свідчать, що, вивчаючи питання, він глибоко вникав у всі ланки господарського життя на місцях, цікавився не лише наявним станом окремих районів і колгоспів, а й перспективами їх дальшого економічного й культурного розвитку.

Поряд з нотатками, що стосуються сільського господарства, є й такі: потурбуватись про виділення коштів для ремонту музею О. В. Суворова в селі Тимонівка Тульчинського району Вінницької області; включити в план капітального будівництва спорудження жилих будинків у Кіровограді; посприяти скорішому розв'язанню питання про будівництво міської лікарні в місті Козельці Чернігівської області; допомогти у вирішенні питання про призначення персональної пенсії колишньому командирові батальйону Новгород-Сіверського полку в період громадянської війни М. М. Слюньку; влаштувати на лікування старого більшовика з міста Шостки П. С. Успенського¹. З поверненням Д. С. Коротченка до Києва всі ці питання були оперативно розв'язані.

У серпні 1952 року ЦК ВКП(б) опублікував проект Директив по п'ятому п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1951—1955 роки і проект змін у

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 13, арк. 61.

Статуті партії, які мав затвердити наступний ХІХ з'їзд ВКП(б).

В обстановці широкого обговорення цих надзвичайно важливих документів відбувся ХVІІ з'їзд КП(б) України. У промові на з'їзді Д. С. Коротченко говорив про успіхи, яких досягли трудящі Радянської України під керівництвом партійної організації республіки в роки першої післявоєнної п'ятирічки, про завдання, що стоять перед ними у повій — п'ятій п'ятирічці. «Ми повинні забезпечити успішне виконання плану 1953 року по дальшому спорудженню грандіозних будов — Каховської гідроелектростанції і Південно-Українського каналу,— сказав, зокрема, Дем'ян Сергійович.— Це справа честі всієї нашої республіки. Ми також повинні забезпечити успішне будівництво нових і реконструкцію існуючих шахт, металургійних, машинобудівних та інших заводів... Ми будуватимемо кілька сот підприємств, у тому числі легкої, харчової, м'ясо-молочної, місцевої і кооперативної промисловості, промисловості будівельних матеріалів і підприємств будівельної індустрії. З них близько 100 підприємств повинно бути введено в дію вже в 1953 році... Значно розширюється також будівництво жител, шкіл, лікарень». Змалювавши велику програму капітальних робіт, промовець наголосив на необхідності підвищувати рівень механізації будівельних робіт, широко застосовувати передові методи праці і нові види будівельних матеріалів, далі поліпшувати

роботу партійних, радянських і господарських органів по керівництву будівництвом¹.

Невдовзі після XVII з'їзду Компартії України Д. С. Коротченко, як делегат від Київської партійної організації, бере участь у роботі XIX з'їзду КПРС. Натхнений його рішеннями, Дем'ян Сергійович з усією власною йому енергією і наполегливістю працює над розв'язанням завдань п'ятої п'ятирічки.

Перебуваючи на початку 1953 року в Прикарпатті, він детально знайомиться з станом розвитку промисловості, сільського господарства та культурного будівництва у Станіславській (тепер Івано-Франківська) і Дрогобицькій областях, подає велику допомогу партійно-радянському активові на місцях у зміцненні колгоспів та організації боротьби з бандами українських буржуазних націоналістів. У першій половині лютого Дем'ян Сергійович виступив з промовою перед учасниками республіканської наради передовиків сільського господарства, в якій вказав на необхідність швидкого розв'язання проблеми забезпечення великих промислових центрів картоплею й овочами. На параді, що відбулася наприкінці березня, він порушує питання про підвищення врожаїв гречки, проса та інших круп'яних культур. З великою, змістовною доповіддю «Про збільшення виробництва, піднесення якості товарів масового споживання і заходи по забезпеченню

¹ «XVII з'їзд Комуністичної партії більшовиків України. Матеріали з'їзду». К., Держполітвидав УРСР, 1953, стор. 172—174.

поліпшення побутового обслуговування трудящих Д. С. Коротченко виступив на червеному Пленумі ЦК КП України.

Важливі питання дальшого розвитку сільського господарства Української РСР порушив Д. С. Коротченко на вересневому (1953 р.) Пленумі ЦК КПРС. Розповівши про відрадні зрушення, що протягом останніх років стались у сільському господарстві республіки, він докладно спинився на тих резервах і можливостях, найповніше використання яких забезпечить підвищення врожайності всіх сільськогосподарських культур і збільшення виробництва продуктів тваринництва. Д. С. Коротченко звернув увагу учасників Пленуму на ряд вузьких місць, що гальмують дальший розвиток сільськогосподарського виробництва, із знанням справи висунув проблеми, розв'язання яких мало сприяти загальному піднесенню сільського господарства на Україні.

Характерною рисою діяльності Д. С. Коротченка була його повсякденна турбота про виховання кадрів, удосконалення роботи апарату Ради Міністрів, радянських і господарських органів республіки. Виступаючи на зборах партійної організації Управління справами Ради Міністрів УРСР 15 липня 1953 року, він підкреслював: «Ми, як працівники державного апарату,— повинні бути активними провідниками в життя директив партії і Радянського уряду. Кожен з нас повинен трудитися ще з більшою енергією, наполегливо боротися під керівництвом партії, її Центрального Комітету за виконання

і перевиконання поставлених завдап, бути зразком для всіх працівників радянських і господарських організацій республіки»¹. Дем'ян Сергійович неодноразово вказував, що в кожному колективі основою виховання кадрів є добре налагоджена партійно-політична та ідейно-виховна робота, озброєння їх марксистсько-ленінським вченням.

Всі, хто працював разом з Д. С. Коротченком, розповідають, що йому була притаманна якась особлива властивість розпізнавати людей, і він рідко в них помилявся. Дем'ян Сергійович дуже уважно і чуйно ставився до людей, довіряв їм, підтримував їх ініціативу. Виступаючи на зборах і пленумах, а також у розмовах з керівними працівниками, він завжди вказував, що особливо цінним надбанням є люди, кадри, які виросли за роки Радянської влади, і що їх треба берегти. Вимагаючи цього від інших, Д. С. Коротченко сам подавав у цьому приклад.

Разом з тим, Дем'ян Сергійович нещадно боровся з бюрократизмом, тяганиною, оказамлюванням. Він завжди підкреслював, що турбота про людей, про краще задоволення їх потреб завжди повинна бути в центрі уваги працівників державного апарату. Ведучи нещадну, непримиренну боротьбу з бюрократами, які зволікали розгляд скарг трудящих, бездушно ставилися до їх запитів і за-

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 15, арк. 372—378.

яв, він цікавився, чому ту чи іншу скаргу не було розглянуто у пиякчій інстанції, внаслідок чого вона потрапляла у вищу. «Найрішучішу боротьбу треба повести з фактами бюрократизму, бездушного ставлення до заяв і скарг трудящих, — підкреслював Д. С. Коротченко у вже згадуваному виступі на зборах партійної організації Управління справами Ради Міністрів УРСР. — Треба дбати про те, щоб кожен працівник працював зразково, сумлінно виконував свої обов'язки, чуйно ставився до людей. Потрібно значно підвищити революційну пильність, суворо охороняти державну таємницю, поліпшити справу добору кадрів. Рішуче треба боротися з проявами буржуазного націоналізму, виховувати всіх людей в дусі дружби народів, в дусі вдячності і відданості великому російському народові, в дусі високого радянського патріотизму і гарячої любові до партії»¹.

В центрі уваги Д. С. Коротченка завжди були питання зростання добробуту трудящих, підвищення матеріального і культурного рівня їх життя. «Найбільшим досягненням нашої партії є неухильне піднесення добробуту і культури трудящих, — відзначав Дем'ян Сергійович у доповіді на червнево-му (1953 р.) Пленумі ЦК Компартії України. — Життя наших людей з кожним роком краще. Населення одержує все більше й більше хліба, м'яса, жирів, цукру, тканин,

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 26, арк. 163.

взуття та інших товарів... За післявоєнні роки ми здійснили величезну програму будівництва житла, шкіл, лікарень, клубів і комунальних підприємств, провели значну роботу по благоустрою міст, розвитку транспорту, водопостачання, розширенню торгівлі. На всі ці заходи по нашій республіці витрачено понад 100 мільярдів карбованців. Зроблено немало, але на цьому ми не можемо зупинятись, бо законом для нашої партії і уряду є обов'язок неослабно турбуватися про благо народу, про максимальне задоволення його матеріальних і культурних запитів»¹.

Саме у піклуванні про благо і щастя народу, у беззавітному служінні справі Комуністичної партії Д. С. Коротченко вбачав смисл усієї своєї багатогранної і певтомної діяльності, всього свого життя.

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 15, арк. 953.

ГОЛОВА ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

П'ятнадцятого січня 1954 року вищий законодавчий орган державної влади республіки обрав Дем'яна Сергієвича Коротченка Головою Президії Верховної Ради Української РСР. І знову — величезна партійна і державна діяльність, участь у партійних з'їздах і пленумах ЦК, у сесіях Верховних Рад СРСР і УРСР та засіданнях їх Президій, відповідальна робота як члена ЦК КПРС і члена Політбюро ЦК Компартії України.

Це був час, коли Комуністична партія, виконуючи рішення свого XIX з'їзду, піднімала маси на виконання нової п'ятирічки, здійснювала важливі політичні й економічні заходи, спрямовані на неухильне піднесення народного господарства і підвищення матері-

ального та культурного рівня життя трудящих, на дальший розвиток радянської демократії, зміцнення радянського суспільного і державного ладу. У зв'язку з цим Комуністична партія України приділяла особливу увагу поліпшенню роботи Рад як найбільш масових органів Радянської влади, максимальному використанню їх можливостей у соціалістичному будівництві.

Як Голова Президії Верховної Ради УРСР, Д. С. Коротченко з перших днів своєї роботи на новому посту пацілював Ради депутатів трудящих республіки на активну діяльність по керівництву господарським і культурним будівництвом, по дальшому піднесенню творчої ініціативи мас, викликаной підготовкою до паступного XVIII з'їзду Комуністичної партії України. Робітники й колгоспники ставали на трудову вахту на честь з'їзду, брали соціалістичні зобов'язання по достроковому виконанню виробничих завдань, підвищенню продуктивності праці, зниженню собівартості продукції.

Трудове змагання за гідну зустріч з'їзду розгорталось в знаменні дні підготовки до святкування 300-річчя возз'єднання України з Росією — великого свята не лише російського і українського, але й усіх народів багатонаціонального Радянського Союзу. Колективи промислових підприємств, будов, колгоспів республіки, змагаючись з трудовими колективами Російської Федерації, посилили активність у боротьбі за дострокове виконання п'ятого п'ятирічного плану. Шахтарі Донбасу змагалися з гірниками Кузбасу;

машинобудівники Харкова, Краматорська, Києва — з машинобудівниками Москви, Ленінграда, Свердловська; тваринники колгоспу імені Леніна Лебединського району Сумської області — з тваринниками Підмосков'я. Це трудове змагання переросло в змагання між окремими областями, а потім і республіками — Україною і Російською Федерацією.

16 січня 1954 року Д. С. Коротченко підписав Указ Президії Верховної Ради Української РСР про перейменування міста Проскурова в місто Хмельницький, а Кам'янець-Подільської області — в Хмельницьку область з нагоди 300-річчя возз'єднання України з Росією.

В другій половині лютого трудящі України з почуттями радості і сердечної вдячності великому російському народові зустріли Указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області до складу Української РСР. У промові, виголошеній на засіданні Президії Верховної Ради СРСР 19 лютого 1954 року в Москві, Д. С. Коротченко від імені всього українського народу висловив сердечну подяку Президії Верховної Ради Російської РФСР за цей великодушний благородний акт.

У березні 1954 року Д. С. Коротченко взяв участь у роботі XVIII з'їзду Компартії України, який приділив значну увагу поліпшенню діяльності і підвищенню ролі місцевих Рад депутатів трудящих. І це цілком закономірно. Адже на час з'їзду на Україні діяло понад 18 тисяч сільських, селищних, ра-

йонних, міських і обласних Рад, де працювало понад 330 тисяч депутатів — передових робітників, колгоспників, представників трудової інтелігенції. Під керівництвом партійних організацій радянські органи на місцях перебудовували свою роботу у відповідності з новими завданнями. Глибокий аналіз діяльності Рад дав у своєму виступі на з'їзді Д. С. Коротченко. Він наголосив на необхідності значно поліпшити їх роботу, піднести роль депутатів, добиватися, щоб усі вони були справжніми організаторами мас. Дем'ян Сергійович піддав гострій критиці ті виконки місцевих Рад, які замість перевірки виконання рішень партії і уряду, живого зв'язку з масами, організаторської роботи захоплюються великою кількістю засідань, парад, обмежуються прийняттям численних рішень, розпоряджень, директив. Однак «прийняти рішення, — наголошував Дем'ян Сергійович, — це ще не значить розв'язати справу: головне полягає в тому, як учить наша партія, щоб організувати людей на виконання прийнятого рішення, забезпечити систематичний контроль і перевірку виконання»¹.

Виконуючи рішення з'їзду, партійні та радянські органи збагачувалися новим досвідом організаційної та масово-політичної роботи, зміцнювали зв'язки з масами, наполегливо працювали над підвищенням трудової активності мас, вихованням їх у дусі радян-

¹ «XVIII з'їзд Комуністичної партії України. Матеріали з'їзду». К., Держполітвидав УРСР, 1954 стор. 144.

ського патріотизму і соціалістичного інтернаціоналізму.

Яскравим проявом ленінської дружби народів СРСР було святкування в травні 1954 року 300-річчя возз'єднання України з Росією. Масові торжества почалися 16 травня у Переяславі-Хмельницькому величезним мітингом трудящих, на якому з хвилюючою промовою виступив Голова Президії Верховної Ради УРСР Д. С. Коротченко. Привітавши учасників мітингу від імені Центрального Комітету Компартії України, Президії Верховної Ради та Ради Міністрів УРСР з великим святом, Дем'ян Сергійович розповів про величезне значення возз'єднання України з Росією, закликав і надалі зміцнювати животворну дружбу між російським і українським народами, між усіма народами Радянського Союзу.

З великою гостинністю і теплотою, з сердечною радістю і безмежною любов'ю приймав український народ на своїй землі посливців братнього російського народу. На кожній станції, починаючи з Хутора-Михайлівського, дорогих гостей зустрічали хлібом-сіллю, щирими вітаннями, гарячими обіймами, букетами квітів...

І ось поїзд прибуває до Києва. На фасаді вокзалу величезне панно «Навіки з Москвою, навіки з російським народом!». Привокзальну площу, прикрашену прапорами всіх союзних республік, заповнили тисячі киян з квітами й транспарантами із словами палкого привіту російським братам.

На пероні делегацію братньої Росії, очолювану Головою Президії Верховної Ради РРФСР М. П. Тарасовим, зустрічають Голова Президії Верховної Ради Української РСР Д. С. Коротченко, відповідальні працівники Центрального Комітету Компартії України та уряду республіки. За народним звичаєм дорогим гостям на вишиваному українському рушнику підносять хліб-сіль. Від імені делегації М. П. Тарасов дякує за хліб-сіль, гаряче поздоровляє киян, весь український народ з великим святом — 300-річчям возз'єднання України з Росією.

22 травня в Києві в обстановці всенародного торжества в театрі опери і балету ім. Т. Г. Шевченка відбулася Ювілейна сесія Верховної Ради Української РСР, в якій взяли участь делегації всіх союзних республік і гості з багатьох соціалістичних країн. У зв'язку з великим національним святом українського і російського народів, святом усіх братніх народів нашої країни та нагородженням Української РСР і її столиці Києва орденом Леніна на ім'я Верховної Ради, Ради Міністрів УРСР та ЦК Компартії України надійшло привітання від Президії Верховної Ради, Ради Міністрів СРСР та ЦК КПРС, в якому високо оцінювалися героїчна праця та успіхи українського народу, досягнуті в соціалістичному будівництві.

Ювілейна сесія Верховної Ради УРСР у привітальному листі-відповіді великому російському народові від українського народу запевнила, що «український народ і далі високо триматиме побідоносний прапор на-

пої великої партії, прапор комунізму, берегтиме, як зіницю ока, дружбу народів СРСР». «Як не висохнуть моря і океани,— говорилося в листі,— так ніколи не вичерпається вікова братерська дружба російського і українського народів. Не було, немає і ніколи не буде такої сили, яка могла б похитнути нашу єдність... Наша дружба — велика незламна сила у боротьбі за перемогу комунізму, великий запалюючий приклад для всього прогресивного людства. Мільйони людей земної кулі, звертаючи свої погляди до Радянського Союзу, бачать, що тільки соціалізм забезпечує розквіт народів і націй, справжню дружбу і рівність народів, їх співробітництво і взаємодопомогу».

Наприкінці травня делегація Української РСР, очолювана Д. С. Коротченком, взяла участь у роботі Ювілейної сесії Верховної Ради Російської РФСР, присвяченої 300-річчю возз'єднання України з Росією, та в масових торжествах з цієї нагоди у Москві.

Велике свято російського і українського народів вилилось у могутню демонстрацію непорушної дружби і братерства всіх народів пашої багатонаціональної Вітчизни, послужило могутнім стимулом у боротьбі трудящих Радянської України за успішне виконання планів п'ятої п'ятирічки.

Підсумки виконання республікою п'ятирічного плану були підбиті на ХІХ з'їзді Комуністичної партії України, який відбувся в січні 1956 року. В центрі уваги делегатів був проєкт директив ХХ з'їзду КПРС по шостому п'ятирічному плану розвитку на-

родного господарства СРСР на 1956—1960 роки.

Як відмічалось на з'їзді, протягом минулої п'ятирічки у розвитку народного господарства Української РСР, насамперед промисловості, було досягнуто значних успіхів. Запланованого рівня промислового виробництва було досягнуто за 4 роки, чому сприяло широке впровадження прогресивних методів роботи, боротьба за спеціалізацію і кооперування підприємств. За п'ятирічку стало до ладу понад 500 великих промислових підприємств. Швидкими темпами зростала енергетика. У 1955 році, тобто на рік раніше строку, почали давати струм агрегати Каховської ГЕС. Були введені в дію потужні Слов'янська і Придніпровська теплові станції.

Збільшення виробництва продуктів землеробства і тваринництва добилися працівники сільського господарства республіки. Боротьба за піднесення сільського господарства ставала дійсно всенародною справою. Ширилося шефство колективів промислових підприємств над колгоспами, налагодження якого Д. С. Коротченко надавав великої уваги. Буваючи на заводах і в колгоспах, він цікавився, як робітники забезпечують хліборобів передовою технікою, мінеральними добривами, як окремі колективи промислових підприємств допомагають трудівникам села механізувати трудомісткі процеси сільськогосподарського виробництва. Активна шефська допомога робітничого класу давала чудові результати. Лише протягом 1954

року робітничі колективи заводів і фабрик республіки допомогли електрифікувати 166 МТС і колгоспів, спорудити 600 артезіанських колодязів, побудувати приміщення для 250 ферм.

Але, як зазначили у своїх виступах делегати, досягнуті успіхи могли б бути значно кращими, якби партійні, радянські та господарські органи більш конкретно, із глибшим знанням справи керували розвитком окремих галузей народного господарства, оперативніше вживали заходів по ліквідації наявних недоліків. Про необхідність значного посилення ролі Рад у боротьбі за технічний прогрес і підвищення продуктивності праці в промисловості та сільському господарстві, за підвищення матеріального і культурного рівня життя народу говорив у своїй промові на XIX з'їзді Компартії України Д. С. Коротченко. Значну увагу приділив він також одній із сторін багатогранної діяльності Рад — забезпеченню соціалістичної законності.

«Радянські закони,— підкреслив Дем'ян Сергійович,— виражають волю нашого народу, вони стоять на охороні інтересів соціалістичної держави і разом з тим охороняють права і свободи всіх громадян, їх працю, здоров'я, майно. Тому точне і беззаперечне виконання законів є загальним обов'язком Рад, усіх депутатів, громадських організацій, всіх без винятку службових осіб і громадян».

Визначною історичною подією став XX з'їзд КПРС, що відбувся у лютому

1956 року. Про підсумки роботи з'їзду, про затверджені ним Директиви по шостому п'ятирічному плану розвитку народного господарства країни на 1956—1960 роки доповідав на відкритих партійних зборах київського заводу «Більшовик» делегат XX з'їзду КПРС Д. С. Коротченко.

Наполегливо перетворюючи в життя своєю героїчною працею рішення XX з'їзду КПРС, робітники, колгоспники, інтелігенція України, як і трудящі всього Радянського Союзу, кожного дня радували Батьківщину своїми успіхами в господарському і культурному будівництві.

Плодотворну роботу по здійсненню рішень з'їзду проводили Ради депутатів трудящих республіки, діяльність яких спрямовувала Президія Верховної Ради УРСР, її Голова Д. С. Коротченко.

За поданням Президії третя сесія Верховної Ради Української РСР у березні 1957 року прийняла рішення про створення нових постійних комісій по промисловості і транспорту, по сільському господарству, по освіті і культурі, по охороні здоров'я і соціальному забезпеченню. Роботі постійно діючих комісій Д. С. Коротченко надавав великого значення, вважаючи, що «саме в комісіях пайбільш яскраво виявляється робота депутатів. Через постійні комісії Верховна Рада здійснює керівництво державним апаратом. Постійно діючі комісії — один із засобів розширення демократичних функцій Рад».

Значну роль у поліпшенні діяльності Рад депутатів трудящих відіграла прийнята па

початку 1957 року постанова ЦК КПРС «Про поліпшення діяльності Рад депутатів трудящих і посилення їх зв'язку з масами», в якій було визначено основні завдання Рад: зміцнення місцевих Рад та посилення їх ролі в господарському і культурному будівництві.

Керуючись цією постановою, Президія Верховної Ради, особисто Д. С. Коротченко, активізували діяльність місцевих Рад по залученню до їх роботи широких верств трудящих. У своїх виступах на нарадах, у щоденній практичній роботі Дем'ян Сергійович орієнтував апарат Президії Верховної Ради та працівників місцевих Рад на якнайширше розгортання роботи по керівництву господарським і культурним будівництвом, систематичне обговорення на сесіях Рад діяльності підприємств, будівельних організацій, колгоспів і радгоспів, залучення широких верств трудящих до активної участі у вирішенні державних справ.

Особливого значення Д. С. Коротченко надавав роботі депутатів, підвищенню їх ролі як повноважних представників Радянської влади. Дем'ян Сергійович неодноразово наголошував, що, оскільки Рада зв'язана з широкими масами трудящих через депутатів, кожний народний обранець зобов'язаний постійно підтримувати зв'язок з виборцями. Живе спілкування з робітниками, колгоспниками, інтелігенцією допомагає депутатам краще знати їх потреби, виявляти хиби в роботі, ставити на обговорення Рад найбільш актуальні питання і вносити по них прак-

тичні пропозиції. «Депутати — це кращі люди, — говорив Д. С. Коротченко на одній з республіканських нарад працівників облівконкомів. — Серед них багато передовиків промисловості і сільського господарства, які працюють безпосередньо на виробництві, вчителів, агрономів, лікарів, інженерно-технічних працівників. Депутати — це велика сила, ціла армія активних передових людей. Наш обов'язок полягає в тому, щоб правильно використовувати цю силу, дати всім конкретні доручення, перевіряти їх виконання, надавати їм необхідну допомогу в роботі... Потрібно дбати про підвищення ролі депутата на тій ділянці, де він працює. Депутат має бути прикладом для товаришів, які його оточують на виробництві і в побуті, повинен підтримувати все пове, передове і вести за собою інших».

Ось на які моральні висоти піднімав депутата Д. С. Коротченко. Піднімав, зміцнював його авторитет і вимагав бути достойним обранцем народу.

Високе довір'я народу, — підкреслював Дем'ян Сергійович, — зобов'язує депутата сумлінно виконувати свої обов'язки, до всього виявляти найживіший інтерес. Ніщо не може залишатися поза полем зору депутата, його все стосується. Він не має права проходити повз факти бездушного, бюрократичного ставлення до потреб трудящих, до розгляду їх заяв і скарг, а неодмінно повинен втручатись і практично допомогти виправити становище.

Надаючи величезного значення звітам депутатів за свою роботу, Д. С. Коротченко вимагав систематичного проведення зборів виборців, на яких депутати звітували б про викопану ними роботу, а трудящі вносили свої пропозиції, давали накази депутатам.

Заходи Комуністичної партії по підвищенню ролі Рад у розв'язанні завдань господарського і культурного будівництва, для реалізації яких докладав багато зусиль Д. С. Коротченко, давала відчутні результати. Так, уже в 1957 році на Україні при місцевих Радах діяло 53 тисячі постійних комісій, у яких безпосередньо працювало 250 тисяч депутатів і близько півмільйона чоловік активу з числа робітників, колгоспників та інтелігенції. Протягом 1957 року із звітами перед виборцями виступило близько 275 тисяч народних обранців. Значно розширилась політична і господарська діяльність Рад, стала активнішою й дійовішою їх організаторська робота в масах.

Про істотні зрушення, що відбулися в діяльності Рад, Д. С. Коротченко говорив на XX з'їзді Компартії України в січні 1959 року. «За останні роки...— сказав він,— Ради депутатів трудящих республіки під керівництвом і за допомогою партійних організацій поліпшили свою роботу. Тепер на вирішення сесій Рад більше виноситься питань господарського і культурного життя області, району, міста, села. Ради, їх викопками і постійні комісії стали частіше розглядати питання роботи промислових підприємств, колгоспів, радгоспів, шкіл, клубів, питання

житлового будівництва і культурно-побутового обслуговування трудящих»¹.

Навівши слова В. І. Леніна про те, що даліше зміцнення і розвиток Радянської держави повинні йти «...шляхом систематичного залучення все більшого числа громадян, а потім і *поголовно* всіх громадян до безпосереднього і *щоденного* пісення своєї частки тягот по управлінню державою»², Д. С. Коротченко відзначив, що, керуючись вказівками вождя, Комуністична партія дбає про всебічний розвиток радянської демократії, підвищення ролі Рад у господарському і культурному будівництві, зміцнення їх зв'язків з масами.

Свідченням турботи Дем'яна Сергійовича про поліпшення роботи, піднесення ролі Рад та їх депутатів є також його виступи на XXI і XXII з'їздах Компартії України, численних нарадах та практичні заходи, впроваджені в життя за його ініціативою. Так, у виступі на XXI з'їзді Компартії України Д. С. Коротченко відзначив, що Ради депутатів трудящих останнім часом стали більш предметно займатися питаннями промисловості, сільського господарства, культури й побуту трудящих, але тепер до них ставляться ще більші вимоги. Ради повинні ширше розвивати творчу ініціативу мас, розгортати соціалістичне змагання, рух ударників і

¹ «Позачерговий XX з'їзд Комуністичної партії України. Матеріали з'їзду». К., Держполітвидав УРСР, 1959, стор. 84.

² В. І. Ленін. Повне зібрання творів, т. 36, стор. 71.

бригад комуністичної праці, наполегливо боротись за технічний прогрес, поширювати передовий досвід у промисловості і в сільському господарстві.

Постійно дбав Д. С. Коротченко про підвищення ролі Рад у вдосконаленні державного апарату і поліпшенні його діяльності, забезпеченні повсюдного додержання державної і трудової дисципліни, у неухильному викопанні радянських законів, охороні прав і законних інтересів громадян. «..В нашій республіці,— говорив він у промові на XXII з'їзді Компартії України,— прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на посилення боротьби проти ледарів і дармоїдів, проти хуліганства, самогоповаріння, пияцтва, спекуляції та інших антигромадських проявів і злочинів. Цій же меті служать недавно прийняті на сесії Верховної Ради пові Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси нашої республіки. Але слід мати на увазі, що які б хороші закони не були, самі по собі вони не ліквідують злочинність. За цю справу повинні по-справжньому взятись партійні, радянські, профспілкові і комсомольські організації, органи прокуратури, суду, міліції, добровільні народні дружини, товариські суди, вся наша громадськість»¹.

І ще одне важливе питання, яке завжди хвилювало Дем'яна Сергійовича,— увага, чуйність до людей з боку працівників Рад

¹ «XXII з'їзд Комуністичної партії України. Матеріали з'їзду». К., Держполітвидав УРСР, 1962, стор. 158—159.

депутатів трудящих. «Своєчасний розгляд скарг і уважне їх вирішення — це одна з найважливіших ділянок повсякчасної роботи Рад, всього державного апарату, — відзначав він. — Наш обов'язок — домогтися докорінного поліпшення цієї справи. Потрібно до кожної конкретної справи підходити по-партійному». Д. С. Коротченко вважав, що для боротьби з бюрократизмом і тяганиною в роботі державних установ та організацій слід укомплектувати спеціальні групи кваліфікованих працівників з апарату Президії Верховної Ради УРСР, партдержконтролю, профспілкових і комсомольських організацій, журналістів, зокрема працівників журналу «Перець», і направити ці групи в ті області і райони, звідки найбільше надходить скарг, знайти ті місцеві установи та їх працівників, з яких вони виникають. «Таких працівників, — зауважує Дем'ян Сергійович, — треба виводити на чисту воду, піддавати гострій критиці на зборах і в пресі. Працівникам з холодним серцем, черствим і бездушним, не можна доручати роботу з людьми, з їх листами, заявами і скаргами»¹.

Згідно з Конституцією СРСР Д. С. Коротченко, як Голова Президії Верховної Ради УРСР, був водночас заступником Голови Президії Верховної Ради СРСР. У зв'язку з цим він кожного року протягом місяця працював в апараті Президії Верховної Ради СРСР. Разом з ним до Москви приїздили

¹ Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України, спр. 240, оп. 1, од. збер. 26, арк. 169.

працівники канцелярії Президії Верховної Ради Української РСР, яким Дем'ян Сергійович доручав вивчати й готувати матеріали про те, які скарги й листи надходять з України до Президії Верховної Ради СРСР і які з них можна було розглянути на місці. Повернувшись до Києва, Д. С. Коротченко викликав відповідних працівників і суворо питав з них за те, що ті чи інші скарги не було розглянуто на місцях.

«Система добре організованої перевірки, це — система активізації роботи самих Рад», — неодноразово наголошував Д. С. Коротченко. Його наполеглива і вдумлива робота, в основі якої лежала перевірка виконання прийнятих рішень, давала добрі результати. В усіх областях республіки стали більш систематично проводитися збори виборців, звіти депутатів, поживалася робота постійно діючих комісій, значно підвищилася роль місцевих Рад у розв'язанні питань економічного та культурного розвитку.

З великою відповідальністю ставився Д. С. Коротченко до прийому відвідувачів і старався прищепити цю рису всім працівникам радянських органів. «Від нас жодна людина не повинна піти незадоволеною, — говорив Дем'ян Сергійович. — Якщо ви навіть відмовили комусь у його проханні, він все-таки повинен від вас вийти перекопаним, що йому відмовили правильно».

Коротченко не тільки радив, застерігав, а перш за все сам подавав приклад у цьому. Він завжди уважно вислуховував відвідувача, розмовляв з ним спокійно і переконли-

во, намагаючись наскільки це можливо допомогти, задовольнити його прохання.

Вимогливий і принциповий, Д. С. Коротченко завжди уважно ставився до людей, з якими працював. Дем'ян Сергійович ніколи не пропускав нагоди, щоб поговорити з працівником, який повернувся з відрядження, незважаючи на те, яку посаду він займав. «Ми, керівники, за допомогою свого апарату, своїх працівників вивчаємо становище на місцях і настрій мас», — не раз підкреслював Дем'ян Сергійович і вимагав, щоб у відрядження той чи інший працівник виїжджав з певним, ясно усвідомленим завданням, на місці добре розібрався із справами і повертався з конкретною думкою, пропозицією.

Сам Дем'ян Сергійович, буваючи у відрядженні, обов'язково знаходив щось нове, цікаве, потрібне не тільки для одного якогось району чи області, а для всієї республіки, або ж виявляв якийсь недолік і одразу ж брався за його усунення, радився з людьми, вживав необхідних заходів. Його записні книжки завжди були заповнені найрізноманітнішими зібраними під час відрядження матеріалами, думками, висновками, пропозиціями, запитаннями.

Ось лише один приклад. Влітку 1963 року Д. С. Коротченко робив поїздку по території поліських областей — Житомирської, Ровенської і Волинської. Літо видалось жарким, і навіть Полісся, багатому на річки, озера та болота, загрожувала посуха. «В чому причина? — запитував Дем'ян Сергійович у ста-

рожилив та спеціалістів. — Чому не стало води на Поліссі?

Загадка виявилась не такою вже й складною. Причина крилася в системі гідромеліоративних споруд та каналів, які були розраховані тільки на скид зайвої води. Ось волога і втекла з поліських ґрунтів.

Дем'ян Сергійович, прибувши в Ровно, зібрав там нараду меліораторів та будівельників і поставив питання про необхідність удосконалити гідромеліоративну систему. Спеціалісти добре вивчили її недоліки, внесли пропозиції щодо її поліпшення.

Повернувшись до Києва, Д. С. Коротченко на основі зібраних матеріалів звернувся з доповідною запискою до Політбюро ЦК Компартії України, в результаті чого Рада Міністрів Української РСР і ЦК Компартії України прийняли постанову про усунення недоліків зрошувальних систем.

Головним підсумком титанічної діяльності Комуністичної партії, самовідданої праці всього радянського народу стала побудова в Радянському Союзі розвинутого соціалістичного суспільства. На основі корінних змін в економічному, соціальному і духовному житті суспільства склалася нова історична спільність людей — радянський народ, непорушне братерство трудящих більш як 100 націй і народностей, спаяних спільними інтересами і цілями, єдиною марксистсько-ленінською ідеологією.

Побудова у нашій країні розвинутого соціалістичного суспільства створила всі передумови для переходу до розгорнутого бу-

дівництва комунізму. Плани цього будівництва були розроблені й конкретизовані в Програмі КПРС, рішеннях XXIII з'їзду КПРС, делегатом якого був Д. С. Коротченко.

Серед багатьох важливих питань, якими займається Верховна Рада УРСР, як найвищий орган державної влади республіки, значне місце посідають питання зовнішньополітичної діяльності Української РСР. Будучи одним з членів-фундаторів Організації Об'єднаних Націй, учасницею 68 міжнародних організацій та їх органів, Україна разом з іншими радянськими республіками своєю міжнародною діяльністю вносить гідний вклад у боротьбу за мир, демократію і соціальний прогрес у всьому світі. «Український народ, — говорив Д. С. Коротченко при ратифікації Договору про дружбу, взаємодопомогу і співробітництво між Союзом РСР і Німецькою Демократичною Республікою 25 вересня 1964 року, — добре знає, що таке війна і що таке фашизм. Трудящі України, як і всі радянські люди, глибоко зацікавлені в зміцненні братерства і дружби між усіма народами»¹.

Комуністична партія високо оцінила партійну і державну діяльність Д. С. Коротченка. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР 28 листопада 1964 року за великі заслуги перед Комуністичною партією і Радянською державою і в зв'язку з сімдесятиріччям з дня народження йому було присвоє-

¹ Газ. «Известия», 26 вересня 1964 р.

но високе звання Героя Соціалістичної Праці. «Сердечність, теплота і увага, виявлені до мене Президією ЦК КПРС в цей пам'ятний для мене день,— писав Дем'ян Сергійович у листі до Президії ЦК КПРС 2 грудня 1964 року,— падали мені нових сил і бадьорості. Прошу Вас, дорогі товариші, прийняти мою сердечну, палку подяку ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Радянському урядові за таку високу оцінку моєї скромної праці.

Служіння рідній Комуністичній партії, яка виховала мене, завжди було головною метою мого життя»¹.

Головна мета... Вона непогасною зорею світила Дем'яну Сергійовичу протягом усього його життя, запалювала на велику працю в ім'я розвитку Батьківщини, в ім'я щастя народу.

* *
*

Перенісши наприкінці березня 1969 р. важку форму грипу, Коротченко почував себе слабким і стомленим. Довелося послухатися лікаря і поїхати в санаторій.

Щедре квітнєве сонце й свіже цілюще повітря швидко прогнали втому, повернули втрачені сили. В неділю 6 квітня Дем'яна Сергійовича провідали друзі, працівники Президії Верховної Ради. Віп був у добро-

¹ Інститут історії партії при ЦК Компартії України, ф. 240, оп. 1, од. збер. 17, арк. 95.

му настрої, прогулюючись у парку, розповідав цікаві історії, сипав дотепами, жартував.

— Як бачите, я цілком здоровий,— випроводжаючи під вечір гостей, весело говорив Коротченко,— і марцувати тут дорогоцінний час не збираюсь. Завтра вранці приїду на роботу.

Увечері Дем'ян Сергійович дивився телевізор, потім, прилігши, перечитував гоголівського «Тараса Бульбу», яким захоплювався ще з юнацьких років. Заснув непомітно спокійним, здоровим сном.

...Прокинувшись далеко за північ, Коротченко відчув, що йому якось не по собі. Якийсь важкий тягар давив на груди. Він піднявся, накинув на плечі піжаму і, важко дихаючи, вийшов з кімнати. Але, переступивши поріг передпокою, відчув, що далі рухатись не зможе, схилився на канапу...

— Вам недобре, Дем'яне Сергійовичу? — схилилася над ним медсестра.

— Та пі,— перемагаючи гострий біль у грудях, гірко посміхнувся Коротченко.— Хіба може бути недобре, коли поруч така молода, вродлива дівчина?

— Лежіть спокійно,— сказала медсестра і натиснула на кнопку сигнального дзвоника.— Ми зараз допоможемо.

За хвилину біля хворого з'явився лікар, але допомога була вже непотрібна. Хворе серце невтомного трудівника, великого жителюба Дем'яна Сергійовича Коротченка зупинилося. Це сталося о 3 годині 10 хвилин 7 квітня 1969 року.

Звістка про раптову смерть Д. С. Коротченка глибоким сумом відізвалялась у серцях трудящих Радянської України.

...8 квітня 1969 року трудящі Києва, весь український народ з почуттям великої скорботи прощалися і проводжали в останній путь вірного сина Комуністичної партії, визначного партійного і державного діяча Дем'яна Сергійовича Коротченка. Вся Україна, її столиця Київ — у траурі. На будинках прапори в чорному крені. Сесійний зал Верховної Ради республіки в траурних стягах, у живих квітах. Тисячі й тисячі трудящих прийшли сюди, щоб віддати останню шану визначному партійному і державному діячеві, чий життя було прикладом беззавітного служіння партії і народові.

Нескінченим потоком ідуть повз труну робітники і службовці підприємств і будов Києва, трудівники сіл, діячі науки і культури, працівники партійних, радянських, профспілкових, комсомольських організацій, студенти і учні, воїни Радянської Армії.

На Байковому кладовищі відбувся траурний мітинг, присвячений пам'яті Дем'яна Сергійовича Коротченка. Гримлять залпи салюту, скорботні мелодії змінюються урочистими звуками державних гімнів Радянського Союзу і Української РСР.

...Остання шана, останні почесні. Живі квіти на могилі і вічно жива пам'ять у серці народу, у його ділах і звершеннях. Іменем Дем'яна Сергійовича Коротченка назвапі вулиці в містах і селах республіки. Є вулиця Дем'яна Коротченка і в столиці Радянської

України — квітучому Києві, зростанню й розквітові якого він віддав багато сил і праці. Світла й широка, краспва і гомінка, як наше прекрасне сьогодні, простягнулася вопа в одному з повозбудованих районів міста. Їм'я Коротченка присвоєно Київському інституту народного господарства. Придеснянське село Погрібки на Сумщині, де народився Дем'ян Сергійович, переіменовано в село Коротченкове.

...Добротні, з розмальованими вікопшицями, під бляшаними й шиферними покрівлями будинки та садиби колгоспників потопують у садах. Широка пряма вулиця з тротуарами і рівними рядами декоративних насаджень веде до центру села, де великими вікнами сяє красивий двоповерховий Палац культури. В його просторому приміщенні — кінозал на 550 місць, кімнати й кабінети для ігор та занять гуртків художньої самодіяльності, музей, бібліотека з читальним залом та кількатисячним книжковим фондом суспільно-політичної, сільськогосподарської і художньої літератури.

Неподалік — школа-десятирічка, приміщення сільради та правління колгоспу «Більшовик». У селі — кілька магазинів, їдальня, дитячий садок та ясла, лікарня на 50 ліжок, амбулаторія з загальнолікувальним, фізіотерапевтичним і стоматологічним кабінетами, оснащеними найновішим обладнанням та інструментами.

Заможню й культурно живуть трудівники Коротченкового. В хатах селян — електрика, газові плити, холодильники, радіо, телевізо-

ри, сучасні меблі, шафи з книгами. Люди гарно одягаються, багато хто з них має мотоцикли. Кожна сім'я передплачує щороку в середньому по три назви газет і журналів.

Колгосп «Більшовик» — міцне, багатогалузеве, високоприбуткове господарство, і праця на його полях та фермах приносить достаток і радість трудівникові.

На артільні поля і ферми прийшла нова могутня техніка, на плечі якої перекладено всі трудомісткі процеси. Зараз колгосп «Більшовик» має понад 40 тракторів, більше 30 автомашин, близько ста електромоторів, десятки комбайнів, сівалок та інших сільськогосподарських машин.

Постійна турбота Комуністичної партії і Радянської держави про забезпечення соціалістичного сільського господарства усім необхідним дає можливість рік у рік підвищувати урожайну силу поліської землі, добиватися високих показників у розвитку тваринництва. Грошові прибутки колгоспу від реалізації вироблюваної продукції становлять понад один мільйон сімсот тисяч карбованців.

Великі доходи дають змогу господарству щороку збільшувати відрахування на будівництво виробничих об'єктів, забезпечувати високу оплату праці трудівників полів і тваринницьких ферм. У колгоспі завершено спорудження зрошувальної системи, побудовано коноплепереробний завод, тваринницький комплекс, кормоцех, сховище для овочів, виноробний цех, майстерні та багато інших об'єктів. Господарство одним з перших у рес-

публіці перейшло на гарантовану грошову щомісячну оплату праці.

У колгоспі систематично працюють школа механізаторів, курси підвищення кваліфікації з різних галузей сільськогосподарського виробництва. Виросли кадри механізаторів, спеціалістів сільського господарства. Щороку за рахунок колгоспу у вузах і технікумах навчаються десятки молодих трудівників села. Близько 30 колгоспників мають вищу й середню спеціальну освіту.

Жителі присеснянського краю глибоко шанують пам'ять свого земляка, видатного діяча Комуністичної партії і Радянської держави Дем'яна Сергійовича Коротченка. Восени 1973 року в центрі села Коротченкового йому було споруджено пам'ятник. В одній з найбільших кімнат Палацу культури обладпано музей Д. С. Коротченка, в якому зібрані документи, фотографії та інші експонати, що розповідають про його славний життєвий шлях. У місті хіміків — Шостці Сумської області на будинку колишнього повітового комітету партії, а також порохового заводу, де колись працював Д. С. Коротченко, відкрито меморіальні дошки.

Трудівники Коротченкового, всі трудящі Радянської України, натхненню працюючи над втіленням у життя величних накреслень Комуністичної партії, вносять гідний вклад у справу будівництва комунізму в нашій країні, якій віддав усе своє полум'яне життя самовідданий борець лєнінської партії — Дем'ян Сергійович Коротченко.

З М І С Т

8	ДОЛЯ МІЛЬЙОНІВ
17	РЕВОЛЮЦІЄЮ ПОКЛИКАНИЙ
42	У БОРОТЬБІ ЗА ВІДБУДОВУ
65	НА НОВІ РУБЕЖІ
84	У СТОЛИЦІ БАТЬКІВЩИНИ — МОСКВИ
101	ЗНОВУ НА УКРАЇНІ
127	ТОВАРИШ ДЕМ'ЯН
159	У РОКИ ВІДРОДЖЕННЯ
182	НА ЧОЛІ УРЯДУ РЕСПУБЛІКИ
198	ГОЛОВА ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇН- СЬКОЇ РСР

*Борцы
за великое дело*

Палажченко Алексей Евсевич

ДЕМ'ЯН СЕРГЕЕВИЧ КОРОТЧЕНКО

Политиздат Украины

(На украинском языке)

Редактор Ф. М. Щербак ова
Художній редактор Н. К. Личак
Технічний редактор Л. Д. Мака рчук
Коректори: Г. Д. Бондаренко, П. М. Старцева

Здано на виробництво 4/X 1974 р. Підписано до друку 5/XI 1974 р.
Фіз. друк. арк. 7+вкл. 0,125. Ум. друк. арк. 8,34. Обл. вид.
арк. 7,39+вкл. 0,34. Папір № 1. БФ 29 188. Зам. 1655. Ти-
раж 25 000. Ціна 51 коп.

Політвидав України. Київ, Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР,
вул. Воробського, 24.

1918 рік. Партизани. Крайній зліва —
Дем'ян Коротченко

Керівні працівники Новгород-Сіверського округу.
Третій зліва — Д. С. Коротченко. 1923 рік

Секретар Бауманського райкому ВКП(б) м. Москви
Д. С. Коротченко виступає на мітингу трудящих

Д. С. Коротченко серед делегатів III окружної
Чернігівської конференції ЛКСМУ.
Квітень 1925 року

Д. С. Коротченко на VIII позачерговому Всесоюзному з'їзді Рад. Москва. 1936 рік

Секретар ЦК КП(б)У Д. С. Коротченко.
1940 рік

У тилу ворога. Зліва направо: О. М. Сабуров,
Д. С. Коротченко, С. А. Ковпак, П. П. Вершигора

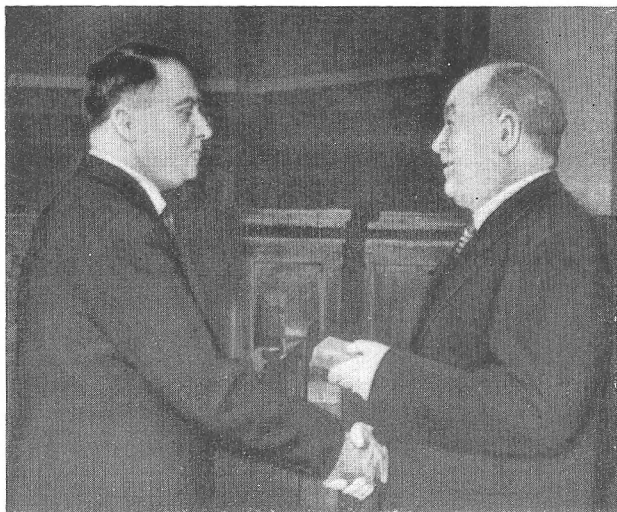
Д. С. Коротченко виступає на нараді командно-політичного складу 3-го батальйону партизанського з'єднання С. А. Ковпака

Начальник Українського штабу партизанського руху Т. А. Строкач вручає Д. С. Коротченку медаль «Партизану Вітчизняної війни» І ступеня. Червень 1943 року

Д. С. Коротченко і А. С. Малишко під час боїв
на Курській дузі

Голова Президії Верховної Ради УРСР
Д. С. Коротченко вручає урядову нагороду
видатному українському поетові В. Сосюрі

Д. С. Коротченко на сільськогосподарській виставці
у м. Шполі. 1951 рік

Д. С. Коротченко
серед київських
журналістів, наго-
роджених у зв'язку
з 50-річчям газети
«Правда»